

Универзитет у Нишу

Правни факултет

**Сузбијање организованог наркокриминалитета
у Републици Србији**
(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Драган Јовашевић

Студент:

Ненад Величковић

Број индекса: М 003/17-О

Ниш, 2018.

САДРЖАЈ

I УВОД	1
II ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ	5
1. Увод	5
2. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ У МЕЂУНАРОДНИМ ДОКУМЕНТИМА	5
3. ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ У ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	9
3.1.Кривични законик	9
3.1.1.Договор за извршење кривичног дела.....	10
3.1.2. Удруживање ради вршења кривичних дела	11
3.1.2.1. Основни облик дела.....	12
3.1.2.2.Квалификовани облици дела	13
3.1.2.3. Привилеговани облици дела.....	15
3.1.3. Тежи облици постојећих кривичних дела.....	16
3.1.4. Организовани криминалитет и саучесништво	18
3.1.4.1.Организовани криминалитет и саизвршилаштво	19
3.1.4.2. Организовани криминалитет и подстрекавање	21
3.1.4.3. Организовани криминалитет и помагање	23
3.1.5. Кривичне санкције	25
3.1.5.1.Казне	26
3.1.5.2. Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом.....	28
3.1.5.3.Одузимање имовине проистекле из кривичног дела.....	30
3.2. Законик о кривичном поступку	31
3.2.1. Доказне радње за откривање организованог наркокриминалитета.....	31
3.2.1.1. Претресање	32
3.2.1.2.Претресање стана и других просторија	34
3.2.1.3.Претресање лица.....	36
3.2.1.4. Претресање превозних средстава.....	37
3.2.1.5.Одузимање предмета кривичног дела	39

3.2.1.6. Увиђај.....	40
3.2.1.7. Вештачење.....	44
3.2.2. Посебне доказне радње у сузбијању нарkokриминалитета.....	47
3.2.2.1. Тајни надзор комуникација	49
3.2.2.2. Тајно праћење и снимање	53
3.2.2.3. Прикривени иследник	55
3.2.2.4. Симуловани послови	58
3.2.2.5. Контролисана испорука	60
3.3. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала , корупције и других посебно тешких кривичних дела	63
III КРИВИЧНА ДЕЛА ЗЛОУПОТРЕБЕ ОПОЈНИХ ДРОГА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	67
1. Увод.....	67
2. НЕОВЛАШЋЕНА ПРОИЗВОДЊА И СТАВЉАЊЕ У ПРОМЕТ ОПОЈНИХ ДРОГА	68
2.1. Основни облик дела.....	68
2.2. Посебни облици дела.....	72
2.3. Тежи облици дела	74
3. НЕОВЛАШЋЕНО ДРЖАЊЕ ОПОЈНИХ ДРОГА	76
4. ОМОГУЂАВАЊЕ УЖИВАЊА ОПОЈНИХ ДРОГА	79
4.1. Основни облик.....	79
4.2. Тежи облици дела	82
5. Однос злоупотребе опoјних дрога и организованог криминалитета	84
IV ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ОРГАНИЗОВАНИ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТ	87
1. Услови који су допринели експанзији транснационалног организованог нарkokриминалитета	87
2. Транснационални организовани нарkokриминалитет	89
3. Међународноправни оквир транснационалног организованог криминалитета	92
3.1. Феноменологија транснационалног организованог криминалитета.....	95
V КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ ОРГАНИЗОВАНОГ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТА	98
1. Појам, предмет, циљеви и задаци криминалистичких истрага.....	98

2. ПРОАКТИВНЕ КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ ОРГАНИЗОВАНОГ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТА	100
3. СТРУКТУРА ОРГАНИЗОВАНОГ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТА	102
4. КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ ИЛЕГАЛНЕ ПРОИЗВОДЊЕ ОПОЈНИХ ДРОГА У ТАЈНИМ ЛАБОРАТОРИЈАМА	106
5. КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ КРИЈУМЧАРЕЊА ОПОЈНИХ ДРОГА	109
6. КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ КУПОПРОДАЈЕ ОПОЈНИХ ДРОГА	112
7. КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ КАО РЕЗУЛТАТ МЕЂУНАРОДНЕ ОПЕРАТИВНЕ-ПОЛИЦИЈСКЕ САРАДЊЕ	114
VI ЗАКЉУЧАК.....	118
VII ЛИТЕРАТУРА	121
VIII САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	126
IX SUMMARY AND KEYWORDS.....	127
X БИОГРАФИЈА АУТОРА	128

I УВОД

Чињеница да је криминалитет изузетно комплексна негативна друштвена појава која има развијену феноменолошку структуру, односно различите појавне облике испољавања, различити интензитет и облик угрожавања људских права и слобода, друштвеног просперитета и друштвених односа у тоталитету, то представља разлоге за мотивисаност држава да самостално, али и заједнички предузимају све мере, средстава и активности у циљу ублажавања последица ове негативне друштвене појаве. Наиме, различити облици испољавања криминалитета проузрокују различити интензитет угрожавања друштва и његових вредности.

Имајући у виду карактеристике организованог криминалитета, феноменолошку, етиолошку и виктимолошку димензију, можемо закључити да он данас представља један од приоритетних невојних безбедносних ризика у агенди националних безбедносних стратегија већине држава у свету. Ово је, поред наведеног, оправдано из разлога јер се прописивањем кривичних дела организованог криминалитета у позитивноправним законодавствима, заступа доктринарни став да је њихов објект заштите правни поредак држава у тоталитету.

Међутим, манифестовање организованог криминалитета, као феноменолошке подгрупе, је различито и динамично јер су и начини остварења лукративних мотива њихових учинилаца многобројни. Сходно томе, у овом раду анализирани су сви конститутивни елементи организованог наркокриминалитета као облика испољавања организованог криминалитета, са позитивноправног аспекта у циљу његовог бољег разумевања, као и адекватног разумевања расположивих метода и средстава за његово откривање и спречавање у праву Републике Србије.

Појам наркокриминалитета можемо одредити као укупност учињених кривичних дела, која су у вези са злоупотребом опојних дрога, и која се с обзиром на њихова обележја могу поделити на две групе: 1) криминалитет зависника тј. наркомана и 2) криминалитет недозвољене производње, прераде, кријумчарења и продаје опојних дрога. Криминалитет наркомана обухвата скуп инкриминација које ова лица врше док су под дејством опојних дрога, у стању апстиненцијалног синдрома или у страху од њега (то могу бити сва

кривична дела), као и кривична дела која предузимају у циљу доласка до опојних дрога (најчешће имовински деликти). Када је у питању друга група кривичних дела злоупотребе опојних дрога неопходно је разликовати инкриминације које се предузимају од стране појединаца и од стране организованих криминалних група, које могу да поприме и међународни карактер. Уобичајно је да се за криминалитет производње и промета опојних дрога, нарочито ако га карактерише обим и организованост манифестовања, употребљава израз организовани наркокриминалитет.

Средства за сузбијање организованог наркокриминалитета садржана су у многобројним одредбама различитих закона. Та средства је Република Србија имплементирала у национално кривично законодавство услед прихваћених обавеза које су произашле из потписивања и ратификовања међународних конвенција, израђених и донетих од стране различитих међународних организација, а које се односе на сузбијање прекограничног организованог криминалитета. Дакле, то су одредбе које дефинишу посебне доказне радње, специјализоване државне органе који су надлежни за борбу против организованог криминалитета, као и поштравање казнене политике судова за извршена кривична дела од стране организованих криминалних група и њихових чланова.

Рад под називом „Сузбијање организованог наркокриминалитета у Републици Србији“ је систематизован у неколико поглавља. У сваком поглављу се анализира по један конститутивни елемент организованог наркокриминалитета и средства за његово откривање и сузбијање. Прво поглавље представља увод у којем се укратко описују разлози, циљ и предмет истраживања у раду. У другом поглављу се анализира појам организованог криминалитета у међународним документима, као и у позитивном праву Републике Србије, са освртом на кривична дела организованог криминалитета, затим доказне и посебне доказне радње које примењују државни органи, а нарочито специјализовани државни органи формиран *lex specialis* законом. У трећем делу детаљно су анализирана сва кривична дела злоупотребе опојних дрога у праву Републике Србије. У четвртом делу се описује транснационални организовани наркокриминалитет који представља резултат синтезе претходно наведених конститутивних елемената манифестованих на међународном нивоу. У петом делу се анализирају појам, циљ, задаци и врсте криминалистичких истрага организованог наркокриминалитета, са освртом на

међународну оперативну-полицијску сарадњу. Шести део је закључак, док се у седмом делу налази набројана литература која је употребљена у раду.

Сузбијање организованог криминалитета је императив опстанка савременог друштва и очувања тековина људске цивилизације. Борба против организованог криминалитета подразумева, првенствено, студиозно изучавање овог феномена, перманентно праћење његовог стања, усклађивање норми и јединствени оперативни одговор полиције, правосуђа и осталих државних органа. Дакле, друштвена реакција на организовани криминалитет условно обухвата унутрашњи и међународни одговор, као и нормативни и оперативни рад.¹ С обзиром да организовани криминалитет одликују следеће карактеристике: неиделоски карактер, хијерархијска структура, трајност криминалне организације, професионализам, специјализација и подела рада, монополистички карактер криминалне групе, постојање система интерних правила криминалне организације (саморегулатива), ефикасан систем санкционисања сваког кршења тих правила.²

Под утицајем потписане и ратификоване Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, Република Србија је прилагодила свој унутрашњи правни поредак. Сходно томе, извршене су значајне промене у погледу доношења нових или измена већ постојећих закона материјалног, процесног, организационог и извршног карактера, као што су:³

а) Кривични законик⁴,

б) Законик о кривичном поступку⁵,

в) Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела⁶,

¹ Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, стр. 11.

² М. Шкулић, *Основна феноменолошка обележја организованог криминалитета*, Ревизија за безбедност, број 10, Београд, 2008, стр. 23.

³ М. Грубач, *Организовани криминал у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 46, 4/2009, стр. 706.

⁴ Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

⁵ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

г) Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела⁷ и

д) Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала⁸.

У наставку рада ће детаљније бити образложена правна регулатива и методологија сузбијања организованог наркокриминалитета у Републици Србији.

⁶Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *Службени гласник РС*, бр. 51/2009 и бр. 94/2016.

⁷Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013 и 94/2016.

⁸Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009.

II ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛИТЕТ

1. Увод

Потписивањем Конвенције УН против транснационалног организованог криминала (Палермо конвенција), тадашња, СР Југославија је преузела обавезу да њен садржај инкорпорира у национални правни поредак. Средином 2001. године донет је Закон о потврђивању Палермо конвенције⁹ чиме је започела реформа кривичноправног оквира за борбу против организованог криминалитета у нашој држави. На овај начин су имплементиране одредбе о појму и карактеристикама организованог криминалитета, посебним истражним методама (посебним доказним радњама), посебном кривичном поступку и организацији посебних државних органа за ефикаснију и ефективнију борбу против организованог криминалитета.

То је довело до доношења нових и измене постојећих закона материјалног, процесног, организационог и извршног карактера, као што су: а) Кривични законик, б) Законик о кривичном поступку, в) Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, г) Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела и д) Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.

2. Организовани криминалитет у међународним документима

Дефинисање организованог криминалитета у међународним документима је резултат реализованих многобројних истраживања, на националном, регионалном и међународном нивоу, у којима се наводе карактеристике организованог криминалитета као што су: организованост криминалних актера (у односу на претходне феноменолошке појавне облике криминалитета), континуираност вршења различитих кривичних дела, профитно оријентисана и прекогранична криминална активност, прилагодљивост новонасталим околностима, акумулација нелегално стеченог криминалног профита и висок степен друштвене опасности који проузрокује организовани криминалитет.

⁹ Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ-међународни уговори*, број 6/2001 од 27. јуна 2001. године.

Са оваквим карактеристикама, уз тероризам, организовани криминалитет, постао је један од приоритетнијих невојних облика угрожавања међународне, регионалне, националне и индивидуалне безбедности. С обзиром да ниједна држава није имуна на ову пошаст, међународна заједница је покренула напоре да се ова негативна друштвена појава спречи, предупреди и сузбије, кроз формирање многобројних специјализованих организација на међународном и регионалном нивоу (првенствено се мисли на међународну оперативну полицијску сарадњу), и доношење многобројних докумената у којима би се организовани криминалитет дефинисао и на основу кога би се прописале мере и радње које би биле ефикасне у његовом сузбијању.

Европска радна група која се бавила питањима наркотика и организованог криминалитета је 1994. године израдила оперативну дефиницију организованог криминалитета, коју је Европски суд за људска права накнадно усвојио, а која је подразумевала испуњеност три кумулативно прописана услова и још најмање три, од осам, факултативно прописаних услова.¹⁰

Три обавезна услова за постојање организованог криминалитета јесу: 1) извршено кривично дело је резултат деловања више од два лица, 2) криминална група је основана ради вршења кривичних дела и 3) циљ оснивања криминалне групе јесте стицање финансијске добити и/или моћи. Међутим, да би постојали елементи организованости приликом извршења кривичног дела, неопходно, поред наведена три обавезна услова, да буду испуњена и најмање три факултативно дефинисана услова. То су: 1) да је сваки члан криминалне организације унапред имао дефинисан задатак или улогу, 2) да је криминална организација планирана на дужи време или неограничено, 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова, 4) да се делатност криминалне организације планира и врши у међународним размерама, 5) да се у реализовању криминалне делатности примењује насиље и/или застрашивање, 6) да се у вршењу криминалне делатности користе привредне или пословне структуре, 7) да се користи прање новца или незаконито стечене добити и 8) да постоји утицај организације

¹⁰ Ђ. Лазин, *Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај*, Ревивија за криминологију и кривично право, број 1, Београд, 2004, стр. 57-78.

или њеног дела на политичку, извршну и судску власт или на друштвене или економске чиниоце.

Идентичну дефиницију организованог криминалитета дала је и Међународна организација криминалистичке полиције „ИНТЕРПОЛ“. Наиме, на Првом међународном симпозијуму о организованом криминалитету 1988. године дефинисан је појам организованог криминалитета који подразумева врсту или тип криминалитета, независно од врсте криминалне делатности, који се односи на групу лица која врши незаконите активности у циљу стицања профита, независно од националних граница. Ово схватање организованог криминалитета је прешироко одређено због чега је 1993. године дата нова дефиниција која је прецизирала елементе организованог криминалитета. Дакле, организовани криминалитет чини свака група која има структуру корпорације чији је превасходни циљ да вршењем противзаконите активности прибави новац и која функционише на застрашивању и корупцији.¹¹

Експлицитнију дефиницију организованог криминалитета даје и Конвенција УН против транснационалног организованог криминала са допунским протоколима¹². Конвенција¹³ је састављена на конференцији одржаној под окриљем Уједињених нација у Палерму 2000. године. Сврха израде овог међународног документа је остваривање ефикасног начина за унапређивање сарадње у спречавању и борби против транснационалног организованог криминала. У члану 2 под називом „Коришћење термина“ дефинисани су: а) група за организовани криминал, б) организована група и в) тежак злочин. Група за организовани криминал означава организовану групу од три или више лица, која постоји у извесном временском периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина или кривичних дела утврђених у складу овом

¹¹ Д. Јовашевић, *Организовани криминал*, Појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије, Годишњак факултета правних наука, број 2, Бања Лука, јул 2012, стр. 76.

¹² Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Службени лист СРЈ-Међународни уговори*, број 6/2001.

¹³ Сврха Конвенције је отклањање постојећих неуједначености и различитог дефинисања организованог криминала. В. Благојевић, Б. Милосављевић, *Индикатори постојања и деловања организованог криминала*, часопис „Војно дело“, бр. 5/2016, година: LXVIII, стр. 155.

конвенцијом, ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи¹⁴.

Из наведене дефиниције може се уочити неколико карактеристика организованог криминалитета. То су: 1) група је састављена од три или више лица, 2) група треба да постоји у одређеном временском периоду, 3) група треба да делује заједнички у циљу чињења једног или више тешких кривичних дела или прекршаја предвиђених Конвенцијом, 4) циљ вршења кривичних дела је прибављење директно или индиректно финансијске или друге врсте материјалне користи и 5) група је формирана ради вршења тешких кривичних дела, кривичних дела за која је прописана казна затвора од најмање четири године или тежа казна.

Затим, Конвенција дефинише појам тежак злочин¹⁵ који означава радњу која представља кривично дело кажњиво казном лишења слободе у трајању од најмање четири године или неком тежом казном.¹⁶ И на крају, Конвенција дефинише организовану групу као групу која није случајно формирана ради непосредног извршења кривичног дела, и која не мора да има формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства, или интерес у односу на такве ствари.¹⁷

Регионална полицијска организација - Еуропол у свом извештају из 2001. године дефинисала је групе са елементима организованог криминала, односно критеријуме за њихово постојање, а то су: 1) група састављена од најмање два лица, 2) сваки члан групе има своју улогу, 3) група делује у дужем или неодређеном временском периоду, 4) у групи постоје одређени облици дисциплине и контроле, 5) чланови групе врше кривична дела, 6) група делује на међународном плану, 7) група у остварењу својих циљева користи насиље и средства застрашивања, 8) група користи привредне структуре или друге профитно оријентисане институционалне облике, 9) група користи прање новца, 10) група остварује

¹⁴ Чл. 2 ст. 1, тачка 1 Конвенције.

¹⁵ То су кривична дела тероризма, корупције, трговина људима, кријумчарење мигрантима, прање новца, уцена, изнуда, имовинска дела и трговина опојним дрогама.

¹⁶ Чл. 2 ст. 1 тачка 2 Конвенције.

¹⁷ Чл. 2 ст. 1 тачка 3 Конвенције.

утицај на политичке структуре, средстава јавног информисања, извршну власт, правосуђе или економију и 11) група делује ради остваривање профита, односно моћи.¹⁸

3. Организовани криминалитет у позитивном праву Републике Србије

3.1.Кривични законик

Кривични законик Републике Србије, иако не одређује појам организованог криминалитета, даје оквир за одређивање његових карактеристика. У бројним одредбама могу се уочити специфична решења која примену имају управо у случајевима извршења кривичних дела са елементима организованог криминалитета (саучесништво, систем кривичних санкција, мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом, самостална кривична дела и тежи облици појединих кривичних дела).¹⁹ Кривичноправни аспекти организованог криминалитета обухватају примарно три основне области. То су: 1) одређивање појма организоване криминалне групе, 2) однос саучесништва и организованог криминалитета и 3) конкретне инкриминације које су типичне за организовани криминалитет.²⁰

У глави дванаест под називом: „Значење израза“ дефинисани су појмови групе и организоване криминалне групе. Наиме, у чл. 112 ст. 22 групу чине најмање три лица која су повезана ради трајног или повремениг вршења кривичних дела која не мора да има јасно дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. У ст. 35, исте законске одредбе, одређено је да организовану криминалну групу чини група од три или више лица, која постоји одређено време и делују споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

Из ове дефиниције следи да организована криминална група постоји када су кумулативно испуњени следећи услови: а) бројчани састав - групу чине најмање три лица, б) одговарајући временски континуитет - група мора да постоји у одређено време, то време представља фактичко питање које се решава у сваком конкретном случају, в) криминална

¹⁸ Д. Јовашевић, *Организовани криминал*, Појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије, Годишњак факултета правних наука, број 2, Бања Лука, јул 2012, стр. 78.

¹⁹ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006, стр. 612.

²⁰ Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, стр. 159-160.

циљана усмереност - група мора деловати споразумно ради вршења једног или више кривичних дела, г) мора се радити о вршењу тешких кривичних дела - то су кривична дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна и д) сврха криминалног деловања - група врши кривична дела ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.²¹

Посебни део Кривичног законика одређује појам и елементе бића појединих кривичних дела (у основном, квалификованом и привилегованом облику) и казне за њихове учиниоце. Овде се разликују две групе кривичних дела које се односе на организовани криминалитет. Тако прва група кривичних дела прописује кривичну одговорност и кажњивост за кривична дела организованог криминалитета у глави тридесет и првој, под називом "Кривична дела против јавног реда и мира". Ту спадају: а) договор за извршење кривичног дела (чл. 345 КЗ) и б) удруживање ради вршења кривичних дела (чл. 346 КЗ). Другу групу кривичних дела организованог криминалитета чине тежи облици постојећих кривичних дела за које су прописане строжије казне.

3.1.1. Договор за извршење кривичног дела

У чл. 345 Кривичног законика, предвиђено је прво кривично дело организованог криминалитета: "Договор за извршење кривичног дела". Оно представља по својој природи кажњиву припремну радњу која је радња извршења кривичног дела *sui generis*. Дело се састоји у договарању са једним или више лица да се изврше кривична дела за које се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године.²²

Објект заштите произилази из назива и природе групног заштитног објекта, а то је јавни ред и мир, мада постоје мишљења да се овде ради о заштити правног поретка као скупа правних прописа.²³ Јавни ред и мир представља усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација

²¹ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Журнал за криминалистику и право, Београд, 3/2014, стр. 3.

²² Ђ. Ђорђевић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 2011, стр. 224.

²³ Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003, стр. 328.

у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање људских и мањинских права и слобода грађана зајемчених Уставом.²⁴

Радња извршења овог кривичног дела се састоји у договору два или више лица да заједнички изврше кривично дело за које је запређена казна затвора од пет година или тежа казна. Тај се договор постиже усмено, писмено или на било који други начин који подразумева сагласност воља, са једним или више лица, да се изврши договорено кривично дело (једно или више кривичних дела). Кривично дело је свршено самим договором да се изврши кривично дело, без обзира да ли је накнадно договорено дело, уопште покушано или извршено, што сугерише да је ово кривично дело акцесорног карактера. Битно је да се овај договор односи на извршење тешког кривичног дела запређеног строгом казном затвора.

За постојање дела је потребан умишљај учиниоца као облик кривице. У конкретном случају умишљај обухвата свест о договору са другим лицем или лицима да се изврши тешко кривично дело. Ирелевантно је да ли лица знају законску дефиницију тог кривичног дела, где ће се извршити дело, да ли у земљи или иностранству, и на штету чијих правних и друштвених добара, као ни врсту и висину прописане казне у закону. Законодавац је искључио могућност да се лица позову на стварну или правну заблуду као основе искључења кривице.

3.1.2. Удруживање ради вршења кривичних дела

"Удруживање ради вршења кривичних дела" је друго кривично дело организованог криминалитета дефинисано у члану 346 Кривичног законика, које од 2009. године егзистира под овим називом. И ово дело спада у групу кривичних дела против јавног реда и мира. Дакле, и овде је објект заштите јавни ред и мир, односно правни поредак, као скуп правних прописа.²⁵

Ово кривично дело је раније (до 1. јануара 2006. године) постојало као посебан облик саучесништва или као квалификовани облик појединих кривичних дела. Ово се дело данас састоји у организовању групе или организоване криминалне групе која има за циљ вршење

²⁴ Чл. 3 ст. 1 тачка 1 Закон о јавном реду и миру, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016 и 24/2018.

²⁵ Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, стр. 31.

кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна или у постајању припадником такве групе. Ово дело треба разликовати од ситуације случајног удруживања више лица ради извршења једног кривичног дела.²⁶

У погледу кривице потребан је умишљај учиниоца.

Извршилац дела може да буде свако лице.

Дело има два основна, три квалификована и два привилегована облика испољавања.

3.1.2.1. Основни облик дела

Основни облик дела састоји се у организовању групе која има за циљ вршење кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна ако законом за то организовање није предвиђена тежа казна или у постајању припадником такве групе²⁷.

За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Постоје два облика извршења овог дела. То су: а) организовање групе и б) постајање припадником групе.

Организовање групе је делатност стварања нове или искоришћавање постојеће организације или групе људи. Овде учинилац проналази, повезује или анимира више лица за злочиначки план (план криминалне делатности) којим придобија сагласност других лица да у саставу групе приступе вршењу једног или више кривичних дела. Искоришћавање је преусмеравање деловања постојеће групе људи која је претходно основана за вршење дозвољених или недозвољених делатности и циљева и њено усмеравање на вршење кривичних дела која су обухваћена злочиначким планом.²⁸ Ово дело је свршено самим повезивањем више лица ради остваривања планираних циљева, без обзира да ли је неко од планираних кривичних дела уопште и извршено, односно покушано.

²⁶ Ђ. Ђорђевић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 2011, стр. 225.

²⁷ Члан 346. став 1. Кривичног законика.

²⁸ Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, стр. 32.

Постајање припадником групе подразумева давање сагласности о припадности чланству групе, писмено или усмено или предузимањем других радњи којима се фактички остварује криминални циљ ради чијег остварења је и формирана група.²⁹

Да би основни облик овог дела постојао неопходно је испуњење три услова: а) да се ради о групи лица, б) да се ради о вршењу тежих кривичних дела за која је прописана казна затвора од три године или тежа казна и в) ово дело је акцесорног карактера. То значи да ово дело постоји само ако у конкретном случају нису испуњена обележја неког другог – тежег кривичног дела.

Извршилац дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај који обухвата свест о постојању групе лица.

3.1.2.2. Квалификовани облици дела

Дело има три тежа, квалификована облика испољавања.

Први тежи облик дела се састоји у организовању организоване криминалне групе.³⁰ То је стварање нове или искоришћавање постојеће организације или групе људи. Стварање нове организоване криминалне групе подразумева проналажење, повезивање и анимирање три или више лица ради вршења тешких кривичних дела, дела за које је законодавац прописао казну затвора од четири године или тежу казну, у циљу непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Искоришћавање постојеће криминалне организације подразумева преусмеравање већ постојеће организоване криминалне групе ради реализовања криминалне делатности обухваћене другим злочиначким планом. Дело је свршено моментом повезивања више лица око заједничке идеје, плана, циља криминалне делатности, без обзира да ли је у конкретном случају заиста и извршено планирано кривично дело.³¹

За ово је дело прописана казна затвора од једне до осам година.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Члан 346. став 2 КЗ РС.

³¹ Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, стр. 33.

Други тежи облик дела је постајање припадником организоване криминалне групе.³² Слично као и у основном облику овог дела, постајање припадником организоване криминалне групе подразумева сагласност учиниоца, усмено, писмено или на други начин, којим се изражава воља да се постане чланом организоване криминалне групе или предузимање појединих делатности којима се остварује или доприноси остварењу циља због чега је и основана организована криминална група.

За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Трећи тежи облик дела јесте организовање групе или организоване криминалне групе или постајањем њеним припадником ако се ради о групи која има за циљ вршење кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од двадесет година или тежа казна. Ово дело одређују тежа природа, карактер и значај планираног кривичног дела за што је прописана за организатора групе казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година, а за члана групе - казна затвора од шест месеци до пет година.³³

Законодавац је одлучио да сама природа, односно структура, начин функционисања, намера групе (као колективна свест или сагласност чланова групе да се врше кривична дела) и тежина кривичног дела, односно запрећена казна затвора за извршење кривичних дела, представља критеријум за диференцирање основног и квалификованих облика дела. Разлику између групе и организоване криминалне групе, на основу одредбе у чл. 112 ст. 22 и 35, КЗ чине објективни и субјективни елементи, што представља основ за разликовање прва тежа облика овог кривичног дела.

Објективни елементи су исказани у временској димензији (трајно, привремено и повремено) која подржава и ојачава намеру да се врше кривична дела. Самим тим организована криминална група егзистира одређено време чиме се намера ојачава за вршење тешких кривичних дела и испољава у виду споразума. Споразум или сагласност је део злочиначког плана, односно идеја или начин за противправно стицање финансијске или друге користи. Такође је законодавац у члану 112 КЗ дефинисао начин организовања групе. Положај сваког члана у групи и унапред дефинисани односи који формирају

³² Члан 346. став 4 КЗ РС

³³ Члан 346. став 5 КЗ РС

структуру могу, али не морају да постоје за разлику од организоване криминалне групе у чијој се синтагми претпоставља организована структура са прецизно утврђеним бројем, положајем сваког члана и њиховим међусобним односима.

Када је реч о субјективном елементу код организоване криминалне групе постоји споразум као облик воље сваког члана групе да се врше тешка кривична дела и која претходи предузимању физичких радњи у остваривању циљева због којих та организација постоји. У дефиницији криминалне групе такав се споразум не наводи што не значи да намера за вршење кривичних дела не постоји. Ово се може тумачити тако да постоји јача жеља и мотив у вршењу кривичних дела код чланова организоване криминалне групе, него код чланова криминалне групе.

Други критеријум диференцирања основног и квалификованих облика дела се налази у тежини кривичних дела чије извршење планира група. Тежина кривичног дела зависи од у закону прописане висине казне затвора.

3.1.2.3. Привилеговани облици дела

Поред, основног и тежих облика, кривично дело из члана 346. Кривичног законика познаје и привилеговане, односно лакше облике.

Први лакши облик дела чини организатор групе или организоване криминалне групе који открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело предвиђено злочиначким планом групе ради чијег вршења је сама група и организована. Узимајући у обзир да је самим чином повезивања лица, у групу или организовану криминалну групу, свршено кривично дело, овде се не ради о добровољном одустанку³⁴, већ о стварном кајању учиниоца. Учиниоца ће се казнити казном затвора до три године, а може се и ослободити од казне.³⁵

Основне елементе овог облика кривичног дела чине: а) учинилац може бити само организатор криминалне групе или организоване криминалне групе, б) време извршења је означено као тренутак пре него што је лице у саставу групе или за групу учинило неко

³⁴ Извршилац који је покушао извршење кривичног дела али је добровољно одустао од даљег предузимања радње извршења или је спречио наступање последице, може се ослободити од казне (чл. 32 ст. 1 Кривичног законика).

³⁵ Члан 346. став 6. КЗ РС

планирано кривично дело и в) субјективни елемент учиниоца - добровољност која се манифестује као добровољно откривање групе органима кривичног гоњења чиме се онемогућава реализација злочиначког плана групе, а што представља основ за блаже кажњавање таквог учиниоца или основ за његово потпуно ослобођење од прописане казне.

Други лакши облик дела чини припадник групе или организоване криминалне групе који открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело ради чијег вршења је група и основана. Ово дело чине следећи елементи: а) својство учиниоца дела – члан групе, б) врста предузете радње - откривање групе надлежним државним органима и в) време предузимања радње - пре него што је лице у саставу такве групе учинило било које кривично дело. Учинилац ће се казнити новчаном казном или казном затвора до једне године, а може се и ослободити од казне.³⁶

3.1.3. Тежи облици постојећих кривичних дела

Другу групу кривичних дела са елементом организованог карактера у Кривичном законнику Србије представљају кривична дела где се предузимање радње извршења од стране организоване криминалне групе квалификује као тежи облик постојећих инкриминација. Дакле, организовани начин вршења ових дела представља квалификаторну околност. Овде спадају следећа кривична дела:

1. отмица - чл. 134 ст. 4 КЗ (дело постоји ако је услед извршења отмице наступила смрт отетог лица или је отмица извршена од стране групе за што се учинилац кажњава затвором од пет до осамнаест година) и чл. 134 ст. 5 КЗ (ако је отмица извршена од стране организоване криминалне групе, па се учинилац кажњава затвором од најмање пет година),

2. тешка крађа - чл. 204 ст. 1 тачка 3 КЗ (ако је крађа извршена од стране групе, учинилац се кажњава затвором од једне до осам година) и чл. 204 ст. 3 КЗ (ако је крађа извршена од стране организоване криминалне групе, учинилац се кажњава затвором од две до десет година),

3. разбојничка крађа - чл. 205. ст. 3 КЗ (ако је дело учињено од стране групе или је неком лицу нанета тешка телесна повреда, учинилац ће се казнити затвором од три до

³⁶ Члан 346. став 7. КЗ РС

петнаест година) и чл. 205 ст. 4 КЗ (ако је дело учињено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година),

4. разбојништво - чл. 206 ст. 2 КЗ (ако је разбојништво извршено од стране групе, ако је неком лицу с умишљајем нанета тешка телесна повреда или ако вредност одузетих ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година) и чл. 206 ст. 3 КЗ (ако је дело учињено од стране организоване криминалне групе учинилац ће се казнити затвором најмање пет година),

5. изнуда - чл. 214 ст. 4 КЗ (ако се учинилац бави вршењем овог кривичног дела или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором од пет до петнаест година) и чл. 214 ст. 5 КЗ (ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором од најмање пет година),

6. уцена - чл. 215 ст. 4 КЗ (ако се учинилац бави вршењем овог кривичног дела или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором од три до дванаест година) и чл. 215 ст. 5 КЗ (ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година),

7. неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога - чл. 246 ст. 3 и 4 КЗ ако је радња извршена од стране групе (са прописаном казном затвора од пет до петнаест година) или организоване криминалне групе (за што је прописана казна затвора најмање десет година),³⁷

8. удруживање ради противуставне делатности - чл. 319 КЗ (радња се састоји у стварању групе или организоване криминалне групе ради вршења кривичних дела: угрожавање независности, признавање капитулације или окупације, угрожавање територијалне целине, напад на уставно уређење, позивање на насилну промену уставног уређења, убиство представника највиших државних органа, диверзија и саботажа, за што је прописана казна затвора иста као и за дело за чије вршење је група или организована криминална група управо и основана),

9. недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи - чл. 350 ст. 3 КЗ (ако је дело извршено од стране групе, злоупотребом службеног положаја или на начин којим се угрожава живот и здравље лица чији се недозвољени прелаз границе Србије, боравак или транзит омогућава или је кријумчарен већи број лица, учинилац ће се казнити затвором од

³⁷ У питању је терцијарни криминалитет злоупотребе опојних дрога.

једне до десет година) и чл. 350 ст. 4 КЗ (ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором од три до дванаест година),

10. организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина - чл. 375 ст. 2 КЗ (ко организују групу ради вршења кривичног дела из овог члана, казниће се затвором од пет до петнаест година), чл. 375 ст. 3 КЗ (ко организује организовану криминалну групу ради вршења кривичних дела из овог члана, казниће се затвором од најмање пет година), чл. 375 ст. 4 КЗ (ко постане припадник организоване групе, казниће се затвором од једне до осам година) и чл. 375 ст 5 КЗ (ко постане припадник организоване криминалне групе, казниће се затвором од две до десет година) и

11. трговина људима - чл. 388 ст. 6 КЗ (ко се бави вршењем овог кривичног дела или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором од најмање пет година) и чл. 388 ст 7 КЗ (ако је дело извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором од најмање десет година).

3.1.4. Организовани криминалитет и саучесништво

У извршењу кривичног дела може да учествује једно или више лица који својим делатностима проузрокују кривичноправно релевантну последицу. Са криминално-политичког аспекта, учешће више лица у извршењу кривичног дела (колективни криминалитет) представља знатно опаснији вид криминалитета за разлику од солитарног криминалитета где само једно лице предузима радњу извршења.³⁸ Из овога следи да саучесништво можемо посматрати као посебан облик криминалитета - колективни криминалитет и као посебан облик извршења кривичног дела. За саучесништво можемо рећи да је у питању стицај више лица приликом извршења кривичног дела.³⁹

Имајући то у виду закључујемо да постоје три лица која остварују кривично дело: а) извршилац (непосредни извршилац, посредни извршилац и саизвршилац), б) саучесници и в) остала лица чији допринос по интензитету и квалитету није од таквог значаја да у односу на такве форме учествовања треба реаговати кривичним правом.⁴⁰ Наиме, лица која

³⁸ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2012, стр. 150.

³⁹ Ј. Таховић, *Кривично право - општи део*, Београд, 1961, стр. 282.

⁴⁰ З. Стојановић, *Кривично право - општи део*, Београд, 2013, стр. 257.

својим делатностима, са једном или са више радњи, у исто или различито време, на истом или различитим местима остварују кривично дело, називају се саучесници.⁴¹

Основни конституенси саучесништва су: а) објективни и б) субјективни елементи. Када је реч о објективним елементима, поред партиципирања више лица, неопходна је и делатност тих лица којом се узрокују одређене промене у спољном свету. Најчешће је реч о чињењу које се предузима на истом или различитим местима, истовремено или сукцесивно, где се према природи може радити о истој или различитој делатности. Субјективни елемент саучесништва огледа се у свести сваког од саучесника о заједничком деловању.⁴²

У нашој кривичноправној теорији разликује се: а) саучесништво у ужем (подстрекавање и помагање) и б) саучесништво у ширем смислу (саизвршилаштво, подстрекавање и помагање).⁴³ Без обзира о ком се облику саучесништва ради у конкретном случају, колективни криминалитет, узимајући у обзир феноменологију манифестовања саучесништва, представља тежи и опаснији облик криминалитета.

3.1.4.1. Организовани криминалитет и саизвршилаштво

Саизвршилаштво постоји када више лица учествовањем у радњи извршења са умишљајем или из нехата заједнички изврше кривично дело или остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела (чл.33 Кривичног законика). У складу са законском дефиницијом, саизвршилаштво постоји у два алтернативно прописана случајева: а) када више лица учествовањем у радњи извршења са умишљајем или из нехата заједнички изврше кривично дело и б) када више лица остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела.⁴⁴

У оба случаја се говори о више лица која своје активности усмеравају ка реализацији кривичноправно релевантне последице. У првом случају нема дилеме које су то радње које саизвршиоци предузимају. То су радње извршења кривичног дела које су прописане у

⁴¹ Д. Јовашевић, *Саучесништво у савременом кривичном праву*, *op. cit.* стр. 158.

⁴² *Ibid.*

⁴³ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 257-260.

⁴⁴ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Журнал за криминалистику и право, бр. 3, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 5.

посебном делу Кривичног законика за свако појединачно кривично дело. Међутим, за други алтернативно прописани случај постоји дилема која је то друга радња, те како је диференцирати у односу на остале радње саучесништва, а поготово од помагања. Та друга радња мора битно да допринесе извршењу кривичног дела којим се реализује заједничка одлука саизвршилаца. Уколико учесници у извршењу кривичног дела не учествују у радњи извршења, већ предузимају неку другу радњу којом се битно доприноси извршењу кривичног дела, сматраће се саизвршиоцима.

Те друге радње често могу бити према својој природи радње помагања, али се основ за разликовање саизвршилаштва од помагања налази у субјективном елементу. Наиме, за разлику од првог случаја где се радња извршења предузима са умишљајем или из нехата, други случај постоји само код умишљајно предузете радње. За разлику од помагања, код саизвршилаштва у другом случају, субјективни елемент је изражен у интензивнијој форми, па чак и у форми извршилачке воље где је потребно и постојање заједничке воље.

У судској пракси разрађена је тзв. концепција о подели рада, односно о подели улога узимајући у обзир претходни договор између учесника у извршењу кривичног дела. Претходни договор подразумева одређивање улоге или активности за свако лице појединачно. Прихватањем и реализовањем претходног договора може се сматрати да лице, које је учествовало у извршењу кривичног дела, дело прихвата као своје (постојање извршилачке воље) и као заједничко дело. Тако се саизвршиоцем сматра и лице које је чувало стражу приликом извршења кривичног дела на основу претходног договора о подели улога.⁴⁵

Постојање договора о подели улога или активности између чланова организованих криминалних група је уобичајено. Кривично дело из чл. 246 КЗ (неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога) често се извршава од стране организоване криминалне групе и то са унапред прецизно утврђеним улогама и активностима сваког члана у неовлашћеној производњи дрога⁴⁶, кријумчарењу⁴⁷ и накнадној дистрибуцији опојне дроге крајњим конзументима.⁴⁸

⁴⁵ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 271-276.

⁴⁶ Неовлашћена производња опојне дроге од стране организоване криминалне групе најчешће се реализује у тајним лабораторијама које су опремљене савременом опремом и у процесу саме производње дроге ангажују

Када је реч о sukcesивном саизвршилаштву, из самог назива, може се закључити да је у питању накнадно прикључење осталих саизвршилаца у извршење кривичног дела тј. није нужно да су сви саизвршиоци учествовали у извршењу дела од самог почетка. У овој ситуацији нема претходног договора, па се тешко може замислити како би чланови организоване криминалне групе испунили овај темпорални критеријум (накнадно прикључење) у извршењу кривичног дела, узимајући у обзир постојање претходног плана за реализовање делатности организованог криминалитета.

Нужно саизвршилаштво постоји у ситуацијама када је законодавац за извршење кривичног дела у самом његовом бићу предвидео да се радња мора извршити од стране два или више лица. Оно нема битне специфичности које се односе на организовани криминалитет, манифестује се у ситуацијама када је организовани криминалитет предвиђен као квалификаторна околност у извршењу кривичног дела и дела која се односе на организовани криминалитет (чл. 345 и 346 КЗ).

3.1.4.2. Организовани криминалитет и подстрекавање

Подстрекавање је институт општег дела кривичног права и облик саучесништва којим се умишљајно наводи друго лице да изврши кривично дело (чл. 34 КЗ). Навођењем се код подстрекнутог лица ствара нова одлука или се постојећа одлука учвршћује за предузимање противправне радње којом ће се остварити биће одређеног кривичног дела. Као што се може видети, подстрекавање има два облика испољавања: а) изазивање, стварање воље да се изврши кривично дело и б) учвршћивање раније постојеће одлуке да се изврши кривично дело, где воља није била одговарајућег интензитета.⁴⁹ Овај други облик подстрекавања је релевантан јер он помаже код разликовања психичког помагања.

У случају да код лица већ постоји чврста одлука да изврши кривично дело, не постоји подстрекавање, већ неуспело подстрекавање или психичко помагање. Наиме, интензитет

се лица са неопходним фармацеутским и хемијским знањем, такође и лица која достављају неопходне састојке за њихову производњу тј. прекурсори и основне хемикалије.

⁴⁷ Начин кријумчарења опојних дрога је разноврсан у зависности од места производње, транзитних места и крајних дестинација. Превозна средства за транспорт могу бити различита од аутомобила, па до авиона и брода.

⁴⁸ Ово треба схватити условно јер до крајњих конзумента опојна дрога пролази неколико фаза редистрибуције, у којима се најчешће додају разни адитиви да би се добило на тежини, од дистрибутивних центара, преко гросиста до уличних продаваца. Пут дроге је увек дуг и неизвестан.

⁴⁹ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 271.

воље код подстрекнутог лица одређује правну квалификацију.⁵⁰ Неуспело подстрекавање (чл. 34 ст. 3 КЗ) постоји у случају када су кумулативно испуњена три услова: а) када се лице подстрекава на извршење кривичног дела чији покушај је по закону кажњив, б) када се лице подстрекава на извршење кривичног дела за које је запређена казна затвора од пет година или тежа казна и в) уколико кривично дело на које је лице подстрекавано не буде ни покушано.

Подстрекач може да модификује већ створену одлуку код подстрекнутог и да на тај начин умишљајно оствари намеру подстрекавањем. Овај начин подстрекавања може се схватити као делимичан јер утиче само на одређени део одлуке. Тако се разликује више ситуација: а) када се одлука измени за извршење сасвим другог кривичног дела у односу на оно за које је подстрекнути донео одлуку, б) подстрекавање на тежи облик кривичног дела у односу на лакши облик дела који је подстрекнути одлучио да изврши и в) подстрекавање на лакши облик дела од оног који је подстрекнути одлучио да изврши.⁵¹ Модификација одлуке се не односи да ли ће подстрекнути извршити кривично дело или не јер и код подстрекача и код подстрекнутог постоји сагласност воља да се изврши кривично дело, али одређени део воље се модификује на начин којим се реализује намера подстрекача.

Када је реч о радњи подстрекавања, законодавац није изричито одредио која/које су то делатности. Да би се на адекватан начин разумела природа радње подстрекавања неопходно је поћи од воље подстрекнутог да изврши кривично дело, која се ствара, учвршћује или модификује. Дакле, то може бити молба, давање поклона, обећање, наговарање, саветовање и итд. Али таквом радњом се неће схватити стварање ситуације у којој се претпоставља да ће лице донети одлуку за извршење кривичног дела. При томе, законодавац експлицитно наводи да се радња подстрекавања извршава са умишљајем. Умишљај подстрекача мора да обухвати свест о узрочној вези између радње подстрекавања и одлуке да се изврши кривично дело, али и о битним обележјима тог дела.⁵²

⁵⁰ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Журнал за криминалистику и право, бр. 3, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 7.

⁵¹ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 274.

⁵² Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, стр. 46.

Дакле, узимајући у обзир природу института подстрекавања и организованог криминалитета, може се рећи да је подстрекавање присутно код ове врсте савременог криминалитета. Наиме, структура организоване криминалне групе, било да је реч о традиционалном или савременом моделу организације, најчешће функционише на основу субординације тј. на основу принципа надређености, када претпостављени у криминалној организацији нареди подређеном да изврши конкретно кривично дело.

Радња подстрекавања се у највећем броју случаја манифестује у виду наређења које је карактеристично за традиционалне криминалне организације са пирамидалним устројством, строгом хијерархијом и поделом дужности.⁵³ За веће криминалне организације карактеристично је постојање неколико нивоа командовања, те је већа вероватноћа манифестовања посредног подстрекавања где је подстрекач најчешће вођа криминалне организације или чланови у самом врху организације, док се подстрекнута лица налазе на дну хијерархијске лествице.

Институт подстрекавања је релевантан и у ситуацијама примене посебних метода доказивања кривичних дела организованог криминалитета. Конкретно, реч је о ангажовању прикривеног иследника или агента провокатора. Ова радња агента провокатора подразумева и подстрекавање чланова организованих криминалних група на извршење кривичних дела у циљу прикупљања доказног материјала за вођење кривичног поступка. Иначе, наше законодавство не познаје институт агента провокатора, већ институт прикривеног иследника. Прикривени иследник није ослобођен кривичне одговорности у случају подстрекавања других лица на извршење кривичног дела.

3.1.4.3. Организовани криминалитет и помагање

Помагање се према чл. 35 КЗ састоји у умишљајном помагању другом лицу у извршењу кривичног дела. При томе је законодавац навео и модалитете помагања: давање савета или упутстава како да се изврши кривично дело, стављање учиниоцу на располагање средстава за извршење кривичног дела, стварање услова или отклањање препрека за извршење кривичног дела и унапред обећано прикривање кривичног дела,

⁵³ Наређење за извршење кривичних дела, као радња подстрекавања, присутна је и код савремених тј. специфичних модела криминалних организација, као што је: циркуларни модел криминалне организације у чијем се језгру налази руководство које издаје наређења осталим структурама криминалне организације и итд.

учиниоца, средстава којима је кривично дело извршено, трагова кривичног дела или предмета прибављених кривичним делом. Идеја законодавца није била да се на овај начин ограничи институт помагања, већ да се наведу најкарактеристичније радње од значаја за утврђивање помагања у конкретном случају.

За разлику од радње извршења, која је неопходна да би уопште неко кривично дело постојало, а која самим тим представља основни и објективни конституент кривичног дела, радња помагања је факултативног карактера, али мора бити у извесној узрочној вези са извршеним кривичним делом. Наиме, радња помагања је допринос, услов извршењу кривичног дела која може, а и не мора да постоји. Основни разлог за предузимање радње помагања јесте да се на лакши, бржи и ефикаснији начин изврши кривично дело.⁵⁴

Из законске дефиниције помагања могу се уочити објективни и субјективни елементи овог института кривичног права. Објективни елемент је радња - помоћ учиниоцу у извршењу радње кривичног дела. Феноменологија објективног елемента помагања је хетерогена, па она обухвата све модалитете из чл. 35 ст. 2 КЗ, као остале начине помагања које треба утврдити у конкретном случају. Ипак се могу уочити два облика помагања: а) физичко и б) психичко помагање.

Физичко помагање је свако физичко, материјално понашање којим се на различите начине доприноси извршењу кривичног дела: стварање услова да се изврши кривично дело, стављање на располагање средстава извршења кривичног дела, све до прикривања учиниоца, трагова и предмета кривичног дела.⁵⁵

Психичко помагање се састоји у давању савета или сугестија у погледу начина извршења кривичног дела, али и у давању обећања прикривања извршеног кривичног дела, извршиоца, средстава извршења кривичног дела и итд. Психичко помагање могуће је

⁵⁴ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Журнал за криминалистику и право, бр. 3, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 9.

⁵⁵ *Post delictum* помагање - помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела (чл. 333 КЗ) састоји се у сакривању учиниоца кривичног дела, у прикривању средстава којима је дело учињено, трагова или на други начин помагању да не буде откривен или у сакривању осуђеног лица или у предузимању друге радње којима се иде за тим да се не изврши изречена казна, мера безбедности или да се не примене васпитне мере упућивања у васпитну установу или васпитно-поправни дом. Ово кривично дело неће постојати једино у ситуацији када је помоћ раније обећана и тада ће према помагачу бити примењена правила из општег дела кривичног права које се односе на институт помагања.

искључиво док се код будућег извршиоца не створи чврста одлука да изврши кривично дело.

Субјективни елемент помагања се јавља у виду умишљаја. У законској дефиницији помагања он обухвата свест саучесника да својим радњама доприноси извршењу кривичног дела другог лица, као и свест о битним елементима бића кривичног дела. Умишљај не мора да обухвати све појединости у погледу начина, времена, места, средства извршења, изузев када је то битно обележје бића конкретног кривичног дела.⁵⁶

Законик је прописао за помагача исту казну (врсту и меру) као и за непосредног извршиоца кривичног дела, уз могућност ублажавања казне.

Када је реч о корелацијама организованог криминалитета и помагања, за разлику од подстрекавања које се најчешће манифестује у односу надређеног и подређеног, односно вертикално у организованој криминалној групи, помагање, а нарочито физичко помагање, реализује се најчешће између чланова истог хијерархијског нивоа и то са основним циљем да се кривично дело ефикасно, брзо и ефективно изврши. Психичко помагање састоји се у давању савета неискусним или мање искусним члановима организоване криминалне групе од стране лица који имају искуство у вршењу кривичних дела. Помагање је, по правилу, присутно приликом предузимања значајније акције организованог криминалитета, у реализацији нарочито сложених криминалних циљева, за које је потребно дуготрајно и прецизно планирање, те предузимање свих неопходних логистичких активности, како у односу на стварање услова за извршење кривичног дела, тако и за обезбеђење бекства или склањања на сигурно место свих учесника у извршењу дела.⁵⁷

3.1.5. Кривичне санкције

Кривичне санкције представљају основно средство остваривања заштитне функције кривичног права. Заштитна функција се огледа у томе да се одређено понашање дефинише као кривично дело и у складу са тим пропише одговарајућа кривична санкција за учиниоца тог кривичног дела. Дакле, кривичне санкције су законом предвиђене репресивне мере (одузимања слобода и права) које се с циљем сузбијања криминалитета примењују према

⁵⁶ З. Стојановић, *Кривично право - општи део*, Београд, 2013, стр. 283.

⁵⁷ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Журнал за криминалистику и право, Београд, број 3, 2014, стр. 9.

учиниоцима противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело на основу одлуке суда донете након спроведеног кривичног поступка.⁵⁸

С обзиром да се организовани криминалитет манифестује као најтежи и најопаснији облик савременог криминалитета, због тога је у систему кривичних санкција као мера друштвене реакције предвиђено више мера и средстава које друштву стоје на располагању у супротстављању овом облику криминалитета. Дакле, према учиниоцима кривичних дела организованог криминалитета приоритетно се примењују казне као основна врста кривичних санкција.⁵⁹

3.1.5.1. Казне

У борби против организованог криминалитета, узимајући у обзир његову друштвену опасност и интензитет последица, те кумулацију криминалне енергије, посебан значај имају казне. Оне представљају законом предвиђене репресивне мере које се у циљу сузбијања криминалитета примењују према кривично одговорном (кривом) учиниоцу кривичног дела на основу одлуке суда након спроведеног кривичног поступка.⁶⁰ Тако се према учиниоцима кривичних дела организованог криминалитета могу примењивати следеће казне: а) казна затвора и б) новчана казна (поред којих постоје још и: а) рад у јавном интересу и б) одузимање возачке дозволе).

Уз казне, у борби против овог изузетно штетног облика криминалитета, посебан значај имају и две специфичне мере: а) одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом и б) одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

Казна затвора састоји се у лишењу слободe кретања учиниоца кривичног дела за одређено време након донете правноснажне пресуде надлежног суда.⁶¹ У пресуди се одређује време, односно дужина трајања казне затвора и место извршења, односно установа за извршење казне затвора. Казна затвора има централно место у систему кривичних санкција у борби против кривичних дела организованог криминалитета.

⁵⁸ З. Стојановић, *Кривично право-општи део*, Београд, 2013, стр. 287.

⁵⁹ Д. Јовашевић, *Организовани криминал, појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије*, Годишњак факултета правних наука, број 2, Бања Лука, јул 2018, стр. 88.

⁶⁰ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 291.

⁶¹ Д. Јовашевић, *Организовани криминал, појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије*, Годишњак факултета правних наука, број 2, Бања Лука, јул 2018, стр.88.

Кривични законик одређује општи минимум и максимум, па се тако казна затвора може изрећи у распону од тридесет дана до двадесет година (чл. 45 ст. 1 КЗ). Она се изриче на пуне године и месеце, а до шест месеци и на дане.⁶²

Изузетно, казна затвора се може изрећи у трајању од тридесет до четрдесет година за поједина кривична дела и то алтернативно уз казну затвора до двадесет година (замена за смртну казну)⁶³ када се прописује у пуним годинама, с тим што се она не може изрећи лицу које није напунило двадесет једну годину живота (чл. 45 ст. 4 КЗ). Дуготрајна казна затвора се прописује за кривична дела организованог криминалитета, односно за: а) најтежа кривична дела и б) најтеже облике тешких кривичних дела. Тако за кривично дело организованог криминалитета - удруживање ради вршења кривичних дела (чл. 346 КЗ) у трећем квалификованом облику законодавац предвиђа изрицање казне затвора у трајању од тридесет до четрдесет година. Када је реч о најтежим облицима тешких кривичних дела, у којима се организовани криминалитет појављује као квалификаторна околност, законодавац је прописао изрицање казне затвора од тридесет до четрдесет година затвора (код удруживања ради противуставне делатности - чл. 319 ст. 1 КЗ, када група или организована криминална група изврши кривично дело убиство представника највиших државних органа - чл. 310 КЗ).

Према учиниоцима кривичних дела организованог криминалитета, будући да се врше у намери прибављања противправне имовинске користи, од значаја је и могућност изрицања новчане казне (као споредне казне – када је кривично дело извршено из користољубља- чл. 48 ст. 2 КЗ). Новчана казна састоји се у плаћању новчаног износа у корист државе и представља једну од најстаријих кривичних санкција. У случају неиспуњења обавезе предвиђене новчаном казном, односно плаћања новчаног износа држави, ова казна може се заменити казном затвора или казном рада у јавном интересу. Новчана казна је у појединим земљама потпуно потиснула казну затвора и на тај начин

⁶² З. Стојановић, *Кривично право - општи део*, Београд, 2013, стр. 291.

⁶³ Смртна казна укинута је изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије у фебруару 2002. године. Пре тога, смртна казна била је прописана само за два кривична дела: тешко убиство и тешке случајеве разбојничке крађе и разбојништва. Када је реч на међународном плану, у Протоколу бр. 6 из 1983. године уз Европску конвенцију о људским правима и основним слободама предвиђа се укидање смртне казне, али се она ипак дозвољава изузетно и то само у време рата или непосредне ратне опасности. Међутим, Протоколом бр. 13 из 2002. године смртна казна више ни у тим случајевима није дозвољена.

постала доминантији облик кривичноправне репресије у домену лакшег и средњег криминалитета.⁶⁴

У домаћем праву се разликују: а) новчана казна у дневним износима (чл. 49 КЗ) и б) новчана казна у одређеном износу (чл. 50 КЗ).

Новчана казна у дневним износима одмерава се тако што се утврђује број дневних износа, а затим и висина једног дневног износа. До износа новчане казне суд долази множењем утврђеног броја дневних износа са утврђеном вредношћу једног дневног износа, при чему се број дневних износа креће од десет до тристашездесет дневних износа. Висина дневног износа се утврђује тако што се од прихода учиниоца кривичног дела у претходној години одузму нужни расходи које је имао, па се та разлика подели са бројем дана у години. Тако вредност једног дневног износа може да износи од 500 до 50 000 динара. Суд је овлашћен да захтева податке од банака или других финансијских институција, државних органа или правних лица који су дужни да му доставе податке које захтева уз немогућност да се позову на заштиту пословне или друге тајне.⁶⁵

Новчана казна у одређеном износу представља старији систем за одмеравање новчане казне који се данас примењује у ситуацији када суд не располаже подацима који се односе на приходе лица, нити може да утврди висину прихода на основу слободне процене. Тада суд изриче новчану казну на тај начин тако што њену висину одређује у распону од 10.000 до милион динара, осим ако се ради о кривичним делима учињеним из користољубља када висина новчане казне може да износи до десет милиона динара.⁶⁶

3.1.5.2. Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом

Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом не представља кривичну санкцију, већ посебну кривичноправну меру која је дефинисана у члану 91. КЗ. Основни принцип на којем почива ова кривичноправна мера је да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом, да се обештети лице које је оштећено

⁶⁴ Д. Јовашевић, *Организовани криминал - појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије*, Годишњак факултета правних наука, година 2, број 2, Бања Лука, јул 2012, стр. 90.

⁶⁵ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2013, стр. 308.

⁶⁶ *Op. cit.* стр. 309.

извршеним кривичним делом, и најважније, да се потенцијални учиниоци демотивишу у реализацији својих лукративних мотива. Ово је веома важна мера у сузбијању кривичних дела организованог криминалитета, јер основни мотив организовања криминалне групе или организоване криминалне групе јесте вршења кривичних дела ради противправног стицања имовинске користи. Ова кривичноправна активност се манифестује у виду ограничене опште конфискације имовине у границама које су прописане законом.

Такође, могу се навести и друге карактеристике: а) ова казна се односи само на имовину осуђеног лица коју је поседовало у време доношења правноснажне судске одлуке, б) овом казном се не може обухватити будућа имовина осуђеног лица, нити се може обухватити имовина чланова породице осуђеног лица, в) њеном применом се осуђеном лицу никада ефективно не одузима целокупна имовина, већ му се оставља један њен део у висини нужних трошкова који су потребни за издржавање осуђеног лица и чланова његове породице, г) конфискована покретна или непокретна имовина прелази у државну својину, д) конфискацијом се не дира у право трећих лица на одузетој имовини, ђ) примена ове казне није везана имовинску корист која је прибављена извршеним кривичним делом, е) конфискована имовина може и да се врати осуђеном лицу ако се одлука о конфискацији имовине укине у накнадном кривичном поступку по ванредним правним лековима или актом амнестије или помиловања и ж) у случају покретања кривичног поступка за кривично дело са елементом организованог криминалитета ако је то оправдано и целисходно на основу околности конкретног случаја како би се спречило да окривљени до окончања поступка теретно или бестеретно располаже својом имовином у целини или делимично и тако покуша да избегне ефикасну примену ове казне.⁶⁷

Имовинска корист одузима се судском одлуком након спроведеног кривичног поступка у коме је утврђено да је одређено лице извршило кривично дело. Ту корист чини добро сваке врсте, материјално или нематеријално, покретно или непокретно, процењиво или непроцењиво и исправа у било ком облику којим се доказује право или интерес у односу на такво добро. Имовином се сматра и приход или друга корист остварена, непосредно или посредно из кривичног дела, као и добро у које је она претворена или са којом је помешана (чл. 112 ст. 36 КЗ).

⁶⁷ Д. Јовашевић, *Организовани криминал - појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије, оп. cit.* стр. 92.

3.1.5.3. Одузимање имовине проистекле из кривичног дела

Поред имовинске кривичноправне мере из члана 91. КЗ, домаће законодавство познаје још једну меру ове врсте, али која се може изрећи само учиниоцу кривичних дела организованог криминалитета. Она је прописана у Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.⁶⁸ Иначе, сврха овог закона је превентивно деловање на вршење будућих кривичних дела, с обзиром да се одузимањем имовине од криминалних организација и група редукује економска моћ, онемогућава прање новца и корупција, затим да се оштећени намире из те имовине, појача примена закона коришћењем одузетих средстава од учиниоца у корист државе и ради подстицаја и јачање сарадње између органа и служби у борби против организованог криминалитета.

Постоје формални и материјални услови за примену ове имовинске мере. Материјални услов за примену одредби овог Закона дефинисан је у члану 2, односно у таксативно набројаним кривичним делима. На основу системског тумачења може се закључити да се одредбе овог Закона приоритетно примењују према организованом криминалитету, тј. извршеним кривичним делима од стране организованог криминалитета. Међутим, примена одредбе овог Закона примењују се и за извршена кривична дела када имовинска корист прибављена кривичним делом, односно вредност предмета кривичног дела прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Иначе, да би се одузела имовина од учиниоца, потребно је да је извршено неко таксативно набројано кривично дело и да је то утврђено правноснажном пресудом. Као имовина проистекла из кривичног дела сматра се имовина окривљеног, окривљеног сарадника или оставиоца која је у очигледној несразмерности са његовим законитим приходима.⁶⁹

Формални услов за примену одредби овог Закона су одлуке надлежних органа. Тако се као органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином проистеклом из кривичног дела јављају: јавни тужилац, суд, Јединица за финансијску истрагу и Дирекција за управљање одузетом имовином, при чему се надлежност суда и јавног тужиоца одређује према надлежности суда за кривично дело из кога потиче имовина.

⁶⁸ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Сл. гласник РС*, бр. 32/2013 и 94/2016.

⁶⁹ Члан 3 Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

3.2. Законик о кривичном поступку

Законик о кривичном поступку⁷⁰ (ЗКП) је, закон процесног карактера, који садржи правне прописе којим се уређује кривични поступак, положај и радње кривичнопроцесних субјеката, али представља и део кривичног законодавства. Ратификовањем Конвенције УН против транснационалног организованог криминала наша земља се обавезала да ће извршити промену правног оквира за борбу против кривичних дела организованог криминалитета и других тешких кривичних дела. Та промена је допринела имплементацији нових истражних метода којима се омогућава ефикаснији рад истражних органа у откривању и расветљавању тј. доказивању ових кривичних дела.

Одредбама ЗКП су предвиђене доказне радње (чл. 85-169) и посебне доказне радње (чл. 161-187) од којих су последње од изузетног значаја за сузбијање организованог криминалитета. Поред тога, Законик о кривичном поступку у члану 2 под називом „Значење израза“ дефинише појмове: а) организована криминална група је група од три или више лица, која постоји у одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи⁷¹ и б) организовани криминал који представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.⁷²

3.2.1. Доказне радње за откривање организованог наркокриминалитета

Предузимањем доказних радњи, полиција или надлежно јавно тужилаштво, обезбеђују доказе⁷³ за успешно вођење кривичног поступка и омогућавају изрицање кривичних санкција учиниоцу кривичног дела. Доказне радње се предузимају у складу са Закоником о кривичном поступку. У супротном би се применио чл. 16, ст. 1 према коме се судске одлуке не могу засновати на доказима који су, непосредно или посредно, сами по

⁷⁰ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

⁷¹ Чл. 2 ст. 1, тачка 33 ЗКП

⁷² Чл. 2 ст. 1, тачка 34 ЗКП

⁷³ Докази су релевантни, поуздани и законски прихватаљиви подаци на основу којих се може утврдити истина о постајању кривичног дела, противправности и кривици учиниоца: З.Ђурђевић, Н.Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, стр. 79.

себи или према начину прибављања у супротности са Уставом, одредбама Законика, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, осим у поступку који се води због прибављања таквих доказа. Овде се ради о незаконитим доказима, који се издвајају из списка, стављају у посебан запечаћен омот и чувају код судије за претходни поступак до правноснажног окончања кривичног поступка, а након тога се уништавају и о томе се саставља записник.⁷⁴

Предмет доказивања⁷⁵ су чињеница које чине обележје кривичног дела, и чињенице од којих зависи примена неке одредбе кривичног законика или одредаба кривичног поступка⁷⁶. Доказне радње које се користе у борби против наркокриминалитета су: а) претресање, б) увиђај, в) привремено одузимање предмета и г) вештачење.

3.2.1.1. Претресање

Претресање (чл. 152-160 ЗКП-а) представља радњу доказивања којом се обезбеђују материјални докази (опојне дроге, елементи илегалних лабораторија, прекусори и итд.) и учиниоци кривичних дела злоупотребе опојних дрога, као и друга лица која могу пружити потребне информације за успешно вођење кривичног поступка. Материјални услов за претресање стана и других просторија, осумњиченог или других лица изражен је потребом постојања одређеног степена вероватноће да ће се претресањем осумњичени ухватити, или да ће се пронаћи трагови кривичног дела, или предмети релевантни за вођење кривичног поступка⁷⁷. Наиме, поједини аутори материјални основ, односно вероватноћу, дефинишу као степен уверености о постојању чињеница који је јачи од основане сумње, а слабији од извесности. Дакле, вероватноћа подразумева нешто више од простог ничим поткрепљеног очекивања да ће се претресањем постићи очекивани циљеви, па таквој вероватноћи мора да претходи основана сумња да је извршено кривично дело.⁷⁸

⁷⁴ Чл. 84 ст. 2 Законика о кривичном поступку.

⁷⁵ Доказивање је поступак утврђивање истине о извршеном кривичном делу, кривици учиниоца, уз поомоћ објективних правно релевантних чињеница извршених на законом дефинисан начин, реализацијом законом предвиђених радњи од стране законом надлежних субјеката. З.Ђурђевић, Н.Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, стр. 84.

⁷⁶ Члан 83. став 2. ЗКП

⁷⁷ М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 143.

⁷⁸ Т. Васиљевић, М. Грубач, *Коментар Законика о кривичном поступку*, *op. cit.* стр. 183.

Уз нужно постојање материјалног услова, предузимање радње претресања захтева и испуњеност формалног услова за претресање. Овај услов се манифестује у виду наредбе надлежног државног органа (суд и то Посебно одељење Вишег суда у Београду које је надлежно на територији Републике Србије). У оквиру Министарства унутрашњих послова (МУП) формирана је посебна организациона јединица - Служба за борбу против организованог криминалитета (СБПОК), која доставља Иницијативу за издавање наредбе о претресању стана и других просторија надлежном тужилаштву - Тужилаштву за организовани криминал. Ово тужилаштво доставља, надлежном суду, образложени захтев за претресање.⁷⁹

Законик о кривичном поступку прописује обавезне елементе, које мора да садржи наредба о претресању, коју доноси надлежан суд. Ова наредба садржи: а) назив суда који је наредио претресање, б) означавање предмета претресања, в) разлог претресања, г) назив органа који ће предузети претресање и д) друге податке од значаја за претресање. С обзиром на објект претресања, издвајају се: а) претресање стана и других просторија (помоћне просторије, канцеларије, породичне куће, хотелске собе и сл.), б) претресање лица, в) претресање уређаја за аутоматску обраду података и опреме, на којој се чувају или се могу чувати електронски записи, г) претресање моторних возила и д) претресање отвореног простора.

Криминалистичка пракса сматра да се претресањем најчешће траже предмети: а) прибављени кривичним делом (прекусори или основне хемикалије за производњу опојних дрога и итд.), б) настали кривичним делом (опојне дроге), в) на којима се налазе трагови кривичног дела (вагице, пвц кесице у којима су чуване опојне дроге и итд.), г) који указују на везу лица са учињеним кривичним делом (предмети кривичног дела који су пронађени код лица) и д) припремљени за извршење или коришћење приликом извршења кривичног дела (биљке са психоактивном супстанцом које се користе за производњу опојних дрога, проналазак лабораторије за производњу опојних дрога).

⁷⁹ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 51-53.

3.2.1.2. Претресање стана и других просторија

Ово је радња која се врши у склопу оперативне обраде сваког појединачног случаја, са циљем проналажења учиниоца кривичних дела или предмета који су релевантни за вођење кривичног поступка и који се према Кривичном законнику морају одузети. У складу са чл. 155 Законика о кривичном поступку претресање наређује надлежан суд, писмено образложеном наредбом, а полицији се само поверава извршење таквог налога. Орган извршења наредбе дужан је да у року од осам дана изврши претресање.⁸⁰ Пре реализовања претресања стана и других просторија, поред испуњења формалних и материјалних услова, неопходно је прикупити оперативне информације о месту и времену налажења лица⁸¹ и предмета кривичног дела.

То се може постићи применом различитих метода, реализовањем криминалистичких мера и радњи (праћење, осматрање, заседа и итд.), прикупљањем информација од оперативних веза⁸² (ангажовање сарадника, вигиланата и информатора) и применом посебних доказних радњи (ангажовање прикривеног иследника, тајни надзор комуникација). Након тога се прикупљају подаци о карактеристикама објекта у којем се претресање треба извршити, о околностима да ли је објекат намењен за становање (стан, кућа, викендица и сл.) или је у питању простор у коме се одлаже опојне дроге (штек станови, куће), о броју и распореду просторија, улаз и излаз и положај у односу на остале објекте.

Непосредно пре претресања објекта, стана и других просторија, пожељно је предузети мере које имају за циљ онемогућавање бекства лица и уочавање евентуалног одбацивања опојних дрога или бежања лица из објекта. Неопходно је конспиративно прићи објекту, поставити полицијске службенике на местима на којима постоји прегледност свих страна објекта како би осматрањем евентуално уочило одбацивање предмета са прозора, затим блокирати улаз и излаз. Људство би требало бити распоређено спрат изнад и испод оног

⁸⁰ Т. Кесић, *Недоумице у законском регулисању претресања стана и лица*, Ревивија за криминологију и кривично право, вол. 45, бр. 2, Београд, стр. 119-137.

⁸¹ Прикупити податке у оперативним евиденцијама, да ли је лице повратник (општи или специјални), да ли лице има оружје у легалном поседу и тсл. Такође је неопходно прибавити информације о начину живота, склоностима и навикама лица, обично су то лица од којих се очекује оружани отпор или бекство.

⁸² Оперативну везу чине лица која поседују, прикупљају и преносе полицијским службеницима информације о криминалним активностима, а чији идентитет се чува у највећој тајности, представља службену тајну: строго поверљиво, З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, стр. 346.

спрата где претресање треба бити извршено и потребно је да се блокира лифт, уколико постоји.

Сходно чињеници да се обавља претрес стана и других просторија у којима се налазе чланови организованих криминалних група, полицијски службеници нису дужни да предају наредбу⁸³, да позову на предају лица и ствари, на поуку о праву на адвоката, односно браниоца, и позивања два пунолетна сведока, ако прикупљена сазнања указују на претпоставку⁸⁴ да може доћи до оружаног отпора или друге врсте насиља или ако се очигледно припрема или је отпочело са уништавањем трагова кривичног дела или предмета, који су од важности за успешно вођење кривичног поступка или је држалац стана или других просторија недоступан.⁸⁵ Улазак у стан или друге просторије треба извршити изненада (али по службена лица максимално безбедно), док ће се сам ток претресања снимати тонски или оптички. Даље, поступање подразумева проналажење свих лица присутних у објекту и њихово пасивизирање⁸⁶.

Просторије се претресају у складу са криминалистичним начелом методичности, па се у складу са тим претресање реализује одређеним редоследом. Најчешће се полази од улазних врата и креће се уз десну страну, односно леву страну (претресају се најпре зидови, предмети на њима или уз њих, остали намештај, под, па на крају плафон). С обзиром на физичку величину опојних дрога, она се може свуда пронаћи, тако да су често скривене у зидовима иза слика, у тешким орманима, иза огледала, у изводима проводника електричне енергије, али и у намештају и другој опреми у стану (у машини за прање веша, машини за прање посуђа, фрижидеру, замрзивачу, орману, регалу, кућишту рачунара,

⁸³Претресање стана и/или других просторија може бити извршено и без наредбе надлежног суда и без присуства два пунолетна лица (сведока) и то у следећим ситуацијама: уз сагласност држаоца стана и других просторија, ако неко зове у помоћ, ради непосредног хапшења учиниоца кривичног дела, извршења одлуке суда о притварању или довођењу окривљеног и ради отклањање непосредне и озбиљне опасности за људе и имовину, члан 158. Законика о кривичном поступку.

⁸⁴ Као што се може приметити, довољна је само претпоставка оружаног отпора или неког другог вида насилничког понашања, али да се тражи очигледност када је у питању припремање или уништавање трагова и предмета кривичног дела, што указује на нужност постојања таквих чињеница на основу којих није довољно да се претпостави, већ да се може закључити да се ради о већем степену вероватноће од претпоставке.

⁸⁵За разлику од претходног ЗКП-а, сада се може приступити претресању и без претходне предаје наредбе и осталих поука уколико је држалац стана или других просторија недоступан.

⁸⁶У конкретном случају то подразумева, онемогућавање бекства, одбацивање или уништење предмета кривичног дела, спречавање било каква комуникације осталим лицима, обављање телефонских разговора, затим неконтролисано кретање и спречавање евентуалног напада на овалшћена службена лица. По правилу, проверава се идентитет (по потреби и утврђивање идентитета), врши претресање и по потреби њихово задржавање док траје претресање.

саксијама, дечијим играчкама и сл). Уколико се претресање реализује на више локација, неопходно је извршити претресање истовремено, како би онемогућило евентуално скривање лица и предмета кривичног дела, на осталим местима на којима се претресање планира.

Када се пронађу опојне дроге током претресања стана и других просторија, неопходно је у записнику о престресању то констатовати. Уколико се израђује скица места потребно је уцртати место у стану где је она пронађена, методом фотографисања фиксирати, а након тога изузети и ставити у посебне ПВЦ кесице, како би се онемогућила контаминација одузетог предмета кривичног дела.

Током прегледа стана и других просторија могу се користити специјално дресирани службени пси, који могу олакшати проналазак опојних дрога.

3.2.1.3. Претресање лица

Претресање лица се врши када су испуњени материјални и формални услови за претресање. Међутим, у пракси је чешћи случај да се претресање лица врши током спровођења рације, прегледа/претреса путничких моторних возила, путника и пртљага, претресања стана и других просторија, током лишења слободе лица и итд. Такође, у пракси је могуће да се приликом прегледа лица (делимично претресање) пронађе опојна дрога, након чега се лице доводи у службене просторије, о чему се обавештава надлежни јавни тужилац. Тада се обавља потпуно претресање.⁸⁷

Када се претресање спроводи по одредбама Законика о кривичном поступку, неопходно је да службено лице буде истог пола као што је и лице према којем се поступа. Службено лице предаје лицу, које се намерава претрести наредбу, потом се позива да добровољно преда предмете који се траже. У сваком случају је неопходно присуство два пунолетна лица истог пола као и претресано лице, након чега се сачињава записник. Битно је да се непосредно пре претресања лица спречи лице да опојну дрогу одбаци или, ако је у питању таблета или мала количина прашкастих материја, да је прогута.

У криминалистичкој теорији се разликују два облика претресања: а) делимично (преглед лица) и б) потпуно (претрес лица) претресање. Када је у питање делимично претресање или преглед лица, постоје два начина: а) класично претресање и б) зидно

⁸⁷ М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, стр. 294-297.

претресање. Приликом тзв. класичног претресања, лице се поставља да буде окренуто леђима припадницима полиције, то лице се доводи у лабилну равнотежу ширењем ногу и наређује му се да подигне руке изнад главе, како би се лице лакше контролисало и онемогућило да евентуални нападне на полицијске службенике. Потом се приступа прегледу одеће и обуће лица и опипавању његовог тела. Зидно претресање лица се врши тако да се лице поставља у још лабилнији положај, па му се наређује да се, са одстојања од око једног метра од препреке (зида, аутомобила и сл.), наслони врховима прстију руке на њу. Преглед је идентичан као и у претходном случају.⁸⁸

Поступак реализације претресања лица је следећи: службено лице које врши радњу прилази и поступа с леђа, односно с бока. Након тога се приступа претресању, тако да се лицу скида и прегледа оно што носи на глави (шешир, капа и сл.), потом се прегледа и опипава коса, наређује му се да окрене главу и отвори уста, затим се визуално и опипавањем прегледа најпре горњи, а потом и доњи део тела и одећа на њему, односно обућа.

Потпуно претресање се реализује, по правилу, у затвореном простору, уз службена лица и сведоке, чије је присуство обавезно. Под овим претресањем се подразумева преглед телесних шупљина, анални и вагинални преглед. Забележени су случајеви да се приликом преласка државне границе, опојне дроге пронађу у телу лица, који се жаргонски називају и муле.⁸⁹ Они скривају предмете у телу, најчешће их уносе гутањем, а нису ретки случајеви скривања опојних дрога у појединим телесним шупљинама (уста, уши, ноздрве, анални и вагинални отвор). У пракси су забележени чак и случајеви хируршког уношења опојних дрога у организам ради кријумчарења.

3.2.1.4. Претресање превозних средстава

Законик о кривичном поступку експлицитно не предвиђа претресање превозних средстава као засебну доказну радњу, за разлику од наведених радњи (претресање стана и

⁸⁸ В. Кривокапић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2005, стр. 576-581.

⁸⁹ Пример из праксе, једна Боливијка је 2010. године на аеродрому Никола Тесла у Београду при покушају да у стомаку прокријумчари више од 1,15 килограм кокаина у пакетићима величине залогаја. Боливијка је на Војномедицинској академији из организма избацила 117 пакетића. Она је кренула из града Санта Круз у домовини, и преко Сао Паула и Цириха допутовала у Београд, где је требало да проведе пет дана у хотелу. Управи царина је било сумњиво то што је путница имала много таблета за дијареју и што је авионска карта купљена у Барселони па је тако откривена, преузето 12.03.2018. године, [//www.dnevnik.rs/hronika/„mule“-kokain-gutaju-kaobombone](http://www.dnevnik.rs/hronika/„mule“-kokain-gutaju-kaobombone).

других просторија, претресање лица и претресање уређаја за аутоматску обраду података и опреме на којој се чувају или се могу чувати електронски записи). Наиме, претресање превозних средстава предузима се у циљу проналаска учиниоца кривичног дела, као и предмета и трагова неопходних за успешно вођење кривичног поступка. С обзиром на чињеницу, да је учестало кријумчарење опојних дрога у превозним средствима, неопходно је анализирати законски и криминалистички аспект ове радње.

Тако чл. 286 ст. 2 ЗКП-а⁹⁰, када говори о овлашћењима полиције, као потражну меру и радњу, предвиђа преглед превозних средстава, путника и пртљага у циљу проналаска учиниоца кривичног дела, онемогућавања скривања или бекства учиниоца или саучесника, као и откривања или обезбеђења трагова кривичног дела и предмета који могу послужити као доказ у кривичном поступку. Овде треба правити разлику између прегледа и претреса превозних средстава. Основна разлика између ове две радње је у томе што је претресање превозних средстава доказна радња, док је преглед превозних средстава општа оперативно-тактичка мера и радња која се предузима у складу са одредбом чл. 286 ст. 2 ЗКП.⁹¹

Одлуку о прегледу превозних средстава, овлашћено службено лице доноси када нема довољно информација о индивидуално одређеном превозном средству (подаци о врсти и марки возила, регистарских ознака, правцу из којег долази, оријентационо време доласка и сл.), у којем се кријумчаре опојне дроге или у којем се налазе извршиоци кривичних дела у вези са злоупотребом опојних дрога. По отпочињању са прегледом превозног средства, ако се пронађе или се стекне вероватноћа да ће се пронаћи опојна дрога, приступа се претресању. Наиме, у овом случају контактира се надлежни јавни тужилац и обавештава о новонасталим околностима, док се лицу или лицима ограничава кретање на одређеном простору све док траје претресање, а најдуже осам часова.⁹²

Неколико индиција субјективног и објективног карактера може да сугерише на превоз опојних дрога. Наиме, возач или путници могу својим понашањем или тзв. психичким знаковима самоодавања (нервоза, страх, извештачена безбрижност, претерана предусретљивост и итд.) сугерисати да превозе предмете кривичног дела тј. опојне дроге. Индиције објективног карактера се односе на возило и ствари које се њиме превозе

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Б. Симоновић, *Криминалистика*, Крагујевац, 2004, стр. 338.

(гомилање ствари у унутрашњости чистог и сређеног возила, очигледно извештачена неуредност у возилу елегантно обученог возача и сл.).⁹³

С обзиром на количину опојних дрога која се превози у возилу (аутомобилу), која може бити од неколико грама до неколико килограма, често се у путничким возилима користе или преуређују постојеће конструкцијске шупљине, али се и праве посебно изграђена места или скровишта. Тако се опојне дроге могу сакрити у браницима, простору иза фарова, позиционих светала, у бункерима на поду, са унутрашње или са спољашне стране, испод заштитних плоча, у пнеуматичима иза раткапни, у резервном точку, резервоару за уље, бензин и плин, посуди за прање ветробранског стакла, у седиштима и вратима и итд.

Нису ретки случаји превоза опојних дрога и аутобусима. У том случају тактика прегледа и претреса знатно сложенија јер постоје већи број места на којима се дрога може сакрити: постројења за климатизацију, пртљажници и веће шупљине. Проблем може настати приликом проналаска опојних дрога у тзв. ничијим стварима - тј. стварима чијег власника тек треба открити. Наиме, често се пртљаг, у коме се налази „роба“, шаље без надзора, тако да се приликом доласка на одређену станицу пртљаг преузима од другог лица (наручиоца пошиљке). Тада је након проналаска опојних дрога потребно извршити праћење аутобуса све до момента преузимања пртљага, како би се ухапсио одређени прималац или како би се наставило са тајним праћењем лица које је преузело пртљаг, у зависности од ситуације. На овај начин се може доћи до сазнања о конкретном власнику или наручиоцу „робе“.⁹⁴

3.2.1.5. Одузимање предмета кривичног дела

Ово је доказна радња (чл. 147-151 ЗКП) којом се обезбеђују материјални докази за успешно вођење кривичног поступка, али и предмети који се по Кривичном законик⁹⁵ морају одузети. Према својој природи, привремено одузимање предмета (чл. 147 ЗКП),

⁹³ М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, стр. 292-294.

⁹⁴ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 281-283.

⁹⁵ У питању је мера безбедности на основу које се одузимају предмети који су намењени или употребљени за извршење кривичног дела или је у питању предмет настао извршењем кривичног дела. Чл. 87 ст. 1 Кривичног законика.

уско је повезана са претресањем стана и других просторија, односно претресањем лица, али се може реализовати и као самостална радња.⁹⁶

Анализирајући законска решења, овлашћена службена лица полиције могу одузети опојне дроге у следећим ситуацијама: а) када се извршава наредба надлежног суда. Судија за претходни поступак поверава извршење наредбе о привременом одузимању предмета, али не само ову наредбу, већ и било коју другу наредбу као што је наредба за претресање стана или других просторија, наредба о претресању лица и сл., б) приликом предузимања потражних радњи из надлежности полиције (у складу са чланом 286. став 2. ЗКП), као што је преглед превозних средстава, путника и пртљага и в) у току предистражног поступка, полиција може одузети предмете приликом уласка у туђ стан и друге просторије и без наредбе надлежног суда, када је испуњен најмање један алтернативно прописаних услова из члана 158. став 1. ЗКП.⁹⁷

Опојна дрога се након одузимања чува у посебним паковањима како не би изгубила доказни кредибилитет, о чему криминалистички техничар сачињава криминалистичко-техничку документацију у којој најчешће методом фотографисања фиксира предмете кривичног дела. Описује се тежина опојне дроге или број (уколико су у питању таблете или капсуле). Након тога се предмет шаље на физичко-хемијско и токсиколошко вештачење у надлежне установе (Национални криминалистичко-технички центар у Управи криминалистичке полиције или КТЦ одсека у Нишу или Новом Саду).

3.2.1.6. Увиђај

Увиђај (чл. 133 ЗКП) се предузима када је за утврђивање или разјашњење неке чињенице у кривичном поступку потребно непосредно опажање органа поступка. Са криминалистичког аспекта, увиђај представља систем радњи којима се, у складу са одредбама Законика о кривичном поступку, опажају, стручно обрађују и у увиђајној документацији региструју предмети, трагови и друге околности значајне за разјашњење кривичног догађаја.⁹⁸ Сврха реализовања увиђаја је откривање и прикупљање доказа о постојању кривичног дела, околности за квалификацију кривичног дела и установљење

⁹⁶ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, *op. cit.* стр. 205.

⁹⁷ М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 152.

⁹⁸ М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, *op. cit.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 251.

кривичне одговорности учинилаца тог дела. Када су у питању кривична дела наркокриминалитета, предмет увиђаја су различити предмети извршења кривичног дела (опојне дроге, као и предмети који се користе за њихову производњу, паковање, мерење и припрему за продају), под условом да се такви предмети пронађу, као и да се одузму ради накнадног вештачења и доказивања кривичне одговорности осумњиченог у накнадним фазама кривичног поступка.

Предмети вршења увиђаја могу бити: место⁹⁹ на коме су пронађени предмети и/или трагови кривичног дела, лице¹⁰⁰ које је својим активностима на било који начин учествовало у злоупотреби опојних дрога, и ствари или предмети који су употребљени за производњу, транспорт или чување опојних дрога. Време вршења увиђаја реализује се:

а) пре формалног покретања кривичног поступка, како би се пронашла средства која ће се користити као доказни материјал у кривичном поступку,

б) у току истраге, посебно у ситуацијама када се ангажује прикривени иследник или врши тајно прислушкивање како би се дошло до информација о новим детаљима везаним за одређена кривична дела наркокриминалитета и

в) на главном претресу када се касније сазна о постојању лабораторија или просторија у којима су се производила, паковала и припремала за продају опојна дрога.

Орган поступка може задржати затечено лице, и то најдуже шест часова, на месту увиђаја, ако то лице може дати податке важне за поступак и ако је вероватно да се његово касније испитивање не би могло извршити или би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама. Увиђај реализује орган поступка, што значи да полиција, у фази предистражног поступка, може без икаквих законских сметњи да реализује увиђај и то без обзира на тежину извршеног кривичног дела, али уз обавезу да о томе обавести надлежног тужиоца.¹⁰¹

⁹⁹У питању је место извршења кривичног дела. Кривични законик у чл. 17 ст. 1 дефинише место извршења, као место где је извршилац радио или био дужан да ради, тако и место где је у целини или делимично наступила последица. Са друге стране, Законик о кривичном поступку у чл. 136 ст. 1 дефинише да се увиђај места предузима на месту кривичног дела или другом месту на којем се налазе предмети и трагови кривичног дела. На основу наведене дефиниције наш законодавац је прихватио **теорију убиквитета** (свуда и на сваком месту).

¹⁰⁰У складу са чл. 134 Законика о кривичном поступку, предвиђа се могућност увиђаја окривљеног или других лица. За утврђивање чињенице важне за поступак увиђај окривљеног може се предузети и без његовог пристанка, док се увиђај других лица, без њиховог пристанка, предузима ако се мора утврдити да ли се на њиховим телима налази одређени траг или последица извршеног кривичног дела.

¹⁰¹ М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 134.

Међутим, у складу са имплементирањем јавнотужилачке истраге и постављањем јавног тужиоца за *dominus litis* претходног поступка, јавни тужилац је орган који би требало да непосредно руководи реализацијом радњи током увиђаја, тако да се у том смислу полиција појављује као орган који му пружа адекватну стручну помоћ. Поред споменутих субјеката, у вршењу увиђаја кривичних дела наркокриминалитета, могу присуствовати и учествовати и стручна лица појединих специјалности (лекари судске медицине, инжењери, балистичари, противпожарни инспектори, стручњаци за психоактивне супстанце који имају компетенције за идентификовање, правилно паковање и припремање опасних супстанци (које се користе у производњи опојних дрога) и опојне дроге за транспорт.¹⁰²

Посебан значај има увиђај тајних лабораторија за производњу опојних дрога чији је резултат непосредно доказивање постојања тајних лабораторија за производњу опојних дрога. Дакле, прикупљање оперативних информација о постојању таквих лабораторија је у надлежности специјализованих служби нпр. Службе за криминалистичко-обавештајне послове, приликом прикупљања информација од уживалаца опојних дрога, оперативних веза или прикривеног иследника. Поред наведених начина или метода прикупљања оперативних информација, постоје и извесни индикатори који могу да сугеришу на постојање тајних лабораторија. Овде се као важан извор информација јављају и саме заплењене опојне дроге, њихова физичко-хемијска идентификациона обележја, интензивни мириси хемикалија које се користе у процесу производње, потрошња електричне енергије у различитим временским периодима у току године, присуство лица фармацеутске или медицинске струке, затим набављање лабораторијских посуда или хемикалија, многобројне амбалаже, празне кутије од таблета и сл.¹⁰³

На основу свих облика или извора сазнања може се донети одлука о претресању стана или других просторија или о прегледу одређеног простора у циљу проналаска објекта у којем је инсталирана тајна лабораторија за производњу опојних дрога. Уколико се она пронађе, тада је неопходно да се извесно време конспиративно осматра сам објекат, број и кретање лица, да ли има наоружаних лица, могући путеви уласка и изласка, производни капацитети лабораторије, да ли се све фазе производње реализују на истој локацији и сл.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014. стр. 279.

Из искуства иностраних полиција неопходно је ангажовати, у конкретном случају, мањи број лица, односно специјализоване и добро обучене тимове, који поседују висок ниво стручности и који су способни да неутралишу евентуалне ризике од настанка пожара, експлозија, хемијских реакција и отровних испарења.

У оваквим ситуацијама било би пожељно ангажовати три тима: а) тим за упад, б) тим за заплону и в) тим за подршку.

Тим за упад састоји се од добро обучених полицијских службеника који првенствено имају задатак да лоцирају и лише слободе затечена лица, онемогуће било какве активности које би имале за циљ уништавање доказног материјала, угрожавање безбедности полицијских службеника или евентуално бекство. Након тога обезбеђује се место догађаја, процењује се да ли постоје могуће клопке (нпр. отворене посуде са отровним хемикалијама и сл.). Уколико је у току процес производње, неопходно је да се он заустави. Но, ако се у конкретном случају ради о већој и сложеној апаратури, не треба је дирати, већ треба позвати стручно лице да заустави рад тих уређаја. Важно је да се омогући струјање ваздуха у лабораторији како би се што краће задржала испарења из хемикалија. На лицу места не треба дирати затворене кутије, канте и остале посуде јер могу бити контаминиране, затим не треба палити светло или на било који други начин активирати електричну инсталацију, како не би дошло до евентуалних експлозија.¹⁰⁴

Тим за заплону, након обезбеђивања места догађаја и пасивизирања кретања лица, има задатак да у складу са законским и криминалистичким правилима изврши увиђај: преглед ширег и ужег места догађаја, обележавање и фиксирање трагова кривичног дела, и припрема доказа за транспорт и даљу обраду у криминалистичким лабораторијама. Поред пронађених опојних дрога и хемикалија, потребно је одузети и комплетну пронађену документацију, белешке, нотесе, телефонске именике, факсове, рецепте за производњу опојних дрога, хемијске приручнике, рачуне, поруцбине хемикалија и лабораторијске опреме, видео траке и сл., не занемарујући чињеницу да се при томе могу пронаћи и трагови папиларних линија.¹⁰⁵

Тим за подршку је састављен од лица која немају ускостручна знања из ове области. Ради се о лицима која пружају помоћ лицима у случају изазивања тровања, пожара,

¹⁰⁴ М. Жарковић, И. Бјеловук, Т. Кесић, *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*, Београд, 2012, стр. 58.

¹⁰⁵ Б. Оташевић, *Тајне лабораторије за производњу дрога*, *op. cit.* стр. 53.

експлозија или друге хаварије при уласку у тајну лабораторију. Дакле, то су чланови ватрогасне службе, хитне помоћи, службе за деконтаминацију терена и сл., при чему треба истаћи да сва лица која учествују на било који начин у вршењу увиђаја у тајним лабораторијама морају да имају заштитну опрему.¹⁰⁶

3.2.1.7. Вештачење

Након одузимања предмета кривичних дела злоупотребе опојних дрога од чланова организованих криминалних група, да би се доказала њихова криминална делатност, ангажују се посебни стручњаци на основу наредбе¹⁰⁷ органа поступка уз поштовање услова који прописује Законик о кривичном поступку. Будући да овлашћена службена лица полиције не поседују стручно знање, знање из области токсикологије или хемије, за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно је стручно знање вештака који даје свој налаз и мишљење на основу достављених, одузетих предмета, односно опојних дрога које су утврђене у Правилнику о утврђивању списка психоактивних контролисаних супстанци.¹⁰⁸

Вештачење (чл. 113-124 ЗКП) представља активност чијим се обављањем, уз коришћење научних, техничких и других достигнућа пружају суду или другом органу који води поступак потребна стручна знања, која се накнадно користе приликом утврђивања, оцене или разјашњења правно релевантних чињеница. Реализује се писаном наредбом органа поступка¹⁰⁹, а ако постоји опасност од одлагања или разлози хитности (уколико су

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ У Законнику о кривичном поступку у члану 118. таксативно су набројани елементи писмене наредбе за вештачење, а то су: назив органа који је наредио вештачење; име и презиме лица које је одређено за вештака, односно назив стручне установе или државном органу којем је поверено вештачење; означавање предмета вештачења; питања на које треба да одговори; обавезу да изузете и обезбеђене узорке, трагове и сумњиве материје преда органу поступка; рок за подношења налаза и мишљења; обавезу да налаз и мишљење достави у довољном броју примерака за суд и странке; упозорење на чињенице које је сазнао приликом вештачења представља службену тајну и упозорење на последице давања лажног налаза и мишљења.

¹⁰⁸ Психоактивне контролисане супстанце су категоризоване у 7 листа: 1. Опојне дроге које се користе у терапијске и научноистраживачке сврхе; 2. Опојне дроге које могу проузроковати оштећење здравља људи; 3. Препарати који садрже опојне дроге, а користе се у терапијске сврхе; 4. Психотропне супстанце које могу проузроковати тешко оштећење здравља људи; 5. Психотропне супстанце које се користе у ограничене терапијске и научноистраживачке сврхе; 6. Психотропне супстанце које се користе у терапијске и научноистраживачке сврхе и 7. Психотропне супстанце које се користе у терапијске и научноистраживачке сврхе, Правилник о утврђивању списка психоактивних контролисаних супстанци, *Службени гласник РС*, број 31/18.

¹⁰⁹ Орган поступка- је јавни тужилац, суд или други државни орган пред којим се води поступак, чл. 2 ст. 1 тачка 15 Законика о кривичном поступку.

лица ухапшена), може се и усмено одредити вештачење, уз обавезу састављања службене белешке. Органи поступка који у току предистражног поступка могу наредити вештачења су: полиција и јавни тужилац, а ако разлози хитности налажу, овлашћено службено лице полиције одмах, након откривања опојних дрога и чланова организованих криминалних група, обавештава надлежно тужилаштво да нареди вештачење, иако не постоји законска сметња да полиција самостално нареди вештачење и да о томе без одлагања обавести јавног тужиоца.

Вештачење у предистражном поступку има двоструки значај: а) оперативни карактер - када се установљава да ли је у питању опојна дрога или не, односно којима се потврђују основи сумње да постоји кривично дело и да је одређено лице извршилац и б) процесни карактер - на овај начин се доказни материјал обезбеђује од уништења без кога не би могао отпочети кривични поступак.¹¹⁰

Сходно наведеном, физичко-хемијско и токсиколошко вештачење реализује се пре подношења кривичне пријаве или се пак записник о вештачењу доставља у оквиру извештаја као допуна кривичне пријаве надлежном јавном тужиоцу.¹¹¹ Постоје две методе вештачења опојних дрога: а) тест методом и б) инструменталном методом.

Вештачење опојних дрога тест методом је прелиминарна идентификација изван лабораторије. За потребе идентификације опојних дрога на месту догађаја користе се нарко-тестови (примена различитих реагенса који хемијски реагују са хемијским саставом опојних дрога и у додиру са њом мењају боју). Постоје две врсте нарко-тестова: а) по принципу хемијских епрувета са одређеним хемијским реагенсима и б) у облику спреја са колор реагенсом.

Вештачење опојних дрога инструменталном методом реализује се у Националном криминалистичко-техничком центру¹¹² са потребним техничким уређајима, којима се служе специјализовани стручњаци/вештаци физичко-хемијске-биолошке и токсиколошке струке, приликом идентификације и вештачења опојних дрога. У инструменталне методе

¹¹⁰ М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 131.

¹¹¹ Б. Симоновић, *Криминалистика*, Крагујевац, 2004, стр. 330.

¹¹² У оквиру НКТЦ се издавају: Одсек за судско-медицинска и биолошка вештачења, Одељење за вештачење (у оквиру овог одељења су: Одсек лабораторија за физичко-хемијско вештачење и токсиколошка вештачења, Одсек лабораторија за физичка вештачења, Одсек за регистрацију и идентификацију лица и НН лешева путем АФИС/ФИС и фото-робота и Група за комплексну анализу аудио записа), Одељење за ДНК анализу и вођење базе ДНК профила, Одсек КТЦ у Нишу, Одсек КТЦ у Новом Саду, Група за фото и видео технику, Послови контроле квалитета, обуке, унапређења и координације рада криминалистичке технике, као и послови вршења увиђаја, *op.cit.*, А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 215.

спадају: а) хроматографске методе, б) масена спектрометрија и в) инфрацрвена спектрофотометрија.

Хроматографија (састоји се од две грчке речи: χρώμα-боја и γραφειν-писати) је лабораторијска техника којом се диференцирају компоненте смеша. Састоји се од две фазе: а) статичне и б) динамичне¹¹³, са циљем утврђивања компонената од којих се састоји непозната материја за коју је утврђено да је у основи опојна дрога и у ком проценту.¹¹⁴ Разликује се при томе: а) танкослојна хроматографија - представља подврсту течне планерне хроматографије код које је стационарирана фаза нанета на равну површину. Вештачења опојних дрога се темеље на упоређивању подударности, односно неподударности компаративних узорака са спорним узроцима, б) гасна хроматографија - има широку примену у криминалистичко-техничком испитивању опојних дрога, посебно код вишекомпонентних дрога као што су: опијум, канабис, затим опојне дроге произведене у лабораторијским условима (хероин и кокаин). Испитивани, спорни, узорак се различитим физичким операцијама претвара у гасовито стање и диференцира компоненте од којих је састављен, којом приликом се компоненте идентификују помоћу одговарајућег детектора и бележе се на хроматограму у виду различитих пикова, при чему је неопходно утврдити да ли у испитиваном узорку има компонената која је по свом саставу опојна дрога и в) течна хроматографија – којом се постижу добри резултати у идентификацији опојних дрога, захваљујући методи високе резолуције. Посебно је успешна код испитивања хероина.

Масена спектрометрија служи за анализу молекула на темељу њихове масе и набоја. Наиме, реч је о физичко-хемијској методи заснованој на претварању испитиваног узорка у јонском снопу и раздвајању тог снопа у саставне компоненте на основу њиховог односа маса и наелектрисања. Ова метода је посебно меродавна код испитивање опојних дрога биљног порекла, као и код профилисања опојних дрога тј. утврђивања њеног порекла.

Инфрацрвена спектрофотометрија је једна од најчешћих метода у криминалистичко-техничком испитивању и вештачењу природних и синтетичких опојних дрога. Реч је о

¹¹³Динамична или покретна фаза, која је иначе неки гас или течност, прелази преко статичне тј. Слоја течности на чврстом носачу, вучећи са собом узорак смеше која се раздвојила, којом приликом долази до раздвајања појединих компоненти смеше. Р. Максимовић, *Методe физике, хемије и физичке хемије у криминалистици*, Београд, 1998, стр. 751.

¹¹⁴Када је у питању *Cannabis sativa* потребно је да узорак садржи најмање 0,3% тетрахидроканабинола (ТХЦ), у супротном неће се сматрати опојном дрогом.

анализи спектра који потиче од молекулских вибрација при апсорпцији зрачења у инфрацрвеном делу спектра, када се врши упоређивање добијеног инфрацрвеног спектра са раније снимљеним узорком одређене опојне дроге, чиме се испитивани идентификује.¹¹⁵

3.2.2. Посебне доказне радње у сузбијању наркокриминалитета

Посебне доказне радње су имплементирани у домаћем кривичнопроцесном законодавству након ратификације Конвенције УН против транснационалног организованог криминала. У Палермо конвенцији, у чл. 20 ст. 1 под називом: "Специјалне истражне технике", наводе се мере које се примењују од стране надлежних органа у циљу ефикасне борбе против организованог криминалитета, под условом да дозвољавају основни принципи домаћег правног система (држава потписница), односно постојање адекватних услова за коришћење контролисане испоруке и коришћење других специјалних истражних техника, као што су електронско праћење или други облици надзора и тајне операције.

Сходно садржају ратификованог међународног уговора, Република Србија је имплементирала нове методе и технике, те је формирала нове истражне органе са специјализованом надлежношћу у борби организованог криминалитета и заводске, односно притворске јединице у којима се издржавају мере притвора, али и казне затвора за извршена кривична дела организованог криминалитета.¹¹⁶

Законик о кривичном поступку у чл. 167-187 прописује посебне доказне радње (специјалне истражне технике). Прикупљене информације о кривичној делатности чланова организованих криминалних група, у току предистражног поступка, могу се користити накнадно као доказ у кривичном поступку, под условом да су прикупљене у складу са законом.¹¹⁷ Посебне доказне радње представљају компоненте стратегије откривања и доказивања најтежих кривичних дела. С обзиром да је наркокриминалитет специфичан, јер постоје компламентарни интереси учинилаца, односно реч је о консенсуалним кривичним делима, сходно томе примена посебних метода истраге представља нужност органа поступка.

¹¹⁵ Љ. Ступар, *Криминалистичка техника*, Београд, 2002, стр. 282.

¹¹⁶ Г. Илић, М. Матић, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа*, Београд, 2015, стр. 6

¹¹⁷ М. Грубач, *Отварање истраге према новом Законику о кривичном поступку Србије*, Правни записи, год. V, бр. 1, Београд, 2012, стр. 6-7.

Основна карактеристика посебних доказних радњи је задирање у сферу Уставом загарантованих права и слобода грађана. Због тога је Законик прописао услове за њихову примену: а) да су изричито прописане законским прописима, б) да се применом других мера не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано, в) да се примењују за кривична дела за које је посебним законом одређено поступање јавног тужилаштва посебне намене, г) да постоји минимални степен сумње да је извршено кривично дело или да се припрема његово извршење, д) да постоји писмена одлука надлежног судског органа, односно надлежног јавног тужиоца код контролисане испоруке, њ) да је прецизно одређена дужина трајања мере и е) да постоји адекватан надзор над законитим спровођењем мере.¹¹⁸

Наиме, посебне доказне радње се примењују према лицу/има за које постоје основи сумње¹¹⁹ да је/су учинило/а кривично дело¹²⁰, за које се Закоником може одредити посебна доказна радња, а да се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.¹²¹ Међутим, ЗКП предвиђа могућност примене посебних доказних радњи и у проактивним криминалистичким истрагама, тако да се оне могу применити и када постоје основи сумње да се припрема извршење кривичних дела¹²² и ако околности случаја указују да се на други начин, наведена кривична дела, не би могла открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност.

Посебне доказне радње које се примењују у току криминалистичких истрага организованог наркокриминалитета јесу: а) тајни надзор комуникација, б) тајно праћење и снимање, в) симуловани послови, г) рачунарско претраживање података, д) контролисана испорука и њ) прикривени иследник. Само се контролисана испорука предузима по наредби јавног тужиоца (Републичког јавног тужиоца), док се остале посебне доказне

¹¹⁸ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 235-236.

¹¹⁹ Основи сумње је скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела, чл. 2 ст. 1 тачка 17 Законика о кривичном поступку.

¹²⁰ То су кривична дела прописана у чл. 162 ст. 1 ЗКП-а, а то су: кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности (за организовани криминал и ратне злочине), затим таксативно набројана кривична дела у чл. 162 ст. 1 тачка 2 ЗКП-а, међу којима је и кривично дело *Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога* из члана 246 Кривичног законика, и за кривично дело *Спречавање и ометање доказивања* из члана 336 КЗ РС а у вези извршења кривичних дела из чл. 162 ст. 1 тачка 1 и 2 ЗКП

¹²¹ Чл. 161 ст. 1 ЗКП

¹²² Чл. 162 ст. 1 тачка 1 и 2 ЗКП

радње извршавају по наредби надлежног суда. Ове доказне радње се примењују у складу са принципима: конспиративности, ефикасности, ефективности, законитости, сразмерности, супсидијарности и судског надзора.¹²³

3.2.2.1. Тајни надзор комуникација

Тајни надзор комуникација (чл. 166-170 ЗКП) је метод који се често користи у току проактивних криминалистичких истрага с обзиром на поузданост оперативних информација које се накнадно користе током руковођења криминалистичким истрагама у предузимању потражних и доказних радњи. Примена тајног надзора комуникација је неопходна јер се техничко-технолошки напредак (у конкретном случају средства комуницирања) у великој мери злоупотребљава у различитим облицима криминалних активности. У питању је посебна доказна радња којом се омогућава надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација, тако да представља значајан начин прикупљања оперативних и доказних информација, посебно важних за криминалистичке истраге кривичних дела организованог наркокриминалитета.

На овај начин се ограничавају људска права, јер се њиме задире у приватност лица. Устав Републике Србије предвиђа изузетак од права на тајност писама и других средстава општења (члан 41. став 2.). Такав изузетак познаје и чл. 8 ст. 2 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода у коме се гарантује право на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке, али се та права могу ограничити у ситуацијама када закон то предвиђа и ако је то неопходна мера у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности, економске добробити земље, спречавање нереда или спречавање злочина, заштите здравља и морала или заштите права и слобода других.

Најчешће се ова радња односи на прислушкивање обичних телефонских разговора, али се може односити на било која друга средства комуникација: мобилне телефоне, јавне говорнице, факс, имејл, остварену комуникацију на друштвеним мрежама и сл. Изузетно, се она може применити приликом разговора окривљеног и његовог браниоца.¹²⁴ На основу анализе остварених комуникација чланова организованих криминалних група или криминалних група, у којима је предмет комуникације најчешће планирање начина

¹²³ М.Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 154-159.

¹²⁴ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 243.

остваривања купопродаје опојних дрога, о месту, времену, начину, количини, начину исплате и броју лица која ће учествовати у самој купопродаји, неопходно је предузети, у складу са контрретном ситуацијом, оперативно-тактичке мере и радње чији је циљ хватање на делу лица (*in flagranti delicto*) и одузимање предмета кривичног дела. Уз помоћ тајног надзора комуникација могуће је сазнати оквирно време, место и превозно средство у коме се транспортује опојна дрога.

Како применом тајног надзора комуникације не би дошло до злоупотреба људских права¹²⁵, важно је успоставити перманентну контролу и развијати механизме надзора над применом ове мере. Тако се као облици контроле у кривичном поступку поводом предузимања тајног надзора комуникације јављају: а) *ex ante*, судска или тужилачка контрола у виду одобравања мера, б) током примене мере, најзначајније механизме за надзор има унутрашња контрола полиције и в) *ex post*, након реализованог поступка као што су: омбудсман, грађанска контрола рада полиције, невладине организације и итд.

Меру тајног надзора комуникације одређује суд, доношењем наредбе, односно судија за претходни поступак на образложени предлог јавног тужиоца, а на основу иницијативе за спровођење посебних доказних ради које поткрепљују оперативне информације (индиције) о злоупотреби опојних дрога. Дакле, чл. 167 ст. 2 ЗКП дефинише конститутивне елементе наредбе, а то су: подаци о лицу према коме се тајни надзор комуникације одређује, законски назив кривичног дела, означавање познатог телефонског броја или адресе осумњиченог, односно телефонског броја или адресе за коју постоје основи сумње да је осумњичени користи, разлоге на којима се заснива сумња, начин спровођења, обим и трајање посебне доказне радње. Јавни тужилац може предложити „проширени опсег“ у примени мере, односно може предложити да се ова посебна доказна радња примени упоредо са посебном доказном радњом тајног праћења и снимања (чл. 171 ЗКП-а).¹²⁶

Дужина трајања мере је три месеца, а изузетно мера се може продужити за још три месеца уколико постоји потреба за додатним прикупљањем доказних информација. Међутим, закон предвиђа могућност да уколико у конкретном случају поступа

¹²⁵Једна од основних сврха имплементирања тајног надзора комуникација је повећања ефикасности и ефективности проактивних криминалистичких истрага, тако да је за њену примену довољан минималан материјални основ и то у ситуацијама припремања кривичних дела таксативно набројаних у ЗКП у члану 162 став 1 тачка 1 и 2, што повећава ризик од злоупотребе.

¹²⁶ Д. Суботић, *Посебне доказне радње*, Београд, 2013, стр. 132.

Тужилаштво за организовани криминал максимална дужина трајање мере може износити до годину дана.¹²⁷

Тајни надзор комуникација извршавају овлашћена службена лица полиције, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције, док су поштанска, телеграфска и друга лица регистрована за преношење информација у обавези да омогуће примену мере. Они су дужни да сачињавају дневне извештаје и да по завршетку реализације мере, судији за претходни поступак доставе снимке комуникације, писма и друге пошिल्ке и посебан извештај. Посебан извештај садржи: време почетка и завршетка надзора, податке о службеном лицу које је надзор спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и расположиве податке о лицима обухваћеним надзором и оцену о сврсисходности и резултатима примене надзора.¹²⁸ Уколико постоји потреба да осумњичени користи други телефонски број или адресу, суд може донети наредбу за проширење примене ове мере, на основу образложеног предлога јавног тужиоца за организовани криминал.

Поред изузетних резултата који су остварени применом ове мере у криминалистичким истрагама организованог наркокриминалитета, она има и одређене недостатке: а) приликом остваривања комуникације коришћењем јавне говорнице од стране осумњиченог избегавају се мере тајног надзора комуникације, б) у ситуацијама када се приликом извршења конкретног криминалног задатака, чланови организоване криминалне групе или криминалне групе, користе телефони тзв. „специјали“, само за извршење планираног криминалног задатка, након чега се деактивирају или уништавају и в) у случају када осумњичени комуницира са својом породицом или другим лицима, поставља се питање да ли ће се и у тим ситуацијама применити мера тајног акустичног надзора и над тим лицима и у којим случајевима.

Циљеви које се могу остварити применом мере тајног надзора комуникација јесу прикупљање оперативних и доказних информација, и то о: а) активностима злоупотребе опојних дрога осумњичених, б) договору о транспорту и купопродаји опојних дрога, в) предметима повезаним с извршењем кривичних дела, г) личним подацима о евентуалним

¹²⁷ Г. Илић, М. Матић-Бошковић, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа*, Београд, 2015, стр. 7.

¹²⁸ С. Бејатовић, М. Шкулић, Г. Илић, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 131.

сведоцима, д) локацијама на којима се крију опојне дроге (штекови) и остала безбедносно интересантна лица, њ) обрасцима комуникације између осумњичених лица, е) лицима која нису раније била повезана с осумњиченим лицима, ж) евентуалним међународним контактима чланова криминалне организације и з) положају и међусобним односима чланова криминалне организације.

Ова посебна доказна радња реализује се уз асистенцију и техничку подршку оператора фиксне и мобилне телефоније.¹²⁹ У току саме реализације фиксне и мобилне телефоније обавља се анализа остварених комуникација, односно утврђује се и анализира садржај, затим се анализирају телефонске листе, подаци о СМС комуникацијама и други подаци које оператери прикупљају и чувају. Као резултат спроведених анализа остварених комуникација саставља се примарна листа телефонских позива коју најчешће чине бројеви са већом учесталости позивања, бројеви с којима су разговори трајали дуже од просечних и бројеви у другим градовима и земљама. Посебно је значајно да се прикупе одлазни и долазни позиви како би се пронашли обрасци позивања и на основу добијених података израдила таблица повезаности и на крају дијаграм веза.¹³⁰

Тајни надзор комуникација представља посебну доказну радњу која је умногоме слична са потражњом радњом прописаном у члану 286. став 3. Законика о кривичном поступку. Овде се ради о прибављању података из евиденција остварених телефонских комуникација коришћених базних станица и лоцирања места са којима је обављена комуникација. За примену обе радње је неопходна наредба судије за претходни поступак која је донета на образложени предлог надлежног јавног тужиоца¹³¹, уз материјални основ - постојање основа сумње да је извршено кривично дело и да је одређено лице учинилац кривичног дела. Но, формална разлика међу овим радњама се јавља у томе што се овом радњом обезбеђују оперативна сазнања или индиције, док се тајним надзором комуникација обезбеђују докази за кривични поступак. Затим, тајни надзор комуникација

¹²⁹Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, бр. 44/10, 60/2013 - одлука УС и 62/2014, у члану 126 став 1, прописује пресретање електронских комуникација, којим се открива садржај комуникације, није допуштено без пристанка корисника, осим на одређено време и на основу одлуке суда, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка или заштите безбедности Републике Србије, на начин предвиђен законом. Члан 127. истог закона, предвиђа обавезу оператора да омогући законито пресретање електронских комуникација из претходног члана Закона о електронским комуникацијама,

¹³⁰ Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Београд, 2014, стр. 201.

¹³¹Ранија законска решења у овом домену пружала су полицији широка овлашћења, тако да је полиција до скоро добијала листинге без икаквих проблема. Међутим, каснијим законским променама, јавни тужилац је наредбама налагао издавање листинга остварених комуникација без било какве одлуке суда.

се предузима за одређена кривична дела, док се прибављање листинга примењује за сва кривична дела. Резултат примене потражње радње прибављање листинга је прибављање података о броју СИМ картицама, ИМЕИ броју телефона, одлазним и долазним позивима, врсти комуникација (телефонски разговори или СМС комуникације) и информације о базним станицама, док се тајним надзором комуникација омогућава увид у садржај остварених комуникација.¹³²

3.2.2.2. Тајно праћење и снимање

Тајно праћење и снимање (чл. 171-173 ЗКП) се примењује када су испуњени општи услови за све посебне доказне радње. Оно се може се наредити из два разлога: а) ради откривања контаката или комуникација осумњиченог на јавним местима и местима на којима је приступ ограничен или у просторијама, осим у стану, и то само када је вероватно да ће осумњичени ту бити присутан или да користи превозна средства и б) ради утврђивања истоветности лица или лоцирања лица или ствари.¹³³ Оно се састоји у тајном оптичком надзору просторија, аутомобила и самог човека, тајном фотографисању и тајном аудио надзору објекта оперативне обраде. Значи, у питању су комуникације и разговори, који се обављају уживо на наведеним местима уз употребу техничких средстава.¹³⁴

Под снимањем се у оквиру ове посебне доказне радње подразумева искључиво видео снимање, али ту се може сврстати и тонско снимање. Тајни оптички надзор је конспиративно визуелно надгледање криминалистичко интересантних објеката и лица¹³⁵, с циљем прибављања оперативних и доказних информација о криминалним активностима злоупотребе опојних дрога.

Наиме, у конкретном случају треба разликовати ову меру од тзв. општег надзора или снимања на јавним местима. У члану 52, став 2 Закона о полицији¹³⁶, дефинишу се услови примене снимања на јавним местима ако постоји опасност да приликом јавног окупљања дође до угрожавања живота и здравља људи или имовине. Тајни аудио-надзор је конспиративно надгледање и снимање вербалних комуникација криминалистичко

¹³² М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, Полиција у кривичном поступку, Београд, 2016, стр. 165.

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Г. Илић, М. Матић, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа*, Београд, 2015, стр. 7.

¹³⁵ Ђ. Игњатовић, М. Шкулић, *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, стр. 367.

¹³⁶ Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016 и 24/2018.

интересантних лица с циљем прибављања оперативних и доказних информација о криминалним активностима.

Под местима на којима је приступ ограничен требало би разумети места којима по одређеном основу може да приступи ограничени број лица. Ту би, на пример, спадале пословне просторије осумњиченог у којима се обављају делатности за кориснике услуга или купце робе. Друге просторије би представљале гараже, превозна средства, итд. Разграничење између појма „места на коме је приступ ограничен” и појма „просторије” није од значаја за примену доказне радње о којој је реч, пошто оба места могу бити предмет тајног праћења и снимања. Битно је, међутим, разграничење према појму стана, који не може бити предмет примене ове радње. Појам стана могао би се схватити у истом смислу као код инкриминације нарушавања неповредивости стана (чл. 139 Кривичног законика). У том смислу под станом се подразумевају просторије за краћи или дужи дневни и ноћни боравак, као што су собе, кухиња, трпезарија, купатило, укључујући и просторије које су функционално повезане са просторијама у којима се непосредно станује, као што су ходници и балкони.¹³⁷

Сврха примене тајног праћења и снимања у криминалистичким истрагама наркокриминалитета је сазнање: а) о оствареним контактима осумњиченог, б) у којем окружењу се осумњичени креће, в) о криминалним везама између чланова организоване криминалне групе, г) о лојалности сарадника, д) о припремним активностима злоупотребе опојних дрога, њ) о начину деловања криминалне организације, е) о локацијима на којима организована криминална група скрива опојне дроге и ж) о траси транспорта опојних дрога.

Тајно праћење и снимање наређује судија за претходни поступак на основу образложеног предлога јавног тужиоца, док припадници Министарства унутрашњих послова, припадници Безбедносно-информативне агенције и Војнобезбедносне агенције извршавају наредбу. Ова мера може да траје најдуже три месеца, а уколико се не прикупи довољно доказног материјала може се продужити још највише за три месеца. Када поступа Тужилаштво за организовани криминал, ова мера може да траје најдуже 12 месеци. Након завршетка тајног праћења и снимања, сва прикупљена документација доставља се судији

¹³⁷ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2006, стр. 432.

за претходни поступак, али и јавном тужиоцу, који одлучује да ли ће наставити са кривичним гоњењем одређеног лица или ће одустати од његовог оптужења.

3.2.2.3. Прикривени иследник

Ангажовање прикривеног иследника (чл. 183-187 ЗКП) је сегмент криминалистичких истрага које се реализују ради доказивања кривичних дела из области злоупотребе опојних дрога. Имплементација прикривеног иследника у наше законодавство је резултат позитивног искуства многих земаља у којима се установила пракса ангажовања специјално обучених полицијских службеника унутар криминалног миљеа. Управо је то и сврха ове посебне доказне радње - прикупљање оперативних и доказних информација о криминалним активностима организованих криминалних група, када постоје основи сумње, и то у ситуацијама када се традиционалним методама доказивања, али и применом осталих посебних доказних радњи, не могу остварити циљеви криминалистичких истрага.¹³⁸

Дакле, за ангажовање прикривеног иследника неопходно је кумулативно испуњење следећих услова: а) материјални основ који је Законом прописан за све посебне доказне радње - основи сумње, б) супсидијарност - прикривени иследник се ангажује у ситуацијама када се коришћењем других посебних доказних радњи не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано и в) за кривична дела за која поступа Тужилаштво за организовани криминал или Тужилаштво за ратне злочине, а не и за остала таксативно набројана кривична дела у члану 162 став 1 тачка 2 ЗКП-а.¹³⁹

Ангажовање прикривеног иследника је део плана тајних операција. Тајна операција је тајна активност обучених службеника који на основу закона и у складу са законом предузимају посебне доказне радње.¹⁴⁰ Рад прикривеног иследника представља успостављање контаката са познатим лицем или лицем за које постоји сумња да је учинило кривично дело, са циљем прикупљања информација или доказа о његовој криминалној активности, користећи фиктивни, лажни идентитет.¹⁴¹ Прикривени иследник је овлашћено службено лице органа унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или

¹³⁸ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 250.

¹³⁹ М. Милошевић, Т. Кесић, А. Бошковић, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, стр. 174.

¹⁴⁰ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2014, стр. 423.

¹⁴¹ С. Милетић, *Прикривени иследник као средство нормативног реаговања против организованог криминала*, Организовани криминалитет-зборник, Београд, 2005, стр. 270-271.

Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја, то може бити и друго лице, које може бити и страни држављанин, а које по наредби судије за претходни поступак, користећи псеудоним или шифру успоставља контакт са организованом криминалном групом ради прикупљања информација и доказа о њеним криминалним активностима.¹⁴²

Непосредно пре доношења одлуке о ангажовању прикривеног иследника неопходно је прикупити оперативне информације о предмету оперативне обраде, односно информације о организованим криминалним групама које се баве злоупотребом опојних дрога, а у циљу редуковања потенцијалног ризика: а) свеобухватна и детаљна анализа мете истраге - прикупити и анализирати информације о члановима организоване криминалне групе и криминалне групе, односе унутар таквих група (вертикалне и хоризонталне), односе са осталим групама у земљи и иностранству (сарадничке или супарничке), методе и активности групе у домену злоупотребе опојних дрога (производња, транспорт или финална продаја), односно модус операнди, затим територијалну надлежност или радијус операнди, да ли су лица и група раније била предмет оперативне обраде, да ли и на који начин се реализује прање новца, да ли су чланови групе власници правних лица, ако јесу - која су то лица, прикупити информације о новчаним трансакцијама, како се улаже криминални профит и где (у којим финансијским институцијама и сл.) и итд, б) дефинисати циљ који треба реализовати ангажовањем прикривеног иследника, в) дефинисати адекватан систем овлашћених службених лица који би преузели улогу прикривеног иследника, тј. адекватну обуку полицијских службеника за обављење таквих задатака, осмислити легенду и начин инфилтрирања у криминалну средину, г) анализирати и пројектовати евентуалне хипотетичке ситуације у којима се прикривени иследник може наћи, али и степен ризика од откривања и сл. и д) дефинисати све модалитете комуникације прикривеног иследника са јединицом за заштиту и његовим претпостављеним.¹⁴³

Што је већи квалитет, квантитет и поузданост прикупљених оперативних информација, квалитет оперативног плана поступања прикривеног иследника биће бољи. Тајне операције у којима се ангажује лице под легендом се могу поделити у две групе. То су: а) операције које се састоје, најчешће, од једног или више кратких састанака између

¹⁴² Члан 185. Законика о кривичном поступку.

¹⁴³ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2014, стр. 436-437.

прикривеног иследника и осумњиченог, ради куповине или уговарања куповине опојних дрога и б) операције које подразумевају двадесететворочасовну инфилтрацију прикривеног иследника у криминалну средину.¹⁴⁴

Успешност ангажовања ове посебне доказне радње зависи од припреме прикривеног иследника за тајну операцију. Он треба да прође адекватну обуку за извршавање сложених задатака. Тај се програм обуке састоји из следећих тематских јединица¹⁴⁵: изградња лажног идентитета, искуства тајних агената ФБИ у реализацији тајних операција, психолошка припрема за преузимање улоге, програм за савладавање или усавршавање специфичних знања потребних за реализацију тајне операције, обука и рад са техничким средствима која се користе у току реализације, специфичност тајних операција против организованог наркокриминалитета, уочавање проблема у реализацији тајне операције и њихово решавање, прикривени иследник као сведок у поступку пред судом и практичне вежбе.

Поред наведене обуке, неопходно је да лице поседује следеће компетенције: одређени ниво и квалитет знања у коришћењу ватреног оружја, способност анализе различитих профила личности, могућност регистровања различитих релевантних информација и квалитетног извештавања, способност контроле сопственог понашања, а нарочито у стресним ситуацијама.¹⁴⁶

Измењени идентитет је значајан сегмент у домену припреме прикривеног иследника. Структура измењеног идентитета, легенда, израђује се на основу претходно прикупљених оперативних информација о предмету оперативне обраде. Тако се у овом смислу израђује профил личности (име, презиме, понашање и сл.) који ће бити у складу са улогом у тајним операцијама. Будући да је реч о злоупотреби опојних дрога, прикривени иследник може симуловано да купује опојне дроге или да их продаје, да учествује у транспорту опојних дрога и сл.¹⁴⁷

Ангажовање прикривеног иследника може трајати онолико времена колико је потребно да се прикупе докази неопходни за успешно вођење кривичног поступка, али најдуже годину дана. Међутим, на образложени предлог тужиоца посебне надлежности,

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ У питању је програм обуке прикривених иследника ФБИ који је презентован на *International Law Enforcement Academy (ILEA)* у Будимпешти у организацији ФБИ, марта 2004. године, *op. cit.*

¹⁴⁶ М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2013, стр. 178.

¹⁴⁷ *Ibid.*

дужина трајања мере може бити продужена за још шест месеци или укупно годину и по дана.

Законик је изричито одредио да је прекривеном иследнику забрањено да подстрекава и да извршава кривична дела, за разлику од англосаксонског правног система у којем се појављује сличан институт или метод борбе против најтежих облика криминалитета у виду агента провокатора.¹⁴⁸ У том смислу агент провокатор може да изврши кривично дело или да подстрекава друга лица на извршење кривичних дела, а да при томе неће бити кривично одговоран.

Резултат ангажовања прикривеног иследника су информације доказног и оперативног значаја. Дакле, информације или подаци доказног значаја могу се користити као доказ у кривичном поступку, док су информације или подаци оперативног значаја посредно релевантни за вођење кривичног поступка, што значи да је то део сазнања до којих је дошао прикривени иследник и моћи ће да добију доказни значај уколико их у току свог исказа у својству сведока он презентира у доказном поступку пред судом. Законик о кривичном поступку предвиђа могућност учествовања прикривеног иследника у судском (доказном) поступку као сведока и то само под шифром или псеудонимом. Ово је изузетак од општег правила да окривљени и његов бранилац морају бити упознати са идентитетом сведока, што значи да *de facto* постоји примена института анонимног сведок.¹⁴⁹

3.2.2.4. Симуловани послови

Симуловани послови (чл. 174-177 ЗКП) су од великог значаја у сузбијању злоупотребе опојних дрога извршене од стране организованих криминалних група и криминалних група, при чему се остварује и превентивно дејство јер се тако може спречити даљи промет опојних дрога. Узимајући у обзир саму природу купопродаје опојних дрога, тешко се може очекивати да ће неко у купопродајном ланцу пријавити кривично дело, јер постоји консенсуалност воља учесника у том ланцу. Зато се користе симуловани послови као посебне доказне радње.

¹⁴⁸ А. Бошковић, Т. Кесић, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, стр. 251.

¹⁴⁹ М. Радосављевић, П. Тетковић, *Посебне доказни радње у тужилачкој истрази у Србији, Тужилачка истрага- регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени*, Београд, 2014, стр. 189-190.

Вођени лукративним мотивом нарко дилери, како би увећали криминални приход, принуђени су да перманентно траже нова тржишта и нове купце (муштерије) за продају опојних дрога. У том ланцу немогуће је „пословати“ са само познатим лицима и провереним партнерима, већ се траже нова лица, за кријумчарење и за препродају опојних дрога. Управо ово представља добру тактичку прилику за примену симулованих послова у проактивним криминалистичким истрагама. Дакле, симуловани послови састоје се из симуловане куповине, продаје или пружања пословних услуга, односно у овом случају у куповини или продаји опојних дрога од стране овлашћеног службеног лица¹⁵⁰ у складу са наредбом надлежног судије за претходни поступак која је донета на основу образложеног предлога јавног тужиоца за организовани криминал.¹⁵¹

У пракси је чешћи случај псеудо куповине опојних дрога, него продаје. Да би се реализовали симуловани послови тј. остварила псеудо куповина опојних дрога било би пожељно ангажовати оперативну везу из криминалног миљеа јер се у супротом тешко може очекивати да ће нарко дилер продати опојну дрогу непознатом лицу из страха да се ради о припаднику полиције, односно прикривеном иследнику који је ангажован на откривању његових незаконитих делатности. Остваривање првог контакта са метом истраге (организована криминална група, криминална група или појединац), некада не представља проблем као стицање поверења код нарко дилера, постизање договора о месту или времену и висини цене опојне дроге.¹⁵²

У САД је устаљена пракса реализовања симулованих послова кроз две фазе: а) куповање поверења и б) лишење слободе. Тактика стицања поверења у новог купца реализује се куповином. Дакле, приликом првог контакта и реализовања псеудо куповине прикривени иследник неће ухапсити нарко дилера, већ ће покушати у будућем периоду да купује све веће количине опојних дрога у циљу прикупљања оперативних информација о осталим лицима који продају опојну дрогу или је купују. Применом ове симуловане куповине опојних дрога пружа се шанса за куповину опојних дрога од главног снабдевача тзв.гросисте чиме се ствара могућност откривања осталих чланова криминалне организације.

¹⁵⁰ Овлашћена службена лица - Министарства унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције и Војнобезбедносне агенције.

¹⁵¹ С. Бејатовић, М. Шкулић, Г. Илић, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, стр. 137.

¹⁵² Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 287-289.

У већини случајева након примене тактике „купи и иди“, у конкретном случају се примењује тактика „купи и ухапси“. Примена тактике „купи и ухапси“ првенствено зависи од количине прикупљених доказа, али и од конкретног циља криминалистичке истраге. Када су у питању и једна и друга тактика симуловане куповине опојних дрога, у тим оперативним операцијама учествоваће и припадници служби безбедности који ће обављати најчешће послове логистике, као нпр. конспиративно снимање, припадници који ће се старати о безбедности прикривеног иследника, затим припадници у јединици за хапшење и сл. Они ће перманентно пратити развој псеудо куповине опојних дрога и по потреби брзо и енергично спречити било какво угрожавање прикривеног иследника, али и омогућити хапшење нарко дилера.¹⁵³

Као посебан облик тактике у процесу псеудо купопродаје наркотика јавља се и метод „показивање новца на моменат“, са циљем да се на тај начин убеди продавац опојних дрога да лице (прикривени иследник) има средства за њену куповину, али и озбиљну намеру за то. Узимајући у обзир да се већина купопродаје опојних дрога одвија на местима где нема потенцијалних сведока, тиме се повећава ризик да прикривени иследник постане жртва разбојништва јер су нарко дилери најчешће лица која су склона насиљу што сугерише да су и наоружани. Зато је неопходна добра припрема припадника служби безбедности у таквим акцијама.

3.2.2.5. Контролисана испорука

Конвенција УН против транснационалног организованог криминала у члану 20. под називом: „Специјалне истражне технике“ предвиђа контролисану испоруку као метод сузбијања организованог криминалитета.¹⁵⁴ Исту меру познаје и Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци из 1988. године. Ова Конвенција у члану 11. контролисану испоруку дефинише као технику истраге којом се незаконитим или сумњивим пошиљкама опојних дрога или психотропних супстанци дозвољава да наставе пут, пређу преко територије или уђу на територији једне или више

¹⁵³ Д. Маринковић, *Илегална производња и промет опојних дрога у свету и код нас*, Перјаник, год. 2, број 4, 2003, стр. 32.

¹⁵⁴ М. Шикман, *Међународноправни стандарди сузбијања организованог криминалитета*, Међународна и национална координација и сарадња у супротстављању криминалитету, Vol. бр. 1. Београд, 2010, стр. 91.

земаља, уз знање и под надзором њихових надлежних органа, ради идентификације лица умешаних у ове незаконите делатности.¹⁵⁵

Контролисана испорука (чл. 181-182 ЗКП) представља специфичну посебну доказну радњу јер се њоме одступа од начела легалитета у смислу да се кривично поступак неће покренути када постоје материјални основи, односно када постоје основи сумње да је извршено кривично дело из члана 162, став 1, тачка 1 и 2. Контролисана испорука или надзирани превоз представља незаобилазну истражну технику када је реч о сузбијању организованих илегалних транспорта опојних дрога, али и кријумчарења других врста роба чији је промет забрањен или ограничен (оружје, муниција, злато, радиоактивне материје, украдени аутомобили).¹⁵⁶

Ова посебна доказна радња се наређује ради проналажења доказа релевантних за кривични поступак, али и ради откривања осумњичених лица инволвираних у активности злоупотребе опојних дрога. Контролисану испоруку могу наредити Републички јавни тужилац, тужилац за ратне злочине или тужилац за организовани криминал. Њену суштину чини, да уз знање или под надзором надлежних органа, незаконите или сумњиве пошиљке буду испоручене у оквиру територије Републике Србије или да уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије.¹⁵⁷

Дакле, контролисана испорука се реализује на основу информативног капацитета надлежних органа о незаконитим активностима субјеката организованог криминалитета. Прикупљене оперативне информације се анализирају и користе у доношењу одлуке о тактици у оквиру криминалистичких истрага. На овај начин употпуњује се слика о евентуалним плановима учинилаца, врсти, количини, превозном средству и о рути кријумчарења опојних дрога. Овом радњом се одлаже предузимање радње процесне принуде и заплене опојних дрога, иако постоји адекватан доказни материјал, већ се наставља са прикупљањем доказних и оперативних информација о инволвираности лица од пошиљаоца до примаоца.

Контролисана испорука може се остварити на различите начине, у зависности од руте транспорта, превозног средства и осталих релевантних фактора, тако да методи праћења и

¹⁵⁵ Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Београд, 2015, стр. 81.

¹⁵⁶ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр.283, *op. cit.*

¹⁵⁷ Г. Илић, М. Матић, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку, поглед из правосуђа*, Београд, 2015, стр. 21.

надзирања могу бити различити. Најпоузданији начин надзирања и праћења је непосредно праћење недозвољене или сумњиве пошилике. Тако, уколико се опојна дрога транспортује аутомобилом, врши се надзор са једном или више екипа које ће се кретати у одговарајућим возилима, а која су опремљена различитим техничким уређајима за снимање и за међусобну комуникацију. Уколико се праћено возило заустави, тада се примењује тактика праћења, тј. део екипе остаје да надзире путничко моторно возило из одређене удаљености, док други део екипе конспиративно наставља са праћењем осумњиченог лица пешице.

Прикупљене информације евидентирају се у дневним извештајима, док се након реализовања целокупне операције сачињава посебан извештај који се доставља надлежном јавном тужиоцу¹⁵⁸. Поред непосредног праћења превозног средства, постоји и могућност уградње електронског уређаја за праћење (ГПС) од стране лица која представљају оперативну везу или од стране прикривеног иследника или праћење лица у реалном времену на основу мобилних телефона и тсл.

Дакле, превозна средства којима се обавља транспорт опојних дрога могу бити различита (пловни објекти, аутомобили итд.), у која се тајно поставља ГПС пријемник интегрисан са ГМС модемом. ГПС пријемник добија одговарајући сигнал са сателита, а ГМС дефинише тај сигнал у позицију који се шаље у оперативни центар задужен за контролу транспорта. Добијена информација у центру, преко одговарајућег софтвера за геопозиционирање, директно на дигитализованој топографској карти приказује положај објекта праћења у реалном времену.¹⁵⁹

Учиниоци кривичних дела нарkokриминалитета често шаљу опојне дроге поштом тако што један или више њих одлазе, у земљу или иностранство, и уговарају количину, врсту и цену дрога након чега такве пошилике шаљу поштом на одредиште. Овај модус транспорта, путем поштанских пошилики, може реализовати и једно лице, узимајући у обзир потребне процедуре кроз које пошилка треба да прође, односно време које је потребно да роба стигне до одредишта, тако да је време дуже него путовање наручиоца нпр. авионом.

¹⁵⁸Садржај посебног извештаја: подаци о времену почетка и завршетка контролисане испоруке, подаци о службеним лицима која су спровела радњу, опис примењених техничких средстава, подаци о обухваћеним лицима и резултатима примењене контролисане испоруке, чл. 182 ст. 3 Законика о кривичном поступку.

¹⁵⁹ Д. Маринковић, *Илегална производња и промет опојних дрога у свету и код нас*, Перјаник, год. 2, број 4, 2003, стр. 7-8.

У том случају, потребно је уградити уређај за електронско праћење како би се на тај начин ефикасно открио наручилац или друга лица којима је наручилац послао опојне дроге чиме се обезбеђују докази за кривични поступак. Највећа предност служби безбедности у конкретним случајевима је откривање садржаја комуникација у којима се може лако доћи до битних информација попут времена, места, начин плаћања, количине и врсте опојне дроге, али и лица која су инволвирана у тим комуникацијама, па се сходно томе лако могу организовати расположиви ресурси и прикупити докази.

Посебан проблем представљају злоупотребе савремених информационих система попут Darknet-а или Deepweb-а, у којима је веома тешко доћи до садржаја комуникација јер постоје многобројни сајтови, намењени управо за илегалну трговину опојним дрогама или других илегалних предмета, а над којима не постоји могућност надзора државних органа безбедности.

3.3. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала , корупције и других посебно тешких кривичних дела

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала , корупције и других посебно тешких кривичних дела (ЗОНДОСОК)¹⁶⁰ донет је донет је 2003 .године, од када је више пута мењан и допуњаван. За кривична дела у којима поступа Тужилаштво за организовани криминал предвиђен је посебан поступак, односно низ специфичности које карактеришу поступање овлашћених кривичнопроцесних субјеката у кривичном поступку.

Наиме, надлежност овог тужилаштва дефинисана је у члану 2. ЗОНДОСОК-а. Ту се могу разликовати две групе кривичних дела. У прву групу спадају кривична дела организованог криминалитета. Организовани криминалитет представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. У другој групи су кривична дела дефинисана у осталим ставовима члана 2. ЗОНДОСОК-а, то су: 1) кривична дела против уставног уређења (убиство представника највиших државних органа

¹⁶⁰ ЗОНДОСОК, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, је *lex specialis* закон који дефинише нормативно-правни оквир за борбу против организованог криминалитета. Поред овог закона и већ поменутих закона примењују се и одредбе других закона, а то су: Закон о јавном тужилаштву, Закон уређењу судова, Закон о полицији, Закон о Безбедносно-информативној агенцији, Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије, Царински закон, Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку, Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији и други закони.

из члана 310. КЗ), 2) кривична дела против службене дужности (злоупотреба службеног положаја чл. 359 КЗ, трговина утицајем чл. 366 КЗ, примање мита чл. 367 КЗ и давање мита чл. 369 КЗ) када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављења од стране Народне скупштине, Владе, Високог савета судства или Државног већа тужилаца, 3) кривично дело злоупотреба службеног положаја чл. 359 ст. 3 КЗ, уколико вредност прибављене имовинске користи прелази износ од 200.000.000 динара, 4) кривична дела међународни тероризам и финансирање тероризма (чл. 391 и 393 КЗ), 5) кривично дело Прање новца (чл. 231 КЗ), ако је имовина која је предмет прања новца потиче из кривичних дела наведених у члану 2. став 1. тачка 1, 3, 4 и 5 ЗОНДОСОК-а, 6) кривична дела против државних органа (спречавање службеног лица у вршењу службене радње из чл. 322 ст. 3 и 4 КЗ и напад на службено лице у вршењу службене дужности из чл. 323 ст. 3 и 4 КЗ) и 7) кривична дела против правосуђа (помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела из члана 333. КЗ, давање лажног исказа из чл. 335 ст. 1, 2 и 4 КЗ, повреда тајности поступка из члана 337. КЗ и бекство и омогућавање бекства лица лишеног слободе из члана 339. КЗ), уколико су извршена у вези са кривичним делима наведених у чл. 2. ст. 1 т. 1-6 ЗОНДОСОК-а.

Овим Законом одређени су државни органи у сузбијању организованог криминалитета, њихова организација и надлежност. То су следећи органи: а) Служба за сузбијање организованог криминалитета, б) Тужилаштво за организовани криминал, в) Посебно одељење Вишег суда у Београду и г) Посебна притворска јединица.

Служба за борбу против организованог криминалитета¹⁶¹ је организациона јединица МУП у Управи криминалистичке полиције. Она представља сервис Тужилаштва за организовани криминал, јер поступа по његовим налозима и инструкцијама у обављању конкретних послова откривања, хватања и гоњења извршилаца кривичних дела организованог криминалитета. Постоји експлицитна обавеза свих државних органа и организација да на захтев ове Службе или тужиоца за организовани криминал: а) без одлагања омогуће употребу свих техничких средстава којима располажу, б) обезбеде

¹⁶¹ Крајем 2001. године, у Министарству унутрашњих послова формирана је специјализована јединица за супротстављање организованом криминалу. Реч је о Управи (УБПОК), касније преименованој у Службу за борбу против организованог криминала, која је систематизована у Управи криминалистичке полиције.

благовремено одазивање сваког припадника, односно запосленог, укључујући и старешине органа и организација, ради давања обавештења и саслушања у својству осумњиченог или сведока и в) да без одлагања Служби предају свако писмено или други доказ који поседују, или на други начин уподобљени начин саопште информације које могу да помогну у расветљавању кривичних дела организованог криминалитета.

Тужилаштво за организовани криминал формирано је ради кривичног гоњења учинилаца кривичних дела и вођење истраге за кривична дела дефинисана у члану 2. ЗОНДОСОК. Тужилаштом руководи Тужилац за организовани криминал који координира рад Службе за борбу против организованог криминалитета и осталих државних органа у преткривичном и кривичном поступку. Ово Тужилаштво формирано је за целокупну територију Републике Србије.

За суђење учиниоцима кривичних дела организованог криминалитета надлежно је Посебно одељење Вишег суда у Београду, као првостепени суд. За одлучивање у другом степену надлежно је Посебно одељење Апелационог суда у Београду.

Потреба унапређења безбедности притвореника којима се ставља на терет извршење кривичних дела организованог криминалитета, као и њихове неопходне изолације и обезбеђивање присуства у посебним кривичним поступцима, налази се у надлежности Посебне притворске јединице при Окружном затвору у Београду.

Поред ових државних органа чија је надлежност борба против организованог криминалитета, треба споменути и још две агенције чије су надлежности комплементарне са овим специјализованим државним органима. То су: а) Безбедносно-информативна агенција (БИА)¹⁶² и б) Војнобезбедносна агенција (ВБА)¹⁶³.

Безбедносно-информативна агенција формира посебне организационе јединице за обављање послова безбедности у вези са откривањем, праћењем, документовањем, спречавањем, сузбијањем и пресецањем делатности организација и лица усмерених ка вршењу организованог криминалитета и кривичних дела са елементима иностраности, у

¹⁶² Формирана Законом о безбедносно-информативној агенцији, *Сл. гласник РС*, бр. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - одлука УС и 66/2014.

¹⁶³ Формирана Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, *Сл. гласник РС*, бр. 88/2009, 55/2012 - одлука УС и 17/2013.

чему примењују овлашћења утврђена законом и другим прописима које примењују овлашћена службена лица и радници на одређеним дужностима МУП-а, у складу са прописима о унутрашњим пословима.¹⁶⁴

Војнобезбедносна агенција открива, истражује и документује кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривична дела организованог криминалитета, кривично дело прања новца, као и кривична дела корупције и ако нису резултат деловања организоване криминалне групе, унутар Министарства одбране и Војске Србије.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Члан 12. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

¹⁶⁵ Члан 6. став 2. тачка 3. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији.

III КРИВИЧНА ДЕЛА ЗЛОУПОТРЕБЕ ОПОЈНИХ ДРОГА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. Увод

Кривична дела у вези са опојним дрогама систематизована су у глави двадесет и трећој, односно у групи кривичних дела против здравља људи. Кривични законик у члану 112. став 15. дефинише опојне дроге као супстанце и препарате који су законом и другим прописом заснованим на закону проглашени за опојне дроге и остале психоактивне контролисане супстанце. Из овога се види да Кривични законик не дефинише прецизно појам опојних дрога као што то чини Закон о психоактивним контролисаним супстанцама¹⁶⁶.

У члану 2. под називом „Значење израза“, Закон о психоактивним контролисаним супстанцама дефинише опојне дроге као сваку супстанцу биолошког, односно синтетичког порекла, која се налази на Списку, у складу са Јединственом конвенцијом о опојним дрогама¹⁶⁷, односно супстанцу која делује примарно на централни нервни систем смањујући осећај бола, изазивајући поспаност или будност, халуцинације, сметње у моторним функцијама, као и друге патолошке или функционалне промене централног нервног система.

Систематизовањем кривичних дела злоупотребе опојних дрога у ову групу, законодавац је одредио заштитни објект – то је здравље људи или право на здравље људи као Уставом загарантовано право. Под здрављем се подразумева психофизичко стање човека код кога постоји хармонична функција свих органа и процеса која га чине способним за нормалан живот, рад и друштвену продуктивност.¹⁶⁸

Радња извршења ових кривичних дела прописана је алтернативо. Тако се као радња извршења сматра свака делатност која је подобна или довољна да проузрокује последице које се манифестују као повреда или угрожавање здравља људи. Када је у питању кривица, радња ових кривичних дела може се предузимати искључиво са умишљајем. За ова кривична дела је прописана казна затвора. Но, учиниоцима ових кривичних дела се могу

¹⁶⁶ Закон о психоактивним контролисаним супстанцама, *Службени гласник РС*, бр. 99/2010 и 57/2018.

¹⁶⁷ Јединствена конвенција о опојним дрогама, *Службени лист СФРЈ*, број 2/64.

¹⁶⁸ М. Павловић, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, LXIII, 2012, стр. 446.

изрећи и две мере безбедности. То су: а) обавезно лечење наркомана и б) одузимање предмета.

Кривични законик предвиђа три кривична дела у области злоупотребе опојних дрога којима се угрожава здравље људи. То су:

- а) неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246.),
- б) неовлашћено држање опојних дрога (члан 246а.) и
- в) омогућавање уживања опојних дрога (члан 247.).

2. Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога

2.1. Основни облик дела

Кривично дело неовлашћене производње и стављање у промет опојних дрога (члан 246. Кривичног законика) је свакако тежишно кривично дело из ове области, којим се санкционишу радње неовлашћење производње, прераде и стављања у промет опојних дрога на илегално наркотржиште, до крајњих потрошача-зависника. Ово дело је сложене природе и састоји се из основног, два квалификована и два посебна облика испољавања.¹⁶⁹

Основни облик дела састоји се у неовлашћеној производњи, преради, продаји или нуђењу на продају или у куповини ради продаје, држању, преношењу или посредовању у продаји или куповини или на други начин неовлашћеном стављању у промет супстанце или препарата који су проглашени за опојне дроге.¹⁷⁰

Као што се може приметити законодавац је дефинисао неколико алтернативних радњи извршења овог кривичног дела. Сходно томе, уколико би лице учинило више радњи извршења, као на пример, уколико би неовлашћено произвело, неовлашћено преносило ради продаје, затим нудило на продају и на крају неовлашћено продавало опојну дрогу, онда би то лице извршило само једно кривично дело. Предузимањем две или више алтернативно прописане радње извршења основног облика неће постојати реални стицај, већ ће то у конкретном случају представљати отежавајућу околност приликом одмеравања

¹⁶⁹ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 258.

¹⁷⁰ Чл. 246 ст. 1 Кривичног законика.

казне. У том смислу, постојаће привидни реални стицај кривичних дела по основу алтернативитета.¹⁷¹

Из законске дефиниције основног облика дела неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога произилази да оно има два вида. То су:

а) неовлашћена производња и прерада супстанци и препарата који су проглашени за опојне дроге и

б) неовлашћено стављање у промет супстанци и препарата који су проглашени за опојне дроге.

Термин неовлашћено сугерише да постоји и могућност производње и промета опојних дрога, али уз прописано законско овлашћење. Производња и промет опојних дрога су дозвољени само под тачно одређеним законским условима и уз одобрење надлежног државног органа у медицинске, фармацеутске, ветеринарске, научне или друге сличне сврхе.¹⁷²

Делатност производње опојних дрога састоји се од припреме, изоловања, синтезе, пречишћавања, модификације, прераде, мешања, паковања и сваког другог поступка којим се добија или се доприноси добијању психоактивне контролисане супстанце коришћењем хемијских, физичких и биолошких процеса, а коју обавља правно лице у складу са Законом.¹⁷³ Односно, производња опојне дроге представља њено стварање из одређене материје, односно сировине, која може бити природног или синтетичког порекла, или комбинованог природно-синтетичког порекла.¹⁷⁴ Сви остали случајеви производње опојних дрога мимо закона, сматрају се елементима бића кривичног дела из члана 246. Кривичног законика.

Када је у питању прерада, не постоји експлицитни критеријум за диференцирање појма прераде од производње. И поред овог проблема, појам прераде може се описати као активност пречишћавања биљне дроге и претварања у опојну дрогу за употребу. (нпр. у

¹⁷¹В. Делибашић, „Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика“, Бранич, број 3-4, Београд, стр. 83.

¹⁷²Д. Јовашевић, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Правни живот, бр. 9/1996, Београд, 1996, стр. 186.

¹⁷³Члан 22. Закон о психоактивним супстанцама.

¹⁷⁴В. Делибашић, *Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законнику*, Crimen V, Београд, 2014, стр. 75-88.

случају брања и сушења листа марихуане).¹⁷⁵ Под прерадом опојне дроге не подразумева се промена агрегатног стања до којег долази приликом непосредног конзумирања. То значи да неће постојати кривично дело неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика уколико лице, које жели да конзумира опојну дрогу, нпр. хероин, који се налази у прашкастом стању, загревањем ове прашкасте материје ствара течну стање које му омогућава убризгавање у вену (интравенозно) или ако се приликом употребе крека, прах претходно загрева како би се претворио у гасовито стање ради удисања. У овој ситуацији, уколико постоје остали објективни и субјективни елементи, постојаће кривично дело из члана 246а Кривичног законика.

Стављање у промет опојних дрога, након производње и прераде, представља други вид испољавања кривичног дела из члана 246. КЗ. Неовлашћено стављање у промет опојних дрога је свака активност која представља извоз, увоз, транзит, превоз, складиштење, дистрибуцију, продају, куповину, посредовање при куповини или продаји и сл. која није у сагласности са законом. Ове делатности могу бити разноврсне и то као нпр. неовлашћена продаја, нуђење на продају опојних дрога, посредовање у куповини или продаји или стављање у промет супстанци и препарата који су проглашени за опојне дроге.¹⁷⁶ Битно је да се неком од ових делатности ствара могућност, стање или ситуација да било које индивидуално неодређено лице дође у додир, у контакт са опојним дрогама (у државину) ради непосредне употребе за себе или друго лице.

Неовлашћена продаја опојних дрога је једна од многобројних радњи другог вида кривичног дела из члана 246. КЗ. Код ове радње потребно је да постоји намера учиниоца да стави у промет опојну дрогу. Поред намере, постоје и остали објективни елементи који одређују постојање ове радње у конкретном случају, а то су: количина дроге, постојање више врста опојних дрога, начин паковања као нпр. паковање у пакетићима са одређеном грамажом, цена и итд. У сваком случају продаја је делатност замене опојне дроге за домаћи или страни новац.

Када је реч о нуђењу опојних дрога, кривично дело биће свршено и самом изјавом воље у погледу давања предлога о понуди и цени робе ради тражења купца.

¹⁷⁵ М. Павловић, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, LXIII, 2012, стр. 448.

¹⁷⁶ *Ibid.*

Посредовање постоји када лице повезује два или више лица, непосредно или посредно, у циљу стављања у промет опојних дрога, односно остваривања купопродаје опојних дрога.

Стављање у промет психоактивних контролисаних супстанци постоји и када је у питању позајмица или давање у залог.¹⁷⁷

У судској пракси посебан значај има радња држања опојне дроге ради продаје. Држање је фактичка власт над ствари, у овом случају опојне дроге, па није од значаја чија је опојна дрога, односно ко је њен стварни власник. Овде се јавља проблем разграничења са кривичним делом неовлашћено држање опојних дрога (члан 246а. КЗ), а још је озбиљнији проблем разграничења са случајевима који уопште нису обухваћени криминалном зоном. Наиме, реч је о држању опојне дроге која није намењена продаји. Иако је то често изговор који се користи у одбрани окривљених с циљем избегавања кривичне одговорности, не може се оспорити да заиста постоје и такви случајеви када неко лице држи опојну дрогу не ради продаје, већ из неког другог разлога. Не би било оправдано да се пође од претпоставке да се опојне дроге у већој количини увек држе ради продаје, иако се таква тенденција назире у нашој судској пракси.¹⁷⁸

Одговор на питање да ли се опојна дрога држала за продају или за личну употребу зависи од оцене свих околности конкретног случаја. Као критеријуми који могу послужити за утврђивање ове чињенице могу користити, поред количине, и врста опојне дроге која је предмет кривичног дела, место проналаска опојне дроге, изглед околине где је дрога сакривена, личност учиниоца кривичног дела, а посебно његова евентуална ранија осуђиваност за ово или неко сродно кривично дело, затим околност да ли је у питању зависник од опојне дроге и слично. Значајан критеријум у давању одговора на ово питање јесте и колико је одређене врсте опојне дроге потребно просечном конзументу за неколико дана.¹⁷⁹

Један од критеријума може бити и на који начин је опојна дрога упакована. При томе, судска пракса, по правилу, овај критеријум погрешно користи, нарочито када је у питању мања количина опојне дроге, која је готово увек упакована у мање пакетиће. Тада

¹⁷⁷ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2007, стр. 575.

¹⁷⁸ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2012, стр. 713-714.

¹⁷⁹ *Op. cit.* стр. 718.

судови овај критеријум користе крајње некритично. Обично се чињеница да је опојна дрога упакована у мање пакетиће узима као доказ да је она припремљена за даљу продају. То апсолутно није тачно, јер се приликом таквих тврдњи заборавља чињеница да је и тај држалац купио опојну дрогу на наркотржишту која је управо упакована у мање пакетиће, јер се мале количине дроге могу купити само у мањим пакетићима. Стога, овај критеријум мора да се примењује са много више опреза и у вези са другим наведеним критеријумима.¹⁸⁰

Поред наведених критеријума или индикатора које би сугерисали да је у питању извршење основног облика овог кривичног дела, неопходно је указати и на проналазак ваге за мерење као меродавног индикатора. Наиме, у случају проналаска ваге за тачно мерење, на пример, приликом претресања стана и других просторија, као и проналазак на самој ваги трагова психоактивних контролисаних супстанци, то може да указује на чињеницу да је вага коришћена за мерење опојне дроге, самим тим и на промет опојних дрога.

Сходно наведеном, начин паковања као и количина опојних дрога пронађена у стану и другим просторија лица не указују и не доказују у потпуности намеру учиниоца за прометом опојних дрога јер је пронађена количина опојних дрога у високој корелацији са дневним количинама конзумирања опојних дрога од стране конзументата, што зависи у конкретном случају, па се услед тога врши накнадна преквалификација кривичног дела на дело из члана 246а Кривичног законика. Проналазак ваге за мерење са траговима опојних дрога несумњиво указује на намеру учиниоца да пронађену опојну дрогу користи и за промет, и уколико се пронађе мања количина опојне дроге, у конкретном случају сматраће се да се лице бави прометом опојних дрога.

За ово дело законодавац је прописао казну затвора од три до дванаест година.

2.2. Посебни облици дела

Законодавац је инкриминисао и припремне радње као први посебан облик неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога: неовлашћено прављење,

¹⁸⁰ В. Делибашић, *Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законикау*, CRIMEN (V) 1/2014, стр. 81.

набављање, поседовање или давање на употребу опрему, материјале или супстанце за које се зна да су намењене за производњу опојних дрога.¹⁸¹

Дакле, из законског описа се могу диференцирати објективни и субјективни елементи овог дела. У првом случају, неопходно да се предузме једна или више алтернативно прописаних радњи извршења које морају бити предузете неовлашћено. У другом случају, неопходна је свест код учиниоца да предузима радњу извршења у циљу производње опојних дрога.

Код овог се облика радња извршења састоји у следећим алтернативно одређеним делатностима:

а) прављење (стварање, производња, преправка), набављање (долажење у посед), поседовање (државинска, фактичка власт) или давање на употребу (омогућавање другом лицу да дође у посед). Битно је да се ова радња извршења предузима неовлашћено, противно одредбама закона и

б) радња извршења се предузима не у односу на опојну дрогу, већ у односу на опрему, материјал или супстанце за које се зна да су намењене за производњу опојних дрога.¹⁸²

За ову радњу извршења законодавац је прописао казну затвора од шест месеци до пет година.

Други посебан облик кривичног дела из члана 246. КЗ се састоји у узгајању мака или психоактивне конопље или друге биљке из којих се добија опојна дрога или које саме садрже опојну дрогу.¹⁸³ Наиме, сам узгој мака или психоактивне конопље или друге биљке из које се добија опојна дрога може се схватити као саставни део процеса производње психоактивних супстанци. Но, због специфичне природе и карактера објекта напада, законодавац је у овом случају сматрао да га треба издвојити и прописати као посебан облик кривичног дела.

¹⁸¹ Члан 246. став 6. Кривичног законика.

¹⁸² В. Делибашић, *Сузбијање злоупотребе опојних дрога са становништва кривичног права*, докторска дисертација, Београд, стр. 36-37.

¹⁸³ Члан 246. став 2 КЗ РС

Када је реч о биљкама из којих се опојна дрога добија или које саме садрже опојну дрогу, закон експлицитно наводи мак (при чему не прецизира о којој врсти мака је реч, опијумски мак или мак за исхрану) и психоактивну конопљу, из разлога што се оне могу узгајати и на нашим просторима¹⁸⁴.

За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

2.3. Тежи облици дела

Квалификовани облици кривичног дела из члана 246. Кривичног законика се јављају у два облика, то су:

а) када је основно дело извршено од стране групе, или је учинилац овог дела организовао мрежу препродаваца или посредника и

б) када је основни облик дела извршен од стране организоване криминалне групе.

Када је кривично дело из члана 246. КЗ извршено од стране групе, ту више не постоје недоумице у погледу одређења појма групе за разлику од претходних законских решења када је законодавац за постојање овог облика дела захтевао да радњу извршења предузима више лица, при чему није дефинисао појам "више лица". Такво законско решење је изазивало различита тумачења појма више лица, како од стране судске праксе, тако и од стране правне теорије. Ово неадекватно законско решење отклоњено је изменама и допунама Кривичног законика у коме је у чл. 112 ст. 22 дефинисан појам групе. Дакле, групу чини најмање три лица повезаних ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.

У оквиру првог квалификованог облика дела појављује се и вршење основног облика дела од стране организоване мреже препродаваца и посредника. Радња извршења овог облика је делатност проналажења, анимирања, придобијања, ангажовања и повезивања више лица за продају опојних дрога који се шаљу на разна места или пунктове. Дакле, посредници су лица која одржавају везе са продавцима и препродавцима. Препродавци су лица која купљену опојну дрогу по једној (мањој) цени накнадно нуде на

¹⁸⁴ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 258.

даљу продају другим заинтересованим лицима. Као организатори се јављају лица која на различите начине анимирају, организују или искоришћавају већ постојећу групу у циљу вршења основног облика кривичног дела из члана 246. КЗ.

Учиницац овог дела се кажњава затвором од пет до петнаест година.¹⁸⁵

Други квалификовани облик кривичног дела неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога из члана 246. КЗ, постоји када је основни облик дела извршен од стране организоване криминалне групе, за који је запрећена казна затвора од најмање десет година.

Законодавац је у члану 112. став 35. КЗ дефинисао појам организоване криминалне групе. Организовану криминалну групу чини група од три или више лица, која постоји у одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

Овај квалификовани облик можемо назвати и организовани наркокриминалитет, односно терцијарни наркокриминалитет.¹⁸⁶ Под овим појмом се подразумева организовани криминалитет чија је основна делатност производња, прерада и стављање у промет опојних дрога са циљем остваривања енормног профита. Мотиви организовања групе или организоване криминалне групе су комплементарни са карактеристикама неовлашћених активностима у вези са опојном дрогом јер је изузетно висока тржишна цена опојних дрога на нарко тржишту и представља основни мотив њихове злоупотребе.

Савремене криминалне организације су тржишно оријентисане и лукративно мотивисане које често попримају међународни карактер. Организованост, специјализација чланова криминалних организација, економска моћ и безобзирност су основне карактеристике и предуслови бављења незаконитим активностима у вези са опојном дрогом. Организовани наркокриминалитет је од нарочите важности приликом утврђивања агенде безбедносних невојних изазова, ризика и претњи, јер се он најчешће налази при врху листе деструктивних појава које угрожавају скоро све концепте безбедности. Зато је

¹⁸⁵ Члан 246. став 3. Кривичног законика.

¹⁸⁶ У криминолошкој доктрини постоји подела на примарни, секундарни и најопаснији терцијарни наркокриминал.

неопходно да се дефинишу правни, организациони и финансијски оквири који су потребни да се ова пошаст савременог света заустави у експанзији и да се на различите начине утиче чиме би се редуковала њихова манифестација.

3. Неовлашћено држање опојних дрога

Неовлашћено држање опојних дрога је друго кривично дело злоупотребе опојних дрога које је у наше кривично законодавство уведено 2003. године. До измена и допуна Кривичног законика у септембру 2009. године оно је било у саставу кривичног дела неовлашћене производње, држања и стављања у промет опојних дрога из члана 246. став 3. КЗ. Сада је ово дело издвојено у самосталну инкриминацију у члану 246а. КЗ.

Дело се састоји у неовлашћеном држању у мањој количини¹⁸⁷ за сопствену употребу супстанце или препарате који су проглашени за опојне дроге.¹⁸⁸

Објект заштите код овог дела је здравље људи¹⁸⁹, а објект напада су супстанце и препарати који су законом и другим прописом заснованим на закону проглашени за опојне дроге, као и остале психоактивне контролисане супстанце.¹⁹⁰

Дакле, неовлашћено држање опојних дрога, као радња извршења овог кривичног дела, подразумева свако поседовање, непосредно или посредно, оваквих супстанци.

За постојање овог кривичног дела неопходна су три услова: а) радња извршења се предузима противправно тј. неовлашћено, б) радња извршења се предузима у односу на мању количину опојних дрога и в) учинилац опојне дроге држи за сопствену употребу.¹⁹¹

¹⁸⁷ Овде се поставља питање шта је то мала количина. Да би се то на неки начин одредили неопходно је узети у обзир чињеницу да се не могу све опојне дроге третирати исто. Наиме, не може се једнако третирати иста количину канабиса, хероина или кокаина, с обзиром да поменуте дроге различито делују на централни нервни систем и у различитом интензитету. Овим неодређеним законским решењем доводи се судска пракса у озбиљан проблем, јер не постоји унифициран став о квалифовању идентичних карактеристика криминалистичко релевантних догађаја који према објективним карактеристикама представљају кривично дело из чл. 246 КЗ-а. Као на пример, одлука Вишег суда у Београду, 31 грам опојне дроге хероин, пронађене код лица у возилу, представља мању количину намењену за сопствену употребу (зато што није упаковано у више ПВЦ кесица већ у једну а окривљени је изјавио да конзумира 2 грама дневно, па са овог његовог аспекта се може сматрати мањом количином. Други случај, код окривљеног је пронађено 611 грама опојне дроге марихуане, чиме је суд заузео идентичан став као са претходним примером, јер је окривљени изјавио да кува чај за сопствену употребу за коју троши 20-30 грама марихуане (20 година је активан спортиста и самим тим изложен интензивним физичким напорима те да му чај који кува, служи за релаксацију). У првом, као и у другом случају суд доноси одлуку да није постојала намера продаје и самим тим неиспуњења услова за елементе бића кривичног дела из члана 246. КЗ-а.

¹⁸⁸ Члан 246а. Кривичног законика.

¹⁸⁹ Д. Јовашевић, *Кривично право, посебни део*, Ниш, 2013, стр. 169.

¹⁹⁰ Члан 112. став 15. Кривичног законика.

Законодавац није прецизирао појам „мања количина“. То је остављено судској пракси, као фактичко питање, на основу судијског уверења да реши у сваком конкретном случају и тако одреди да ли је у питању „мања количина“ или је у питању количина опојне дроге која је намењена за продају, односно уколико је у питању „већа количина“, која није намењена за сопствену употребу, у том случају постоји елемент бића другог кривичног дела. Као решавање поменутог проблема судска пракса одређује количину опојних дрога коју лице узима да би задовољило дневну потребу за опојном дрогом или количину опојних дрога коју лице узима у једном наврату.

При томе је неопходно дефинисати просечног зависника и његову потребу за одређеном опојном дрогом. Разлог за то се налази у чињеници да иста количина и врста опојних дрога изазива различите ефекте код различитих лица, што зависи од наркоманског стажа одређеног лица и подизања нивоа толеранције на дејство дроге. Једно од потенцијалних решења наведеног проблема било би да се поседовање мање количине опојне дроге за сопствену употребу пропише као основни облик овог кривичног дела, док би се поседовање веће количине опојне дроге за сопствену употребу предвидело као квалификовани облик овог кривичног дела. Међутим, при томе треба имати у виду да је у неким земљама као што су Црна Гора и Хрватска, неовлашћено држање опојних дрога прописано као прекршај, а не као кривично дело.

Трећи услов се односи на држање опојне дроге за сопствену употребу¹⁹². И код решења овог питања у пракси постоје извесни проблеми, посебно око доказивања намере окривљеног, односно да ли окривљени поседује опојну дрогу ради сопствене употребе или не. На основу тога, може се закључити да је у питању лице које повремено или учестало конзумира опојне дроге. Дакле, потребно је да је у питању „зависник“ од употребе опојних дрога (наркоман) јер у случају недостатка или неблаговременог конзумирања опојне дроге настаје синдром апстиненцијалне кризе. Апстиненцијални синдром је скуп телесних и психичких феномена који настају прекидом узимања опојне дроге, а чији ће квалитет и ток зависити од врсте супстанце, трајања зависности и других чинилаца.

¹⁹¹ М. Павловић, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, LXIII, 2012, стр. 450.

¹⁹² И. Симић, *Кривични законик, Практична примена, op. cit.* стр. 316.

Имајући у виду карактеристике овог кривичног дела и института општег дела кривичног права дело малог значаја, постоји могућност у већини случаја његове примене. Наиме, законодавац је у члану 18. Кривичног законика дефинисао дело малог значаја, као и услове за његову примену. Сходно томе, дело малог значаја може се применити на кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна. Иако постоји могућност примене овог института у кривичноправној доктрини заступљен је став о неприменљивости овог института у случају „држања опојне дроге“ због његове природе, односно објекта заштите.¹⁹³

Један од релевантнијих аргумената који поткрепљује овај став је недостатак који се састоји у томе што се применом овог института судском одлуком ослобађа сваке одговорности лице које је остварило кривично дело у објективно-субјективном смислу, што значи да изостаје и било какав вид друштвене осуде, иако је кривично дело учињено. Из тога се изводи закључак да би дело малог значаја, као основ који искључује постојање кривичног дела, требало примењивати само у случајевима када се на основу датих објективних и субјективних околности недвосмислено може закључити да било какав вид друштвеног прекора не би био оправдан, а што према овом ставу није случај код овог кривичног дела. Стога се заузима став да би, када је реч о мањој количини опојних дрога, адекватније било реаговати неким другим инструментима, попут условне осуде или судске опомене што укључује и одговарајући вид друштвеног прекора.¹⁹⁴

Учинилац овог кривичног дела може бити свако лице¹⁹⁵, али је потребно напоменути да су најчешћи учиниоци управо зависници од опојних дрога, односно њени конзументи.

У погледу кривице неопходан је умишљај,¹⁹⁶ односно свест учиниоца да неовлашћено држи опојну дрогу, за сопствену употребу, односно да то чини противзаконито.

¹⁹³ В. Делибашић, *Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законнику*, CRIMEN (V) 1/2014, стр. 84.

¹⁹⁴ Н. Делић, *Кривичноправни аспект злоупотребе опојних дрога*, Казнена реакција у Србији, Први део, Београд, 2011, стр. 189.

¹⁹⁵ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право, посебни део*, *op. cit.* стр. 138.

¹⁹⁶ Б. Чејовић, М. Кулић, *Кривично право*, *op. cit.* стр. 480.

За ово кривично дело законодавац је одредио изрицање новчане казне или казну затвора до три године, односно ослобађање од казне у ситуацији уколико окривљени открије од кога набавља опојну дрогу.

4. Омогућавање уживања опојних дрога

4.1. Основни облик

Последње кривично дело злоупотребе опојних дрога је предвиђено у члану 247. КЗ под називом: „Омогућавање уживања опојних дрога“. Дело се састоји у навођењу другог на уживање опојне дроге, у давању опојне дроге да ужива друго лице, у стављању на располагање просторије ради уживања опојне дроге или на други начин омогућавању другом да ужива опојну дрогу.¹⁹⁷

Учинилац овог дела је свако оно лице које наводи другога на уживање опојне дроге или му даје опојну дрогу да је ужива он или друго лице или које стави на располагање просторије ради уживања опојне дроге или на други начин омогућује другом лицу да ужива опојну дрогу. Иначе, уколико исти учинилац предузме две или више алтернативно прописане радње извршења овог кривичног дела, по правилу, постојаће једно кривично дело, али ће се више радњи узимати у обзир као отежавајућа околност. Нпр. уколико исти учинилац даје опојну дрогу другом лицу, па потом му стави на располагање просторије ради уживања опојне дроге, у овом случају учинио је једно кривично дело омогућавања уживања опојне дроге, јер је реч о привидном реалном стицају по основу алтернативитета.¹⁹⁸

Као што се може приметити, основни облик овог кривичног дела, може се извршити предузимањем алтернативно одређених радњи извршења, а то су:

1. навођење другога на уживање опојне дроге;
2. давање другоме опојне дроге на уживање;
3. стављање другоме на располагање просторије ради уживања опојне дроге и
4. омогућавање другоме да ужива опојну дрогу на други начин.

¹⁹⁷ Члан 247. став 1. Кривичног законика.

¹⁹⁸ В. Делибашић, *Заштита личности од омогућавања уживања опојних дрога*, Правни живот, број 9. том I, 2012, Београд, стр. 862.

Прва алтернативно одређена радња извршења кривичног дела састоји се у навођењу другога на уживање опојне дроге. Наиме, као што се може приметити у конкретном случају постоје елементи подстрекавања лица, односно навођењем другога се ствара или учвршћује његова одлука да започне или да настави са конзумирањем опојне дроге. Навођење се у конкретном случају може манифестовати на различите начине: као нпр. наговарање¹⁹⁹, убеђивање, презентовање позитивних или пријатних ефеката узимања опојних дрога или на неки други начин довођење у заблуду другог лица и сл. Поред наведених непосредних начина навођења другога на уживање опојних дрога, могуће је и посредно навођење. Наиме, извршилац може извршити ово кривично дело и преко другог лица. Такође, под алтернативном радњом извршења подразумева се и навођење више лица на уживање опојне дроге, али под условом да су сва лица индивидуално одређена.

Радња извршења је свршена самим навођењем другог лица на уживање опојних дрога. Дакле, ирелевантно је да ли је конзумирање опојне дроге започето или настављено, као и колико лица је подстрекавано, односно да ли је било непосредног или посредног навођења.²⁰⁰

Давање другоме опојне дроге да је ужива је друга алтернативно прописана радња извршења кривичног дела. Давање опојне дроге је њено поклањање или уступање другом да је користи бесплатно, уз неку услугу или неку минималну накнаду, јер би у супротном постојали елементи бића кривичног дела "Неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога" из члана 246. Кривичног законика. Карактеристика радње давања је заправо радња помагања, али која не представља облик саучесништва, јер је ирелевантно да ли је лице конзумирало на овај начин опојну дрогу или није. Такође, ирелевантно је да ли опојну дрогу конзумира лице коме је опојна дрога дата или неко треће лице.

Стављање другоме просторије на располагање ради уживања опојне дроге представља трећу алтернативно прописану радњу извршења основног облика овог кривичног дела. Радња извршења је свршена самим моментом стављања другоме просторије на располагање ради уживања опојне дроге, без обзира да ли је уопште дошло до конзумирања опојне дроге или не, као и да ли је стављање просторија на располагање дато уз накнаду или не, на краће или на дуже време, једном или више пута. Под

¹⁹⁹ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, *Кривично право, посебни део*, Београд, 2002. стр. 189.

²⁰⁰ Ђ. Ђорђевић, *Кривично право - општи део*, Београд, стр. 142.

просторијама подразумевамо сваки затворен и ограђен простор који није приступачан непозваном лицу без уклањања препрека.

Криминално-политички посматрано дубиозно је инкриминисање стављање на располагање просторија ради уживања опојне дроге, јер се поставља питање да ли то заиста води спречавању злоупотребе опојних дрога, или још више угрожава здравље и живот оних лица који користе опојну дрогу због њиховог бежања у "илегалу". Наиме, управо због избегавања кривичне одговорности по овом основу често се користе за употребу опојне дроге просторије које су нехигијенске, скривене и у којима нема услова да се позове лекарска помоћ, што је у неким случајевима изазвало смрт корисника опојних дрога.

Због тога, у пракси би овај облик извршења дела требало рестриктивно тумачити. Он постоји само када је просторија стављена на располагање искључиво ради уживања опојне дроге. Примера ради, не може се сматрати да је стан стављен на располагање ради уживања опојне дроге у ситуацији када власник стана живи у ванбрачној заједници са корисником опојне дроге и заједнички користе стан. Могло би бити спорно да ли овај облик радње извршења кривичног дела постоји и када је реч о јавном локалу, односно просторији чије је коришћење у одређене сврхе у начелу дозвољено неодређеном кругу лица, као што су биоскоп, концертна сала, ресторан и слично. Такође, поставља се и питање да ли постоји обавеза власника, односно овлашћеног лица да утврђује да ли неко лице користи просторију и за уживање опојних дрога, а не само у сврху којој је просторија намењена. На то питање треба негативно одговорити. Само у случају када се просторија стави на располагање неком лицу искључиво ради уживања опојне дроге уз постојање умишљаја у погледу те околности, могло би постојати ово кривично дело.²⁰¹

За извршење основног облика овог кривичног дела прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.

²⁰¹ З. Стојановић, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2006, стр. 578.

4.2. Тежи облици дела

Поред основног облика, ово кривично дело има и два квалификована облика испољавања. То су:

а) ако је радња извршења – омогућавање уживања (путем подстрекавања или помагања) опојних дрога учињено према малолетном лицу или према више лица или је изазвало нарочито тешке последице и

2) ако је услед извршења основног облика дела наступила смрт лица.

Први квалификовани облик кривичног дела "Омогућавање уживања опојних дрога" постоји уколико је основни облик дела учињен предузимањем једне или више алтернативно прописаних радњи извршења кривичног дела, и то:

1. ако је дело учињено према малолетнику, лицу узраста до 18 година,

2. ако је дело учињено према већем броју лица и

3. ако је дело изазвало нарочито тешке последице.

Прва алтернативно прописана радња извршења квалификованог облика овог кривичног дела постоји уколико је основни облик дела учињен према малолетном лицу. Дакле, квалификатону околност представља својство пасивног субјекта, односно његов узраст, у време предузимања радње извршења кривичног дела, који мора бити обухваћен умишљајем учиниоца. Тежина овог кривичног дела се огледа у посебним био-психолошким особинама личности младих, односно у изузетно тешким последицама које опојна дрога може да остави по живот и здравље ових лица.²⁰²

Друга алтернативно прописана радња извршења квалификованог облика овог кривичног дела постоји уколико учинилац омогући уживање опојне дроге према већем броју лица. Слично као и у претходном случају, у питању је нека од карактеристика пасивног субјекта која основни облик чини квалификаторним. Наиме, у овом случају је у питању број пасивних субјекта који је законодавац непрецизно одредио као „више лица”, односно непрецизирајући минимални број лица који би био обухваћен овим појмом. Управо је то разлог различитих мишљења у кривичноправној доктрини, па под појмом

²⁰² Д. Јовашевић, *Кривичноправни аспекти злоупотребе опојних дрога*, *op. cit.* стр. 59.

„више лица" неки аутори сматрају десет или више лица, док неки други подразумевају минимум пет лица. Управо због непрецизираног појма „више лица" судска пракса унифицирала је став да се под овим појмом подразумева најмање два лица.²⁰³ При томе, ово дело постоји без обзира да ли је према већем броју лицу предузета једна или више, истих или различитих радњи подстрекавања или помагања у уживању опојних дрога, на истом или на различитим местима, у исто или различито време.

Трећа алтернативно прописана радња извршења квалификованог облика овог кривичног дела постоји када је услед предузете радње извршења "омогућавања" наступила тежа "нарочито тешка" последица. Нарочито тешка последица се манифестује као тешко нарушавање здравља, довођење у опасност живота или као трајна неспособност за рад или трајно нарушење здравља лица које је под утицајем навођења или омогућавања унело опојну дрогу у свој организам.²⁰⁴

Учиницац овог кривичног дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је нехат у односу на нарочито тешку последицу, док се у погледу претходних случаја, потребно да учинилац предузима радњу извршења са умишљајем који обухвата свест о својству пасивних субјеката (узраст и број лица).

Други квалификовани облик овог кривичног дела постоји уколико се након омогућавања уживања опојних дрога проузрокује смрт пасивног субјекта. Дакле, смрт настаје оног тренутка када престану са радом све мождане функције, односно када наступи престанак рада мозга. Смрт је, заправо, последица узимања опојне дроге која је омогућена од стране учиниоца, односно мора да постоји узрочно последична веза између радње подстрекавања или помагања према другом лицу које би започело или наставило са конзумирањем опојне дроге и наступање смрти таквог лица.²⁰⁵

Такође, учинилац овог квалификованог облика кривичног дела може бити свако лице, а у погледу виности (кривице) потребан је нехат у односу на смртну последицу, јер би се у противном радило о неком другом кривичном делу које обухвата умишљајно проузроковање смрти.

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ Б. Чејовић, *Кривично право, Општи и посебни део*, стр. Досије, Београд, 2007, стр. 447-448.

Законодавац је за ово кривично дело прописао казну затвора од три до петнаест година.

5. Однос злоупотребе опојних дрога и организованог криминалитета

Опојне дроге су повезане са криминалитетом на више начина. Психоактивне контролисане супстанце могу бити повезане са различитим феноменолошким облицима криминалитета, међу којима је нарочито опасна веза са организованим криминалитетом. Ову криминалну симбиозу можемо назвати наркокриминалитет.²⁰⁶ Дакле, реч је облику злоупотребе опојних дрога од стране организованог криминалитета или је то укупност кривичних дела повезаних са опојном дрогом извршених од стране организованог криминалитета, а нарочито у погледу производње, прераде, кријумчарења и продаје опојних дрога.

Као што се може видети, однос опојних дрога и организованог криминалитета може бити двострук. С једне стране, то су кривична дела која су у посредној вези са злоупотребом опојних дрога од стране организованог криминалитета. С друге стране, реч је о кривичним делим терцијарног наркокриминалитета тј. о кривичним делима производње, прераде, кријумчарења и продаје опојних дрога или о непосредној вези са злоупотребом таквих дрога.

У прву групу спадају кривична дела која су резултат деловања организованог наркокриминалитета и без кога она не би ни постојала или не би била у толиком обиму. То су најчешће извршена кривична дела од стране конзумента (уживалаца) опојних дрога. Ту спадају четири категорије кривичних дела, и то:

а) дела имовинског карактера, с обзиром да је цена опојних дрога на наркотржишту висока, тада се опојна дрога купује код локалног дилера. Када се исцрпу легални извори снабдевања новцем у те сврхе зависници најчешће врше кривична дела имовинског

²⁰⁶ *Наркокриминалитет* обухвата илегалне делатности производње, прераде и промета опојних дрога. У криминолошкој литератури постоји следећа подела наркокриминала: *примарни наркокриминалитет*- кривична дела незаконите производње и промета опојних дрога, *секундарни наркокриминалитет*- кривична дела учињена од стране наркомана како би дошли до дрога или чине под дејством опојних дрога и *терцијарни наркокриминалитет*- који поприма елементе иностраности злоупотребе дрога од стране организоване криминалне групе.

криминалитета како би обезбедили новчана средства за куповину опојних дрога - тзв. класична веза,

б) дела самог конзумирања опојних дрога и њиховог поседовања за личну употребу,

в) дела где узимање опојних дрога води ка преступништву као нпр. возња аутомобила под дејством опојних дрога и

г) дела извршена услед поремећеног менталног стања које доводи до агресивног понашања и криминалита изазваног употребом опојних дрога - тзв. фармаколошки покренут злочин.²⁰⁷

Као посебна категорија кривичних дела која су повезана или која представљају резултат организованог наркокриминалитета јављају се убиства повезана са наркотржиштем. Дакле, реч је о убиствима (противправном лишењу живота другог лица) која су производ употребе, продаје и дистрибуције опојних дрога на илегалном наркотржишту.²⁰⁸ Велики број извршених убистава има везу са наркотржиштем или наркобизнисом.

Жртве убистава, у односу на мотив учиниоца, могу се класификовати у пет група. То су:

а) лица убијена због нарушавања дисциплине наркогрупе и наркотржишта, најчешће због задржавања дела новца, непоштовања вишерангираног у хијерархији и сл.,

б) лица убијена као дошници или сарадници полиције, посебно када се ради о оперативној вези или сараднику²⁰⁹ који је део криминалне организације која се бави злоупотребом опојних дрога,

в) лице убијено због крађе опојне дроге, када се ради о неовлашћеном узимању опојних дрога из штека или о закидању на количини приликом купопродаје,

²⁰⁷ Д. Маринковић, *Кривичноправни и криминалистички аспекти злоупотребе опојних дрога*, магистарски рад, Правни факултет Универзитета у Београду, 2003, стр. 16-17.

²⁰⁸ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2015, стр. 18.

²⁰⁹ *Сарадник* је лице које свесно, организовано и тајно, по задацима и инструкцијама полицијског службеника пружа обавештења, податке и доказе о кривичним делима и њиховим учиниоцима, као и о другим чињеницама од значаја за вршења послова из делокруга рада полиције, З.Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2013, стр. 427.

г) лице убијено у сукобима наркогрупа око територије када организовани наркокриминалитет функционише на основу територијалног принципа, јер што је територија већа, то је по правилу већа количина продате опојне дроге и

д) убијено лице је припадник полиције и правосудних органа, који је лишен живота због предузете акције против наркоорганизације.²¹⁰

Количина насиља кулминирала злоупотребом опојних дрога је изузетно висока, па се често за њега користи назив тзв. системско насиље. Системско насиље манифестује се у специфичном амбијенту у коме се обавља недозвољена производња и промет опојних дрога, уз негативну међусобну интеракцију субјеката чије су консеквенце друштвено опасне. Дакле, реч је о амбијенту у коме нема места емоцијама, у којем се и најмања грешка брутално кажњава, неретко убиствима.

Но, и поред негативне интеракције субјеката, они су принудно окренути једни ка другима за сарадњу. Стање у оваквом амбијенту, уз перманентну манифестацију насиља, је логична консеквенца јер су илегалне активности повезане са опојним дрогама строго кажњиве (вишегодишње казне затвора, док су у неким земљама предвиђене и смртне казне). Управо овакав амбијент доприноси високој цени опојних дрога на илегалном наркотржишту, што са друге стране представља значајан мотив за бављење овим криминалним делатностима.

²¹⁰ E.J. Douglas, *Crime Classification Manual*, San Francisco, 2006.

IV ТРАНСНАЦИОНАЛНИ ОРГАНИЗОВАНИ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТ

1. Услови који су допринели експанзији транснационалног организованог нарkokриминалитета

Организовани нарkokриминалитет данас се сматра једним од најопаснијих и друштвено најштетнијих облика савременог криминалитета. Огромна новчана средства до којих долазе учиниоци кривичних дела из домена нарkokриминалитета пружа им могућност непрекидног усавршавања, коришћење различитих софистицираних метода производње и транспорта опојних дрога, у циљу смањивања ризика од откривања и лишења слободе. Овај облик криминалитета одликује изузетно висок степен конспиративности, велика динамичност, учестало јављање нових облика испољавања, висока тајна бројка, организованост и итд.²¹¹

Када је у питању конспиративност, учиниоци ових кривичних дела, са једне стране, су мотивисани енормним профитом, а са друге стране, приморани су да конспиративно делују. Тако се може рећи да постоји криминална симбиоза између учинилаца тј. између дилера опојних дрога и зависника (наркомана), будући да зависник не може без наркотика, а дилер не може без зависника. Постојање криминалне симбиозе сугерише да нарkokриминалитет спада у категорију "консесуалног криминалитета" тј. деликта без жртве јер постоји сагласност воља где и један и други учесник сматрају, да извршењем кривичног дела њихова права или интереси нису повређени. Зато овај облик криминалитета одликује висока тамна бројка.

Висок степен друштвене опасности, висока тамна бројка, изузетно профитабилна криминална делатност, организовано деловање, принуђеност на сарадњу и процес глобализације доприносе настајању транснационалног организованог нарkokриминалитета. Процес глобализације, поред свих напора да донесе добро човечанству, непланирано је допринео и развоју негативних друштвених појава. Са друге стране, и те негативне друштвене појаве представљају додатни мотив ка већој интегрисаности друштва у заједничкој борби, што принудно доприноси даљем јачању веза и сарадње различитих делова света.²¹²

²¹¹ *Transnational Crime and the Developing World*, March 2017. page 1, published by Global Financial Integrity.

²¹² М. Смајић, *Транснационални организовани криминал као сигурносна претња у савременим условима*, Криминалистичке теме, Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, годиште XIV, број 3-4, Сарајево, 2014, стр.36.

Процес глобализације можемо описати као ближу интеграцију људи и земаља у свету, која би требало да допринесе смањењу цена транспорта и комуникација и да утиче на укидање вештачких граница којима би се омогућило веће кретање роба, услуга, капитала, знања и људи преко граница.²¹³ При томе се не наводе негативни ефекти таквих процеса, који су евидентни и свеprisутнији, тако да процес глобализације²¹⁴ схватамо искључиво као позитивни појам.

Међутим, треба указати на пратеће негативне ефекте процеса глобализације. У последње две деценије, неолиберална глобализација је допринела великом порасту, између осталог, транснационалног организованог наркокриминалитета јер је дошло до укидања економских и политичких баријера не само у Европи, већ и у читавом свету, што је довело до трговинске либерализације чији је типичан пример Европска унија. Управо је ова трговинска либерализација условила и олакшано кријумчарење опојних дрога јер је смањена контрола флукуације саобраћаја, роба и људи. Трговинска либерализација је у великој мери допринела увећању већ постојећих нарко тржишта на богатом Западу.

Технолошки напредак је такође допринео развоју нових метода у експанзији наркокриминалитета. Развој телекомуникационих и информационих система доприноси фреквентнијој комуникацији између произвођача и наручилаца опојних дрога. Ту се, у првом реду, мисли на злоупотребу интернета коришћењем одређених сајтова који не подлежу мониторингу безбедносних органа, као што је *deep web* или *darknet*. Овим методом знатно се смањује ризик од откривања трговине опојних дрога чиме се олакшава начин доласка конзумента до њих.

Експанзија интернационалних путовања условљена је нижом ценом размене роба и услуга, али и чешћим путовањем људи. Повезивање различитих делова света саобраћајном инфраструктуром и многобројним алтернативним начинима превоза омогућава брз, лак и једноставнији превоз путника, роба и услуга, поготово када је реч о регионалним трговинским блоковима²¹⁵. У многим трговинским блоковима (нпр. Европска унија) не постоје унутрашње границе између држава чланице Уније. Гранична контрола је на

²¹³ J. E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents*, London, 2002, pp. 9.

²¹⁴ Мада постоји и негативне конотације појма глобализације, често се наводи да је глобализација приписана капитализму и означена као „МекДонализација“ и „Американизација“. G. Ritzer, *The Globalization of Nothing 2*, Thousand Oaks CA, Pine Forge Press, London, 2007, pp.21-30.

²¹⁵ Реч је о трговинским споразумима који се закључују између влада и подразумевају олакшице између држава чланица попут царина, пореза и других трговинских баријера као на пример НАФТА, ЦЕФТА, ЕУ и итд.

некадашњим прелазима готово нестала.²¹⁶ Трговинска либерализација и велики избор могућности у коришћењу саобраћајних инфраструктура, криминалним организацијама пружа велику могућност у избору начина путовања и руте кретања, чиме се редукује ризик од откривања кријумчарења опојних дрога. Организовани и транснационални организовани наркокриминалитет су у савременом окружењу постали бизнис који се брзо развија и чији домет и кобне последице представљају глобалну претњу против којих су неопходне свеобухватне и опште мере у супротстављању том злу савременог доба.²¹⁷

2. Транснационални организовани наркокриминалитет

Транснационални организовани наркокриминалитет данас представља један од најдеструктивнијих облика криминалитета и озбиљан изазов модерног света који захтева различите облике транснационалне сарадње држава. Наркокриминалитет представља организовану активност везану за злоупотребу опојних дрога, производњу, прераду, кријумчарење и продају, коју предузимају организоване криминалне групе на територији две или више држава у циљу остваривања профита (противправне имовинске користи).

Основна сврха организованог криминалног деловања јесте максимизирање профита предузимањем илегалних активности, специјализација деловања чланова организоване криминалне групе, увећање економског потенцијала и деловање на различите носиоце политичке власти у држави како би „купили“ неформални имунитет и на тај начин смањили ризик од кривичноправног прогона тј. процесуирања чланова организованих криминалних група.

Општи процес глобализације допринео је јачању веза различитих организованих криминалних организација, које су раније деловале искључиво на територији једне државе, чиме се на тај начин убрзао процес функционалне или структуралне интеграције ових негативних неформалних друштвених група. Управо ова интеграција условила је различите облике сарадње држава како би заштитиле своје виталне вредности и интересе, спречиле тренд раста и развоја транснационалног организованог криминалитета и омогућиле његово ефикасно сузбијање.

²¹⁶ E. Viano, *Globalization, Transnational Crime and State Power: The Need for a New Criminology* American University and Washington College of Law, Washington D.C., USA, 2010, p. 70.

²¹⁷ L. Shelly, *Transnation Organized Crime: An Imminent Threat to the Critical Criminology*, London, 1995, p. 10.

У том циљу данас постоје многобројне међународне институције, владине²¹⁸ и невладине, које перманентно прате стање и кретање међународног криминалитета, сачињавајући о томе годишње извештаје. Међутим, и даље постоје проблеми који успоравају међудржавну и међународну сарадњу, на тај начин чинећи је мање флексибилнијом и ефикаснијом. Проблеми могу бити различите природе као нпр. недостатак споразума о сарадњи између држава, државна бирократија, сложене процедуре, спорост органа и итд.

Када су у питању илегалне активности повезане са злоупотребом опојних дрога, треба нагласити да организоване криминалне групе користе различите начине, методе и средстава како би смањили ризик од откривања, од прве до последње фазе, од производње, кријумчарења до крајње продаје. Аналогно фазама у деловању криминалитета који је везан за злоупотребу опојних дрога, државе можемо категорисати у:

- а) државе производње (Авганистан, Мјанмар, Колумбија и итд.),
- б) транзитне државе (државе кроз које пролази Балканска рута) и
- в) државе крајње дестинације (САД, Европска унија и итд.).²¹⁹

Када је реч о етиолошкој димензији транснационалног организованог криминалитета, поред процеса глобализације, поједини аутори наглашавају да се може говорити и о следећим етиолошким чиниоцима: крах комунистичке идеологије, нестанак Совјетског савеза, настанак процеса политичко-економско-друштвене трансформације држава које су касније довеле до њиховог краха, либерализација глобалних тржишта новца, изузетно високи потрошачки апетити богатог Запада за опојним дрогама, сексом, јефтинијом радном снагом и итд.²²⁰ Најпогоднији услов и узрок за настанак организованог

²¹⁸ Најзначајнија међународна организација чија је надлежност мониторинг и евалуација стања и кретања глобалне трговине наркотика је Канцеларија УН за питање дрога и криминала (*United Nations Office on Drugs and Crime- UNODOC*).

²¹⁹ Ову категоризацију држава треба условно схватити јер је условљена категоризацијом опојних дрога према пореклу. Наиме, када су у питању опојне дроге природног и полусинтетичког порекла конкретна категоризација је адекватна, с обзиром да је за узгајање појединих опојних дрога неопходна одговарајућа клима. Међутим, то није случај са синтетичким дрогама које се могу производити у илегалним лабораторијама било где, јер је у овом случају клима ирелевантан фактор.

²²⁰ М. Абазовић, *Државна безбједност: Увод и темељни појмови, измијењено и допуњено издање*, Сарајево, 2012, стр. 53.

криминалитета, па тако и организованог наркокриминалитета, у једној дражи представља недовољно изграђен систем формалне социјалне контроле.²²¹

Резултат немоћи државних органа у супротстављању организованом криминалитету може довести до периода интензивних социјалних нестабилности, оружаних сукоба, револуција, економске и политичке нестабилности, неповољне геополитичке климе, различитих војних, економских и политичких притисака и итд. У оваквом амбијенту, пролиферација организованог криминалитета је логична и секвенцијална последица. Што је држава неорганизованија, утолико је организовани криминалитет организованији.²²²

Настанак организованих криминалних група у таквом амбијенту има вишеструке и далекосежне последице. Тако се, уз процес глобализације, криминалне групе међусобно повезују и остварују различите криминалне активности са осталим, већ постојећим или новоформираним организованим криминалним групама у региону или у свету. Узимајући у обзир брзу способност прилагођавања, организовани криминалитет се брзо прилагодио новонасталим приликама и ситуацијама, те се скоро неприметно трансформисао од класичног-традиционалног националног ка савременом транснационалном организованом криминалитету.

Организоване криминалне групе су тако постале актери међународних односа без суверенитета. При томе треба указати на велику економску моћ транснационалног организованог криминалитета, која се акумулира различитим илегалним активностима и разрађеном методологијом непосредног утицаја, не само на носиоце политичке власти у држави, већ и на друге међународне политичке актере.

Транснационалне криминалне организације, као што се може закључити, пролонгирају друштвену дезорганизацију и политичко-економску нестабилност. Управо, овај „социолошки канцер“ онемогућава економски развој државе, јер се држава у којој буја организовани криминалитет изопштава из економског и финансијског међународног промета. Такве државе не уливају сигурност за улагање и страни инвеститори свој капитал не инвестирају у њима, што се негативно одражава на раст њиховог бруто друштвеног производа (БДП) и на животни стандард грађана који је изражен у куповној моћи

²²¹ Формална социјална контрола је ознака за делатност званичних органа кривичноправног прогона који законске норме стварају, тумаче и примењују. Ђ. Игњатовић, *Криминологија*, Београд, 2011, стр. 13.

²²² М. Абазовић, *Државна безбједност: Увод и темељни појмови, измијењено и допуњено издање*, Сарајево, 2012, стр. 54.

становништва. На националном тржишту, без обзира да ли је у питању тржиште роба, услуга или радне снаге, у оваквом амбијенту, најчешће постоји монопол или дуопол.

Самостално вођење политике цена уз слаб интервенционизам државе, доводи до остваривања екстра профита, уз истовремено нарушавање тржишне равнотеже и угрожавања или ограничавања манифестација економских или социјалних права грађана. Различитим коруптивним активностима доприноси се даљем деградирању политичког утицаја државних органа на остваривање стратешких циљева, неформалну промену агенде политичких приоритета и олакшану трансформацију криминалних делатности или профита у легалну сферу.²²³

3. Међународноправни оквир транснационалног организованог криминалитета

Појам транснационалног организованог криминалитета користи се више од три деценије у криминолошкој литератури. Он је први пут дефинисан на Огранку УН за спречавање криминалитета и кривично правосуђе у припреми Петог конгреса УН о спречавању криминалитета и третирању делинквената у Женеви 1975. године, са намером да се на адекватан начин дефинише појам криминалитета који се манифестује на просторима две или више држава и на тај начин угрожава њихову безбедност. Дакле, да би се кривично дело сматрало делом транснационалног организованог криминалитета неопходно је да постоји међународни елемент, као нпр. да је учинилац кривичног дела инострани држављанин, да је дело учињено на територији више земаља и итд.

Значајан допринос у разумевању овог појма дала је Напуљска политичка декларација и глобални план у борби против транснационалног организованог криминалитета²²⁴, која је усвојена на Светској министарској конференцији у Напуљу 1994. године. Она је претеча Палермо конвенције. Овом декларацијом дефинисано је да је организовани транснационални криминалитет од велике важности за све земље и да је потребна свеобухватна реакција међународне заједнице у превенцији и сузбијању овог феномена. Иначе, многобројне одредбе овог документа обухватају појам транснационални организовани криминалитет као нпр. транснационална активност и сарадња са другим криминалним удружењима изван националних граница, веће размере и већи обим

²²³ М. Шкулић, *Организовани криминалитет - појам и кривичноправни аспекти*, Београд, 2003, стр. 57.

²²⁴ Резолуција 49/159 Генералне скупштине Уједињених нација.

међународних криминалистичких активности, различитост облика криминалног деловања у свим подручјима економије у међународним оквирима, висок степен профитабилности и значајан расположив капитал.

И неколико конгреса Организације Уједињених нација било је посвећено управо транснационалном организованом криминалитету и његовом спречавању и сузбијању. Први такав Конгрес био је у Милану, 1985. године, када је донета Резолуција о организованом злочину. На следећем Конгресу, у Хавани, 1990. године донета је Резолуција о рекетирању и незаконитом промету наркотика и психотропних супстанци. На деветом Конгресу УН за превенцију криминалитета у Каиру, 1995. године, истакнут је драматичан пораст организованог криминалитета на међународном нивоу, те је на истом конгресу усвојена Напуљска политичка декларација и Глобални акциони план у борби против организованог транснационалног криминалитета (1995), који је искључиво посвећен борби против транснационалног организованог криминалитета, који предвиђа, као најефикаснији механизам сузбијања криминалних удружења - одузимање нелегално стечене добити.

На овом конгресу, између осталог, констатовано је да не постоји јединствена дефиниција организованог криминалитета. Зато су наведене следеће карактеристике које чине појам организованог криминалитета. То су: 1) постојање организоване групе за вршење кривичних дела; 2) хијерархијски однос у групи; 3) средство за остваривање профита се јавља као насиље, застрашивање и корупција; 4) инфилтрирање у легалну економију; 5) способност за експазију у било коју нову активност изван националних граница и 6) кооперација са другим организованим транснационалним групама. Сем ових карактеристика, за транснационални организовани криминалитет се истиче и повезаност са терористичким организацијама, утицај на привредни криминалитет у међународним и националним размерама и слично.²²⁵

Затим је 2000. године, у Бечу, одржан Десети конгрес Уједињених нација за спречавање криминалитета и поступање са учиниоцима кривичних дела када је усвојена тзв. „Бечка декларација“. Њоме су дефинисане криминалне активности које се односе на

²²⁵ М. Костић, Д. Јовашевић, *Политика сузбијања криминалитета*, Ниш, 2012, стр.78.

све облике организованог криминалитета, а нарочито на: а) трговину људима, посебно женама и децом, б) кријумчарење људи, в) неовлашћену трговину оружјем и г) корупцију.

Потписивањем Конвенције УН против транснационалног организованог криминала²²⁶ 2000. године у Палерму²²⁷ се изричито штите начела суверене једнакости и територијалног интегритета, као и начела немешања у унутрашње ствари других држава²²⁸. Имплементирањем ових начела, заправо, су потврђена начела дефинисана у Повељи ОУН. СР Југославија је годину дана касније ратификовала Конвенцију и Додатне протоколе : а) Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом и б) Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом. Ова Конвенција представља основу за организовано и континуирано супротстављање држава транснационалном организованом криминалитету, који озбиљно угрожава основне тековине модерног друштва.

Да би се реализовала сарадња између држава, у домену откривања, процесуирања и кажњавања кривичних дела транснационалног организованог криминалитета и његових учинилаца, неопходно је унифицирати правне системе путем ратификовања Палермо конвенције чиме би се створиле законске могућности за ефикасну борбу против организованог криминалитета, корупције и других тешких појавних облика криминалитета. То указује на потребу доношења новог материјалног, процесног, извршног и организационог кривичноправног законодавства.

Тако се сарадња између држава у сузбијању организованог криминалитета²²⁹ односи на превенцију, истрагу и судско гоњење: а) кривичних дела учешћа у

²²⁶ Резолуција 55/25 Генералне скупштине Уједињених нација.

²²⁷ Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 80.

²²⁸ Члан 4. став 1. Закон о потврђивању конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, *Сл. лист СРЈ- Међународни уговори*, бр. 6/2001.

²²⁹ Организована криминална група, у складу са чланом 2. става 1 ЗКП означава криминалну групу од три или више лица, која у постоји извесном временском периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина или кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом, а ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи.

организованим криминалним групама, праће добити стечене криминалним радњама, корупције и ометања спровођења правде и б) тешких злочина²³⁰.

Кривична дела која су предмет сарадње држава (члан 3. став 1. Конвенције) морају бити по природи транснационална, те да су извршена од стране организоване криминалне групе. Према одредбама Конвенције кривично дело је по природи транснационално ако је: а) учињено у више држава, б) учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања, руковођења или контроле обављен у другој држави, в) учињено у једној држави, али је у њега укључена организована криминална група која се бави криминалним активностима у више држава и г) учињено у једној држави, али су битне последице наступиле у другој држави.

3.1. Феноменологија транснационалног организованог криминалитета

Феноменологија транснационалног организованог криминалитета обухвата бројне његове појавне облике. Према подацима Уједињених нација овај вид криминалитета остварује велики профит бављењем различитих врста илегалних активности на међународном нивоу. С обзиром да је реч о лукративној организованој активности више лица, чији је мотив искључиво новац тј. увећање економске моћи, уједно са све обимнијим и интензивнијим угрожавањем свих концепата безбедности, то представља довољан разлог државама да организују и усмере своје капацитете ка ограничавању и спречавању даље експанзије ове изузетно деструктивне појаве.

Наиме, процењено је да организовани транснационални криминалитет годишње оствари приход између 1.6 трилиона и 2.2 трилиона америчких долара²³¹, путем различитих илегалних активности од трговине опојним дрогама до крађе сирове нафте. Ове илегалне активности, услед енормног профита, поткопавају националне економије, доводе у немогућност стабилност економског развоја земаља у процесу транзиције, али воде и уништавању животне околине и угрожавању здравља људи. Транснационални организовани криминалитет ће и даље наставити са растом све док постоји парадигма о високом профиту и ниском ризику.

²³⁰ Тежак злочин, у складу са чланом 2. става 2. означава радњу која представља кривично дело кажњиво максималном казном лишења слободe у трајању од најмање четири године или неком тежом казном.

²³¹ *Transnational Crime and the Developing World*, March 2017. страна XI, published by Global Financial Integrity, преузето 02.02.2018. године, <https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2017/03/Transnational-Crime-final.pdf>.

У следећој табели приказане су илегалне делатности транснационалних криминалних организација и њихов профит за 2014. годину.

Табела 1. Годишњи приходи транснационалних криминалних организација²³²

Илегалне активности транснационалног организованог криминалитета	Процена годишњег профита (US)
Трговина наркотицима	\$426 милијарде до \$652 милијарде
Трговина оружјем	\$1.7 милијарде до \$3.5 милијарде
Трговина људима	\$150.2 милијарде
Трговина органима	\$840 милиона до \$1.7 милијарде
Трговина културним добрима	\$1.2 милијарде до \$1.6. милијарде
Фалсификовање	\$932 милијарде до \$1.3 трилиона
Илегална трговина дивљим животињама	\$5 милијарде до \$23 милијарде
Илегално, непријављено и нерегуларно рибарење	\$15.5 милијарде до \$36.4 милијарде
Илегална сеча шума	\$52 милијарде до \$157 милијарде
Илегално вађење руда	\$12 милијарде до \$48 милијарде
Крађа сирове нафте	\$5.2 милијарде до \$11.9 милијарде
Укупно	\$ 1.6 трилиона до \$ 2.2 трилиона

Илегални промет опојних дрога на међународном нивоу представља изузетно профитабилну илегалну међународну активност транснационалних организованих криминалних група. Канцеларија Уједињених нација за питање дрога и криминала (UNODC) дефинише трговину наркотицима као: узгајање, производњу, дистрибуцију и продају супстанца које су проглашене за опојне дроге и које су забрањене законом²³³.

²³² Применом компаративног метода може се утврдити колико је транснационални криминалитет озбиљан, упоређујући укупни остварени профит који у просеку износи око \$ 1.8 трилиона долара и укупног глобалног ГДП-а. Глобани ГДП за 2014. годину износи \$ 78.594.42 милијарде долара, *Transnational Crime and the Developing World*, March 2017, published by Global Financial Integrity.

²³³ "Drug Trafficking," United Nations Office on Drugs and Crime, преузето 14.10.2017. <https://www.unodc.org/unodc/en/drug-trafficking/>.

Иначе, ни једна земља у свету није имуна на ову пошаст, било да је реч о групи земаља у којима се производе опојне дроге, преко земаља у којима се реализује илегални транспорт опојних дрога, па до земаља у којима се врши њихова конзумација или које су одређене као земље крајње дестинације.²³⁴

Када је реч о структурном моделу транснационалних организованих криминалних организација, он је најчешће детерминисан начином организовања криминалних активности, које су одређене тренутним околностима окружења или потребама илегалних тржишта, тако да не постоји искључиво један модел организовања. Без обзира на то, сваки модел организовања транснационалних организованих криминалних организација почива на субординацији или хијерархији, са изузетно ефикасним механизмима контроле подређених, најчешће применом насилних метода, како би се одржала дисциплина и послушност припадника групе.

²³⁴ Када је реч о земљама које су предвиђене за крајњу дестинацију опојних дрога, то су земље које су изузетно економски јаке, са високим животним стандардом односно са високим БДП-ом. Међутим, то није правило за земље Арабијског полуострва и других земаља у којима не постоји развијена демократија, људска права и идеологија либерализма.

У КРИМИНАЛИСТИЧКЕ ИСТРАГЕ ОРГАНИЗОВАНОГ НАРКОКРИМИНАЛИТЕТА

1. Појам, предмет, циљеви и задаци криминалистичких истрага

Велики значај за ефикасно и квалитетно сузбијање организованог криминалитета уопште, па тако и организованог нарkokриминалитета, има организовано реализовање криминалистичких истрага. Оне представљају комплексан и систематски процес прикупљања, обраде, анализе, чувања и вредновања информација и података потребних ради утврђивања истине која је усмерена ка доказивању сваког сегмента бића кривичног дела и кривице његовог учиниоца.²³⁵ Дакле, резултат реализовања криминалистичких истрага су:

- а) криминалистичке²³⁶,
- б) оперативне²³⁷ и
- в) доказне²³⁸ информације.

У научној и стручној литератури се за ову истрагу користи енглески термин „*criminal investigation*“. Тако се криминалистичка истрага дефинише као процес систематске идентификације, прикупљања, чувања и вредновања информација потребних за привођење учиниоца кривичног дела правди.²³⁹ Дакле, предмет криминалистичких истрага је извршено кривично дело са општим и посебним, објективним и субјективним, нормативним и фактичким елементима.

Разликују се два циља ових истрага. То су: а) друштвени или општи и б) посебни циљеви.

Друштвени или општи циљеви криминалистичких истрага су: 1) детерминисање да ли је кривично дело извршено, 2) утврђивање да ли је кривично дело извршено на подручју одређене месне надлежности (верификација надлежности јурисдикције), 3) откривање свих

²³⁵ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2014, стр. 115.

²³⁶ Криминалистичка информација је податак или систем међусобно повезаних података који немају снагу доказа, а односе се на кривично дело, учиниоца или друге релевантне елементе који су предмет доказивања или повезани са поступком доказивања.

²³⁷ Оперативна информација представља податак или систем међусобно повезаних података који су представљају повод предузимања оперативног рада или информацију која је предмет оперативног рада.

²³⁸ Доказне информације или истина, представљају релевантне, поуздане или законске прихватљиве податке на основу којих се може утврдити истина о постојању кривичног дела, противправности и кривици учиниоца.

²³⁹ McMahon, R.J., *Practical Handbook for Profesional Investigators*, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton, 2007, p. 171.

чињеница које се односе на предмет истраге: а) прикупљање и заштита физичких доказа и б) извођење и провера свих индиција, 4) повраћај украдене имовине, 5) идентификација учиниоца и елиминација осумњичених, 6) лоцирање и лишавање слободе учиниоца, 7) помоћ правосудним органима у доказивању кривице учиниоца прикупљањем релевантних доказа за суд и 8) давање исказа на суду од стране сведока.²⁴⁰

Посебни циљеви криминалистичке истраге су тзв. „решавање случаја“, који се описују као процес откривања и лишења слободе осумњиченог, као и обезбеђивање доказа за успешан почетак и завршетак судског поступка.

Предмет криминалистичких истрага је кривично дело²⁴¹. Дакле, то су чињенице које чине обележја кривичног дела, као и чињенице од којих зависи примена одредби Кривичног законика и одредби Законика о кривичном поступку. Међутим, не доказују се чињенице које суд оцени као општепознате, у довољној мери расправљене, ако их окривљени признаје на начин који не захтева даље доказивање (члан 88. ЗКП) или ако сагласност странака о тим чињеницама није у супротности са другим доказима.²⁴² Неопходно је имати у виду да су незаконити докази чињенице које су прикупљене у супротности са Уставом, Закоником о кривичном поступку, другим законом или општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима, иако се односе на кривично дело и радњу учиниоца, те да се они не могу користити у кривичном поступку.²⁴³

Предмет криминалистичких истрага у Енглеској обухватају:

- 1) истраге извршених кривичних дела,
- 2) истраге чија је сврха да се утврде да ли је извршено кривично дело, са могућношћу покретања кривичних поступака,
- 3) истраге које почињу у уверењу да кривично дело може бити извршено и

²⁴⁰ *Ibid.* p. 173-174.

²⁴¹ Кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено (члан 14. став 1. Кривичног законика). На основу тога, појам кривичног дела обухвата четири конститутивна елемента: дело, предвиђеност у закону, противправност и кривицу. Као што се може приметити, наш законодавац је дефинисао кривично дело на објективно-субјективни начин, према коме норма није декларативног карактера, већ је норма која ће се примењивати у пракси. З. Стојановић, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2006, стр. 52.

²⁴² Члан 83. Законика о кривичном поступку.

²⁴³ Члан 84. Законика о кривичном поступку.

4) истраге прекршаја у функцији покретање прекршајног поступка.²⁴⁴

Задаци криминалистичких истрага детерминисани су циљевима и предметом истрага.

Дакле, задаци криминалистичких истрага су:

- 1) утврђивање да ли је кривично дело извршено;
- 2) утврђивање да ли је кривично дело извршено/покушано на подручју месне надлежности (верификација надлежности-јурисдикција);
- 3) откривање свих чињеница које се односе на предмет доказивања: а) прикупљање и заштита физичких доказа и б) извођење и провера свих индиција;
- 4) повраћај украдене имовине;
- 5) откривање учиниоца и елиминацију осумњичених;
- 6) лоцирање и лишавање слободе учиниоца;
- 7) помоћ правосудним органима у доказивању кривице прикупљањем релевантних доказа за суд и тужилаштво и
- 8) давање исказа на суду као сведок.²⁴⁵

Хронолошки наведени задаци криминалистичких истрага представљају саставни део планирања. Планирање представља саставни део криминалистичких истрага која обухвата осмишљавање и предузимање мера и радњи, укључујући и анализу добијених резултата, поштујући при томе правне стандарде и интегритет лица према коме се примењују овлашћења и чија се права ограничавају, као и израду планова.²⁴⁶

2. Проактивне криминалистичке истраге организованог наркокриминалитета

Криминалистичке истраге могу бити:

- а) реактивне и
- б) прокативне.

Реактивне криминалистичке истраге су истраге већ извршених кривичних дела чији је циљ откривање њиховог учиниоца и прикупљање доказа који указују на његову кривицу, односно његово привођење правди.

²⁴⁴ The Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (CPIA), *Code of Practice under Part II of the Act*, London, 2014, p. 4.

²⁴⁵ O. James, W. Richard, *Criminal Investigation: A method for reconstructing the past* (sixth edition), London, 2010, p. 5-6.

²⁴⁶ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, стр. 118.

Проактивне криминалистичке истраге се заснивају на криминалистичко-обавештајној делатности, употреби оперативних веза и других оперативних мера и радњи у току којих је полиција дошла до информација на основу којих се поставља прогнозна верзија да ће се извршити кривично дело. Проактивне истраге су усмерене на било који догађај, мотив или процес који може довести до извршења кривичног дела. У таквим случајевима методологија истраге се у одређеној мери разликује од реактивних криминалистичких истрага јер су кривична дела која су предмет рада, најчешће откривена оперативним радом и обавештајним истраживањем.

Проактивни метод обично почиње обавештајним подацима који указују да појединац или група припремају извршење кривичних дела. Поред тога, извори проактивних истрага могу бити: анализа образаца криминалног понашања, мрежна анализа, анализа циљаног профила, оперативна обавештајна процена, тактичке процене, профил проблема и/или тактички профил. Ове изворе криминалисти често називају обавештајни пакет, који је развијен од стране националних или локалних обавештајних јединица.²⁴⁷

Проактивне криминалистичке истраге организованог наркокриминалитета представљају нужност специјализованих организационих јединица које се супротстављају овом облику криминалитета, с обзиром на карактеристике терцијарног наркокриминалитета. Оне представљају изузетно сложене и комплексне истраге. Тако оне обухватају широк спектар активности као што су: примена посебних доказних радњи, прикупљање оперативних информација путем оперативних веза, конспиративно осматрање и праћење и сл.

Један од најзначајнијих елемената криминалистичких истрага организованог наркокриминалитета је прикупљање поузданих, тачних и благовремених информација о криминалним активностима учиниоца, на основу којих се доносе одлуке на стратешком, оперативном и тактичком нивоу у зависности од степена организованости организованих криминалних група, територијалне распрострањености, организационих и функционалних веза са осталим организованим криминалним групама, врстама криминалних делатности

²⁴⁷ Н. Радовић, *Трговина људима као облик организованог криминалитета*, докторска дисертација, Правни факултет, Београд, 2008, стр. 36-38.

(да ли су у питању хомогене или хетерогене криминалне делатности) и осталих параметара.²⁴⁸

Савремено доба доноси прелазак са концепта *post delictum* на концепт *ante delictum* чиме значајну улогу добија криминалистичко-обавештајна активност, односно офанзивније прикупљање оперативних и доказних информација. Суштина криминалистичко-обавештајних послова²⁴⁹ је прикупљање информација које се односе не само ка појединачном деликту и учиниоцу, већ се мора имати у виду укупност испољавања организованог наркокриминалитета. То значи да се криминалистичко-обавештајна делатност усмерава од зависника, уличних дилера, продаваца на велико, дистрибутера, произвођача, па све до организатора.

Уколико је криминалистичко-обавештајна активност усмерена на овај начин сигурно ће дати боље резултате, јер се на овај начин дотичу криминални слојеви који су доминантни и значајни у односу на криминалне слојеве у којима су крајњи конзументи и улични дилери. Дакле, манифестација организованог наркокриминалитета нужно намеће такве криминалистичке активности које се могу окарактерисати као динамичне и продорне - офанзивне. Офанзивност се може двојачко схватити: а) у ширем смислу – то је прикупљање обавештења и доказа неопходних у криминалистичком раду различитим методама, пре свега, применом посебних доказних радњи и б) у ужем смислу - физички продор и инфилтрација припадника полиције или информатора у структуре наркогрупа.²⁵⁰

3. Структура организованог наркокриминалитета

Предмет криминалистичких истрага организованог наркокриминалитета су организоване криминалне групе или криминалне групе (криминалне организације) које се

²⁴⁸ У Републици Србији делује више организованих криминалних група, које су регионално повезане са сличним групама у земљама у окружењу и шире, а највише са групама из Црне Горе, Босне и Херцеговине, Румуније, Хрватске, Македоније и Албаније. На територији аутономне покрајне Косова и Метохије делује велики број организованих криминалних група са израженом хијерархијском структуром, успостављеном на основу фамилијарних односа које се претежно баве кријумчарењем опојних дрога и психоактивних супстанци, кријумчарењем људи и сл. *Национална стратегија против организованог криминала*, "Сл. гласник РС", бр. 23/2009, стр. 3 и 4.

²⁴⁹ Криминалистичко-обавештајни послови подразумевају планирање, прикупљање, обраду и анализу података и информација о криминалитету и другим безбедносно угрожавајућим појавама, на основу којих се израђују криминалистичко-обавештајне информације/производи и достављају корисницима. Један од циљева обављања криминалистичко-обавештајних послова је остваривање подршке оперативним јединицама полиције у спровођењу конкретних мера и радњи на спречавању и сузбијању криминалитета, *Полицијско-обавештајни модел приручник*, *op. cit.* стр. 41.

²⁵⁰ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, *op. cit.* стр. 273.

баве активностима злоупотребе опојних дрога. Криминална организација представља скуп међусобно повезаних фактичких компонената, односно припадника криминалних организација, материјалних, стручних и других ресурса организације, затим унутрашњи однос (вертикалне, хоризонталне и дијагоналне везе), као и остварени односи са осталим криминалним организацијама. За анализу структуре криминалних организација користи се неколико параметара: а) фактори криминалне организације, б) параметри структуре и в) модели структуре.

Криминална организација је резултат процеса или активности организовања које реализују вође криминалних организација. Она је такође и систем који представља средство остваривање крајњег циља - противправно стицање имовинске користи (профита). Фактори који утичу на организовање структуре криминалне организације су: а) организационо окружење, б) величина организације и в) организациона култура. Чињеница је да ни једна криминална организација није самодовољна, нити је затворена и изолована групација људи. Између криминалних организација и окружења успостављају се интеракцијски односи и међусобни утицаји.

Ти односи и утицаји стварају повољне или неповољне околности за криминалну организацију. Повољне околности су: корумпираност државних органа и носилаца највиших политичких функција у држави, непостојање државних механизма за сузбијање овог облика криминалитета, односно непостојање специјализованих служби чија би надлежност била сузбијање организованог криминалитета, постојање друштвених стања када је држава високо мотивисана да спречи наступање или отклањање њихових последица последица²⁵¹, интензиван процес глобализације и непостојање супарничких односа између криминалних организација у гранском окружењу²⁵². Негативне околности су: висок степен организованости државних органа, њихова међусобна координисаност и сарадња, међународна оперативно-полицијска сарадња, постојање супарничких односа, конкуренције и сукоба, између криминалних група и итд.

²⁵¹ У питању су друштвена стања која су према међународном праву дефинисана као немирнодопска: а) унутрашњи немири, нереди и затегнутости, б) ванредна стања, в) немеђународни оружани сукоби и г) међународни оружани сукоби.

²⁵² Гранско окружење представља окружење чији елементи непосредно утичу на криминалну организацију.

Величина организације је значајна за њен опстанак у ситуацијама када држава према њој примењује кривичноправни прогон, али и значајан фактор који утиче на остварење постављених циљева јер њена финансијска моћ расте паралелно са величином и комплексношћу организације. Већа и сложенија криминална организација може лако успоставити доминантан однос на одређеном наркотржишту и остварити различите паралелне делатности у виду производње, прераде, кријумчарења и продаје опојних дрога.

Организациона култура је у високој корелацији са етничким саставом криминалне организације остварујући на тај начин висок степен инертности који се изражава постојањем њене тенденције да остане на одређеном курсу и одупре се свим променама.

Један од најзначајнијих параметара структуре криминалне организације је и подела рада и специјализација у обављању послова у вези злоупотребе опојних дрога. Развојем и растом криминалних организација усложњавају се њене активности, али се ствара и неопходност специјализације у циљу спречавања откривања и доказивања таквих илегалних активности. Подела рада у криминалној организацији може бити: а) хоризонтална и б) вертикална.

Вертикална подела рада подразумева да сваки од чланова организоване криминалне групе или криминалне групе обавља послове које се могу поделити на: а) извршне - чланови обављају конкретне послове којима се непосредно реализују циљеви криминалне организације нпр. добављачи хемијских супстанци неопходних за производњу опојних дрога, лица која непосредно производе опојне дроге (лица која поседују знања из области хемије), лица чији је задатак кријумчарење, лица задужена за складиштење наркотика и б) управљачке послове - носиоци ових активности поседују ауторитет²⁵³ који утиче на понашање осталих чланова криминалних организација.

Хоризонтална подела рада подразумева обављање послова, који су на истом вертикалном нивоу, односно хоризонтална подела рада може се манифестовати од фазе производње до фазе непосредне продаје опојних дрога уживаоцима.

²⁵³ Ауторитет представља остваривање утицаја на друге људе како би они променили понашање или намере на начин и у обиму у коме они то можда и не би желели, или поседовање нечега (права, средстава, знања и информација) што је другим људима потребно или што они желе да имају. О. Стевановић: *Безбедносни менаџмент*, Београд, 2016, стр. 191.

Центар за међународну превенцију криминалитета Уједињених нација израдио је пројекат који је омогућио формирање базе података о организованим криминалним групама, као и компаративног методолошког оквира за проучавање организованог криминалитета у међународним оквирима. На основу прикупљених података у базама података могу се идентификовати следећи модели структуре криминалних организација:

а) стандардна хијерархија - карактерише је један вођа и релативно јасно дефинисана хијерархија и подела рада, односно задатака,

б) регионална хијерархија - модел организованих криминалних група са релативно стриктним линијама командовања из једног центра где постоји одређен степен аутономије регионалних организација које су под контролом групе, при чему је степен интерне дисциплине изузетно висок,

в) групна хијерархија - удружење неколико организованих криминалних група на чијем се челу налази управљачко или надзорно тело,

г) језгровита хијерархија - чини је ограничен број људи који образују једну релативну чврсту и структурирану групу за спровођење криминалних активности и

д) криминална мрежа - активности кључних појединаца који се ангажују у нелегалним активностима склапањем често променљивих савеза. Такви појединци не морају себе да сматрају припадницима криминалне групе, нити да их људи са стране сматрају криминалном групом.²⁵⁴

²⁵⁴ Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Београд, 2014, стр. 50-63.

4. Криминалистичке истраге илегалне производње опојних дрога у тајним лабораторијама²⁵⁵

Криминалистичке истраге илегалне производње опојних дрога у тајним лабораторијама изискује висок ниво стручности, од откривања и демонтажа илегалних лабораторија до обезбеђења доказа. Руководилац криминалистичке истраге мора поседовати знања о основним хемијским процесима производње, како би знао да неутралише евентуалне ризике од експлозија, пожара, хемијских реакција и отровних испарења. Непосредно, приликом откривања тајних (илегалних) лабораторија, неопходна је сарадња са ватрогасним службама, хемичарима и здравственим радницима.²⁵⁶

До оперативних сазнања о постојању тајних лабораторија за производњу опојних дрога воде добро организоване и координисане проактивне криминалистичке истраге. Наиме, до оперативних сазнања може се доћи обављањем оперативних делатности од стране специјализованих служби, применом посебних доказних радњи, ангажовањем оперативних веза и сл. Међутим, до оперативних сазнања могу доћи и припадници полиције униформисаног састава, радници угоститељских објеката и др.²⁵⁷ Према подацима Еуропола 1/3 лабораторија за производњу опојних дрога откривена је на основу задесних хаварија (пожара или експлозија), 1/3 током рутинских контрола полиције или на основу пријава грађана и 1/3 на основу криминалистичко-обавештајног рада.

Када полиција дође до оперативних сазнања о постојању тајне лабораторије, нужно је предузети мере на њеном откривању и демонтажу, како би се онемогућила даља производња опојних дрога, открила и лишила слободе лица која су учествовала у самом процесу илегалне производње. Следећа фаза у криминалистичким истрагама је израда тактичког плана који треба да садржи:

²⁵⁵ Прва тајна лабораторија за производњу синтетичких дрога у Републици Србији откривена је 2003. године у Новој Пазови. Лабораторија је функционисала под маском предузећа „Ленал фарм“, које је дрогу паковало у амбалажу са лажним декларацијама. Иначе, власник предузећа је доктор фармације, а за израду екстазија ангажовао је технолога који је био мастер физичке хемије. Резултати координиране полицијске акције реализована на неколико локација у Новој Пазови, Старој Пазови, Београду, Шимановцима и Врчину јесте заплена око тридесет и пет хиљада таблета екстазија и око двадесет тона амфетаминсулфата који се користи за његову производњу. Вредност заплене, заједно са машинама за производњу екстазија, већа је од двадесет милиона евра. Истовремено, лишено је слободе тринаест лица који су били власници или одговорна лица у више предузећа преко којих су набављани прекурсори. Опширније видети, Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Београд, 2014, стр. 87.

²⁵⁶ С. Donnell, *Forensic Investigation of Clandestine Laboratories*, Washington, D.C. 2004, p. 4-7.

²⁵⁷ Д. Маринковић, *Кривичноправни и криминалистички аспекти злоупотребе опојних дрога*, магистарски рад, Правни факултет Универзитета у Београду, 2003, 245 стр.

- 1) процену безбедносног ризика приликом упада у простор илегалне лабораторије,
- 2) прибављање наредбе судије за претходни поступак за тајно праћење и снимање објекта о којем постоје основи сумње да се налази илегална лабораторија,
- 3) прикупљене фотографије, аудио и видео снимака лица и објеката,
- 4) формирање мешовитог тима који се састоји од полицијских службеника који су специјализовани за сузбијање наркоманије, хемичара, стручњака за заштиту животне средине, стручњака за противпожарну заштиту, финансијских стручњака и осталих стручњака у зависности од конкретног догађаја,
- 5) начин прибављања, опремања и оспособљавања ангажованих полицијских службеника и осталих службених лица за употребу заштитних и других техничких средстава: уређаји за контролу квалитета ваздуха са детектором фосфина, опрема за гашење пожара који настају као последица (само)запаљења хемијских супстанци, опрема и стручни тим за пружање прве помоћи у случају физичко-хемијског акцидента и
- 6) методологију рада на прикупљању доказа са посебним освртом на утврђивање врсте синтезе која је коришћена у процесу добијања психоактивне супстанце (Лекартова синтеза, путем фенил-нитро-пропана, путем бромин-сафрола...)²⁵⁸

У случају проналаска илегалне лабораторије тактички је препоручљиво претходно тајно осматрати објекат у коме је она лоцирана и евидентирати сва лица која у њему бораве, на шта се даље надовезује њихово тајно осматрање и праћење. Тиме се може доћи до свих лица која се баве производњом и продајом синтетичких дрога, укључујући и саме организаторе ових делатности. Приликом уласка у лабораторију потребно је обезбедити објекат како би се спречило бекство присутних лица. Блокада објекта треба да буде не приметна, а то значи да се не спречавају лица у покушају уласка у лабораторију, а све у циљу тајности предузетих мера.²⁵⁹

Само „лице места”, када су у питању тајне лабораторије за производњу опојних дрога, може бити веома ризично место, с обзиром да су на њему присутне разне хемикалије које су често отровне и запаљиве. Полицајци који нису обучени за откривање и демонтажање тајних лабораторија и који не носе заштитну опрему, не би требало да улазе

²⁵⁸ В. Оташевић, *Methodology of disclosure of clandestine laboratories for producing synthetic drugs*, Archibald Reiss Days, Thematic Proceedings, Beograd, 2011, p. 402-403.

²⁵⁹ Д. Маринковић, *Кривичноправни и криминалистички аспекти злоупотребе опојних дрога*, Београд, 2003, стр. 245-246.

у простор за који се сумња да у њему постоји оваква лабораторија. Разна испарења присутна у њима могу изазвати оштећења нерава, очију, коже и респираторног система. Неке хемикалије у реакцији са ваздухом или другим хемикалијама могу пружити пожару или експлозије. Жене полицајци су посебно изложене ризику, с обзиром да дејство хемикалија може имати штетан утицај на развој фетуса.

Након обезбеђења лица места заинтересоване грађане треба удаљити, а кретање у контролисаној зони свести на најмању могућу меру. Неопходно је онемогућити приступ медијима и обавезно контактирати ватрогасце, како би били спремни за брзо реаговање у случају експлозије или пожара. Приликом уласка у лабораторију потребно је обезбедити струјање ваздуха да би се смањио ризик од евентуалне експлозије. У зависности од конкретне ситуације, потребно је утврдити идентитет и извршити провере присутних лица, након чега следи детаљан претрес објекта и лица у њему, као и претрес стана и других просторија затечених лица. Поред опојне дроге и пронађених хемикалија, потребно је одузети и комплетну пронађену документацију, белешке, нотесе, телефонске именике и сл., не занемарујући и чињеницу да се могу пронаћи и трагови папиларних линија. У поступку обезбеђења доказног материјала од изузетног значаја су материјални докази, с обзиром на то да су лични докази доста ретки и непоуздани, то је пре свега пронађена и заплена опојна дрога, што се мора доказати одређеним вештачењем.²⁶⁰

Супстанце које се пронађу на лицу места нису обележене, а чести су случајеви умишљајног постављања отровних или експлозивних материја, тзв. “клопки” у циљу повређивања полицијских службеника. Полицајци који су обучени за демонтажу тајних лабораторија многе од тих замки могу открити прецизним визуелним прегледом, и пре самог контакта. Не би требало дирати никакве затворене кутије, канте, храну и пиће, јер могу бити хемијски контаминирани, а приликом уласка не треба активирати електричну инсталацију да би се избегла могућност експлозије.²⁶¹

Сва затечена лица треба задржати и у полицијској станици са њима обавити детаљан разговор на околности производње и илегалног промета пронађене опојне дроге. У овом разговору веома је битно утврдити ко је организатор производње, ко је власник лабораторије, која се опојна дрога у лабораторији производила, на који начин се

²⁶⁰ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 279.

²⁶¹ I. Pepper, *Crime scene investigation - methods and procedures*, London, 2005, p. 102.

лабораторија снабдевала неопходним сировинама и хемикалијама, коме је опојна дрога испоручивана, на који начин и по којој цени.²⁶²

5. Криминалистичке истраге кријумчарења опојних дрога

Криминалистичке истраге кријумчарења опојних дрога се могу поделити на:

- а) откривање кријумчарења опојних дрога на основу индикатора кријумчарења и
- б) откривање кријумчарења опојних дрога на основу претходних оперативних информација о активностима кријумчара.²⁶³

Индикатори кријумчарења опојних дрога се односе на специфично понашање лица у превозном средству, као и на сама превозна средства, правац и смер кретања, као и на њихову робу.²⁶⁴ Сходно томе, индикатори кријумчарења опојних дрога се могу диференцирати на: а) психичке, б) визуелне и в) тактичке индикаторе.

Психички индикатори се манифестује као сумњиво понашање, као индиција кријумчарења опојних дрога, приликом контакта са службеним лицима полиције и царине. Сумњиво понашање је резултат или последица психичког оптерећења учиниоца извршеним кривичним делом (услед постојања свести о делу, осећања кривице и страха од откривања)²⁶⁵ које се не манифестује у истој мери и на исти начин код свих лица. Првенствено на манифестацију одступања од уобичајне бихејвиоралне норме утичу следећи фактори: дужина криминалне каријере²⁶⁶, реализовање „вишег“ циља, систем вредности и сл. Услед наведеног долази до промене у говору (замуцкивање, промена боје гласа), појачаног психомоторног немира (трљање руку, црвенило у лицу), унезвереног и нервозног гледања, скривање погледа и итд.

Визуелни индикатори односе се на извесна стања лица, предмета и превозних средстава или промене на њима, а које су резултат криминалне делатности, те се могу

²⁶² Б. Оташевић, *Тајне лабораторије за производњу дрога*, Билтен Окружног суда, Београд, број 78, 2009, стр. 53.

²⁶³ У питању су оперативна сазнања о времену, месту, начину, транспорта опојних дрога о групним обележјима превозног средства па све до индивидуалних и сл.

²⁶⁴ В. Попадић, *Откривање кријумчара опојних дрога са освртом на примену индикативног метода на граници*, Друштвени, правни и медицински проблеми зависности од дрога, зборник радова, Београд, 1981, стр. 146.

²⁶⁵ М. Жарковић, З. Ивановић: *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, стр. 55.

²⁶⁶ Криминална каријера представља временски период вршења кривичних дела, кроз различите фазе, односно периоде живота, чији почетак и крај су дефинисани првим и последњим извршеним или покушаним кривичним делом. Дужина криминалне каријера утиче на образац понашања учинилаца кривичних дела и редуковање психомоторног немира у стресним ситуацијама.

уочити визуелним погледом. Они се односе на: а) одећу - несклад између одевних предмета и годишњег доба, несклад између одеће и пртљага (скупа одећа, јефтин пртљак и обрнуто), разна испупчења на одећи и сл., б) понашање и изглед лица - круто ходање и немогућност сагињања, стално придржавање одевних предмета, гојазност на телу, а мршавост у лицу, лажна трудноћа и итд., в) пртљак и робу - индиције о постојању дуплог дна у пртљагу, промена у декларисаној тежини робе, етикети или садржају (декларисан текући садржај где изостаје мућкање течности)²⁶⁷ и г) возила, возаче и путнике - када на превозном средству постоје накнадно монтирани делови, свежа боја или свежи трагови демонтрања и заваривања, промене у звуку при куцању по шупљим деловима возила и сл. Овде спадају и држављанство возача или путника, поседовање веће количине новца у готовини, велика фреквенција путовања, нарочито у земље произвођаче опојних дрога и сл.²⁶⁸

SECF²⁶⁹ центар и америчка DEA²⁷⁰ наводе следеће показатеље кријумчарења дроге у камионима : 1) индикатори у вези са возачем камиона - место рођења у региону везаном за опојне дроге, држављанство возача који није везан за земљу регистровања камиона, возач чека да пређе гранични прелаз на почетку или на крају смене, возач није упознат са планом пута камиона и/или није присутан током уговора и/или не зна место истовара и сл., 2) индиције у вези са возилом - свежи трагови варења, свежа боја, власник камиона је друго лице у односу на транспортну компанију, возило је недавно регистровано, недостатак натписа на конструкцији камиона и сл., 3) индиције у вези са пријављеном робом - место уговора везано је за регион произвођача опојне дроге или транзитни регион, неслагање између пословне делатности пошиљаоца или примаоца робе и врсте терета, неслагање између вредности робе и превозних трошкова, јефтина роба или роба ниског квалитета и лошег комерционалног изгледа, збирна пошиљка и сл. и 4) индиције у вези са рутом - нелогична рута.

²⁶⁷ Најчешћи начин кријумчарења опојних дрога (кокаин, хероин и сл.) је у намерницама упакованим у пвц кесама или у флашама (као нпр. сокова), како не би дошло до мешања садржаја. Тако је у 2016. године у једној фабрици Кока-коле на југу Француске, у контејнеру једног снабдевача из Костарике, пронађено и заплењено око 370 кг кокаина у вредности од 50 милиона евра, преузето 31.08.2016. године <http://www.telegraf.rs/vesti/2334704-pronadjen-kokain-u-fabricsi-koka-kole-sumnja-se-na-trgovinu-drogom>

²⁶⁸ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, стр. 282.

²⁶⁹ Southeast European Center for Combating Trans-border Crime.

²⁷⁰ Drug Enforcement Administration.

Тактички индикатори су резултат одбрамбених механизма лица који кријумчаре опојну дрогу. Временом, услед честих сусрета са службеницима полиције и царине, лица стварају одбрамбени механизам који је у супротности са типичним сумњивим понашањем, тако да, делују смирено, хладнокрвно, нуде поклоне при контроли, претерано су љубазни приликом давања података и прегледа лица и возила, привидно су поспани итд.²⁷¹

У случају проналаска кријумчарених опојних дрога, службена лица могу да: а) приступе њиховој непосредној заплени и б) примене технику контролисане испоруке.

У ситуацији када се приступа непосредној заплени опојне дроге неопходно је, првенствено, обезбедити превозно средство и задржати лице/а најдуже шест часова на одређеном месту, након чега је потребно прибавити наредбу за претресање лица, пртљага и превозног средстава од надлежног суда. Приликом претресања неопходно је фиксирати и изузети све расположиве трагове (трагови папиларних линија) и извршити компарацију са траговима папиларних линија возача и/или евентуалних путника. Након тога се узимају узорци за ДНК вештачење.

Велики број возача превозних средстава и не зна да превози опојне дроге²⁷² јер су понекад и незаинтересовани за то. Но, разлог за то може бити и висока цена планиране руте или пак нешто виша цена од комерцијарне за одређену дужину руте како не би било сумњиво превознику да се ради о илегалној пошиљки. Ово представља додатни разлог да се примене посебне истражне методе и технике: контролисана испорука ради остваривања конспиративног надзора илегалне пошиљке у циљу прикупљања доказних информација о осталим лицима која су на било који начин инволвирана у саму испоруку, односно прикупљање информација о лицима која се налазе на већим хијерархијским лествицама организованих криминалних група.²⁷³

Лице које превози опојну дрогу, незнајући да то ради, смањује ризик од откривања јер се у конкретном случају не манифестују психички индикатори и на тај начин, уколико не постоје индиције о кријумчарењу или транспорту, веома се тешко могу открити такве илегалне пошиљке.

²⁷¹ Д. Татомировић, *Кријумчарење - схватање и сузбијање*, Београд, 1989, стр. 61.

²⁷² Постоји широк спектар *modus operandi* опојних дрога. Често возачи који раде у фирмама, чија је примарна делатност транспорт роба на међународном нивоу, и не знају шта тачно превозе. Посебан проблем представљају камиони са ТИР ознаком над којим је минимизован надзор над транспортним средствима, контејнерима и робом што пружа могућност за злоупотребу.

²⁷³ Д. Маринковић, *Специјална истражна метода контролисане испоруке*, Београд, 2010, стр. 393-402.

6. Криминалистичке истраге купопродаје опојних дрога

Криминалистичке истраге купопродаје опојних дрога изискују доследно поштовање, од стране специјализованих службеника, криминалистичких начела: начело брзине и оперативности, начело методичности и тактичког планирања, начело темељитости и упорности и начело координације и сарадње²⁷⁴. Ова начела представљају нужност с обзиром на конзистентност, конспиративност и консенсуалност манифестовања криминалне делатности. Феноменологија саме купопродаје опојних дрога може бити различита, па стога и методологија поступања полицијских службеника треба да буде усклађена са начином такве купопродаје. Полицијском службенику су на располагању различите методе и технике за откривање и доказивање илегалне купопродаје опојних дрога, односно криминалистичке мере и радње, доказне радње и посебне доказне радње.

Једна од значајних оперативно-тактичких радњи које се примењују приликом откривања купопродаје опојних дрога је осматрање. Циљ осматрања је да се перцепцијом дође до оперативних сазнања о лицима која су на било који начин инволвирана у криминалне активности. Често ова оперативно-тактичка радња представља основ за предузимање осталих криминалистичких мера и радњи. Осматрање се предузима у односу на одређена лица (улични дилери и конзументи опојних дрога), одређених објеката (напуштене куће или место у коме станује мета истраге) и простор (место на коме се очекује окупљање лица из криминалног миљеа). Пре отпочињања осматрања неопходно је изградити план осматрања на основу релевантних сазнања, а у складу са конкретним циљем. Затим, потребно је прецизирати место на којем ће ова радња бити реализована, време њеног почетка и трајање, службена лица која ће је вршити, њихова конкретна задужења, средства која ће бити коришћена, као и начин поступања у случају нагле промене ситуације.²⁷⁵

Поред осматрања, за откривање непосредних контаката, потребно је и праћење мете истраге. Такво праћење се састоји у тајном слеђењу и осматрању лица са циљем уочавања остварених контаката са осталим конзументима опојних дрога, уличних дилера или дилера

²⁷⁴ Поред наведених начела постоје и: начело законитости, начело истине и објективности, начело јединственог руковођења, начело чувања службене тајне, начело превентивног поступања, начело стручности и специјализације и начело хуманости у примени овлашћења, М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014. год., стр. 6-12.

²⁷⁵ *Op. cit.* стр. 163-169.

задужених за дистрибуцију опојних дрога у одређеном делу града или у читавом граду. Праћењем се остварују многобројни циљеви оперативног рада, као што су: а) утврђивање веза и контаката праћеног лица са другим лицима, б) утврђивање идентитета лица са којим праћено лице контактира, в) уочавање примопредаје опојних дрога, г) проналажење предмета кривичног дела (проналажења штека), д) хватање на делу лица приликом примопредаје опојне дроге и њ) проверавање рада оперативних веза.

Иначе, опште тактичко правило налаже да се процени да ли се конкретни циљеви оперативног рада могу остварити праћењем. Потом следи доношење одлуке о његовом предузимању. Пре непосредног предузимања праћења потребно је још прикупити следеће оперативне податке за лице као што су: подаци о идентитету, адреса, занимање, место рада, начин живота, склоности, навике, везе, објекти које посећује, уобичајени начин кретања итд. Затим, потребно је прибавити податке уколико постоје у оперативним евиденцијама, те обавити разговор са службеним лицима која су раније водила криминалистичку обраду тог лица и која га добро познају. Након прикупљених оперативних података, потребно је израдити план реализовања праћења који треба да садржи следеће елементе: јасно дефинисан циљ, кадровски и технички потенцијал који ће бити ангажован (што непосредно зависи од сложености постављеног циља), време, место и начин отпочињања праћења, односно преузимања објекта праћења и сл.²⁷⁶

У ситуацији када постоје оперативни подаци о месту и времену купопродаје опојних дрога, корисно је да се на том месту организује заседа. Заседа представља општу оперативно-тактичку меру и радњу која се конспиративно припрема, планира и поставља ради изненадног и безбедног лишења слободе учинилаца кривичног дела и обезбеђивања доказа за успешно вођење кривичног поступка. Она се предузима ради остварења следећих циљева: а) пресретање и лишење слободе лица на месту на коме намеравају да изврше купопродају опојних дрога и б) откривање и лишење слободе учинилаца кривичних дела на месту на коме су оставили предмете кривичног дела (када полиција не поседује податке о идентитету лица које је посадило пронађени засад са марихуаном).

Одлазак на место на коме је планирана заседа треба извршити појединачно, из разних праваца, на различите начине, и у различитим, краћим или дужим, временским интервалима. Приликом распоређивање полицијских службеника потребно је узети у

²⁷⁶ *Op. cit.* стр. 170-179.

обзир све релевантне околности конкретне ситуације: опасност учинилаца кривичних дела, правац њиховог доласка, врсту и намену објекта на коме се поставља заседа, друга лица и њихове активности на или у објекту и сл. Иначе, сваки учесник заседе треба да буде крајње опрезан, како не би одао своје присуство, начином како је одевен, упадљивим понашањем, говором, кашљем, димом или ватром цигарете, светлошћу батерије, разним шумовима и сл. У ситуацији када није уочена примопредаја опојних дрога, односно није ни извршена, потребно је извршити повлачење и одустајање од постављање заседе на најдискретнији начин, како би се у случају евентуално накнадне потребе, постављале нове заседе на истом месту, према истим или другим лицима.²⁷⁷

7. Криминалистичке истраге као резултат међународне оперативне-полицијске сарадње

Да би се реализовале криминалистичке истраге у којима су предмет доказивања кривична дела злоупотребе опојних дрога извршена од стране транснационалних организованих криминалних група неопходна је међународна оперативно-полицијска сарадња држава²⁷⁸. Међународна полицијска сарадња или међународни полицијски односи представљају сарадњу између држава и њихових полицијских органа у функцији очувања међународног јавног поретка, реда, мира и заједничке сарадње у борби против криминалитета.²⁷⁹ Да би се успоставила међународна полицијска сарадња између субјеката међународних полицијских односа²⁸⁰ неопходан је адекватан правни основ. Тенденција јачања међународне полицијске сарадње огледа се и у увећавању међународних прописа о борби против кријумчарења опојних дрога, организованог криминалитета, као и присвајању надлежности у кривичним стварима од стране међународних организација.²⁸¹

Од релевантних универзалних међународних прописа, који представљају правни извор међународне полицијске сарадње, можемо издвојити Конвенцију Уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминала или Палермо конвенцију и

²⁷⁷ *Op. cit.* стр. 179-183.

²⁷⁸ Међународну полицијску сарадњу чини: размена информација, поступање по замолницама и предузимање процесних радњи, техничка и друге врсте помоћи и реализовање заједничких акција.

²⁷⁹ Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Београд, 2015, стр. 16.

²⁸⁰ Субјекти међународних полицијских односа су државе и њихове националне полиције, међународне полицијске организације (ИНТЕРПОЛ, ЕВРОПОЛ, СЕЛЕК...) и међународне невладине организације. Набројани субјекти су способни да стварно делују у међународним односима јер су носиоци права и обавеза. Опширније, Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Београд, 2015, стр. 20-23.

²⁸¹ М. Жарковић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, стр 24.

Конвенцију Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци.²⁸²

Конвенција Уједињених нација о борби против транснационалног организованог криминала садржи многобројне одредбе које се односе на међународну полицијску сарадњу. Дакле, то су одредбе које регулишу права и обавезе држава потписница, у оној мери које дозвољава унутрашњи правни поредак држава, а које се конкретније односе на међународну сарадњу у циљу конфискације добити од криминала, имовине, опреме и других добити проистекле из извршених кривичних дела (чл. 12-14), затим, екстрадицију (чл. 16), узајамну правну помоћ (чл. 18), реализовање заједничких истрага (чл.19), пренос кривичног поступка (чл. 21), имплементацију мера за унапређење сарадње са органима унутрашњих послова (чл. 26), реализовање сарадње органа унутрашњих послова (чл. 27) и прикупљање и размену информација о природи организованог криминалитета (чл. 28).

Сврха Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци је унапређивање сарадње између држава потписница у циљу ефикасније борбе против разних облика незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци које имају међународну димензију.²⁸³ Државе потписнице извршавају обавезе по овој Конвенцији на начин који је у складу са принципима суверенитета, једнакости и територијалног интегритета држава, као и немешања у унутрашња питања других држава. У члану 7. под називом „Узајамна правна помоћ“, Конвенција дефинише активност полиције која се односи на: узимање доказа или исказа особа, уручивање судских докумената, преглед предмета и локација, осигуравање информација и доказних предмета, идентификацију и трагање за илегалном добити, својином, инструментима плаћања и другим предметима од значаја за доказивање и суделовање у реализацији контролисаних испорука.

Од регионалних правних извора међународне полицијске сарадње можемо издвојити Конвенцију о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи²⁸⁴ која је потписана у Бечу 2006. године. У уводном делу Конвенције одређује се обим сарадње, циљеви и опште мере сарадње (чл. 1-3). Опште мере сарадње обухватају унапређење размене информација и

²⁸² Закон о потврђивању Палермо конвенције, *Службени гласник СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 14/90.

²⁸³ Члан 2. став 1. Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори*, број 14/90.

²⁸⁴ Извор: <http://www.pcseesecretariat.si/>, преузето 07.11.2014. године.

структуру комуникација, унапређење сарадње током операција и истрага у циљу превенције, откривања, истрага и супротстављања претњама. У првом поглављу предвиђени су важни облици сарадње као што су: сарадња по захтеву (чл. 4), размена информација (чл. 5-6), заједничка анализа претњи (чл.7), редовна размена информација (чл. 8), официри за везу (чл. 9), заштита сведока (чл. 10), обука у размени искуства (чл. 11), превенција (чл. 12), хитна потрага (чл. 13), прекогранична пристопа (чл. 14), контролисана испоруке (чл.15), тајне истраге (чл. 16-17), прикупљање доказа (чл. 18), ДНК и други идентификациони материјал (чл. 20). Носиоци међународне сарадње су службени органи и поступајући полицијски службеници („оперативна службена лица“).²⁸⁵

Друго поглавље Конвенције дефинише конкретну сарадњу, поступке и активности за реализацију сарадње²⁸⁶. Као најважнији видови и облици сарадње наводе се: заједничка сарадња и прекограничне операције потраге (чл. 26), заједнички истражни тимови (чл.27), мешовите граничне патроле (чл. 28), заједнички центри (чл. 29), ограничења сарадње (чл. 30), заштита података (чл. 31), поверљивост информација и службена категоризација (чл. 32).

Билатерални правни извори међународне полицијске сарадње су многобројни споразуми, меморандуми и други међународни документи која је Република Србија потписала са другим државама. Међу најзначајнијим актима ове врсте се истичу:

- Споразум између Владе Републике Србије и Владе Израела о сарадњи у борби против илегалне трговине и злоупотребе наркотика и психотропних супстанци, тероризма и других тешких кривичних дела;

- Споразум између Владе Републике Србије и Владе Републике Кипар о сарадњи у борби против тероризма, организованог криминала, незаконите трговине наркотицима, психотропним супстанцама и њиховим прекурсорима, илегалних миграција и осталих кривичних дела;

- Споразум Министарства унутрашњих послова Републике Србије и СМУП-а Републике Аустрије о сарадњи у борби против међународног организованог криминала, међународне илегалне трговине дрогама и међународног тероризма;

²⁸⁵ Ж. Никач, *Међународна полицијска сарадња*, Београд, 2015, стр. 84.

²⁸⁶ *Ibid.*

- Споразум Владе Републике Србије и Владе Републике Италије о сарадњи у борби против организованог криминала, трговине дрогама и међународног тероризма и

- Споразум Владе Републике Србије и Владе Румуније о сарадњи у борби против организованог криминала, међународне илегалне трговине дрогама и међународног тероризма.²⁸⁷

²⁸⁷ Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Београд, 2014, стр 211-215.

VI ZAKЉUČAK

Појам организованог криминалитета је идентично дефинисан у међународним документима, донетим од стране међународних организација и општим правним актима у Републици Србији, што представља резултат ратификовања међународних докумената и прихваћених обавеза Републике Србије, да инкорпорира садржаје тих докумената у унутрашњем правном поретку.

Организовани криминалитет је у правном поретку Републике Србије дефинисан у многобројним законима материјалног, процесног, организационог и извршног карактера, што доводи до непотребног нормирања овог појма. На основу извршене анализе у раду, организовани криминалитет можемо дефинисати као имовинску (профитно) оријентисану континуирану криминалну делатност коју врше криминалне организације (организоване криминалне групе) у различитим областима погодним за криминалну делатност. Одликује га висок степен интеракције између чланова организације, диференцијација задатака и организациони модели који се прилагођавају потребама деловања на криминалном тржишту, затим коришћење криминалних и/или некриминалних метода, којима се успоставља веза, врши утицај на носиоце власти и остварују криминални циљеви. Дакле, организовани криминалитет представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно њених припадника.

Организовани наркокриминалитет можемо дефинисати као вршење кривичних дела, које се односе на злоупотребу опојних дрога од стране организованих криминалних група и криминалних група у циљу стицања непосредне или посредне финансијске или друге користи.

Узимајући у обзир чињеницу да је наркокриминалитет комплексна и негативна друштвена појава, у раду су детаљно анализирани сви сегменти криминалитета у вези са недозвољеном производњом и стављањем у промет опојних дрога, посебно са елементом организованости. С обзиром да се овом криминалном активношћу остварује огромна противправна имовинска корист, постоји стална потреба за удруживањем лица из криминалног миљеа, у циљу остваривања својих лукративних мотива. Међутим, није то једини разлог удруживања и формирања организованих криминалних група које би се бавиле криминалитетом везаним са недозвољеном производњом и стављањем у промет

опојних дрога. Наиме, строга казнена политика у већини земаља условила је удруживање и стварање криминалних организација довољно јаким како би утицале на цену опојних дрога, односно како би што више преузеле функцију понуде тј. оствариле монополизацију наркотржишта и како би успешно избегавали активности државних органа надлежних за послове сузбијања наркокриминалитета.

Имајући то у виду, организација, функционисање и руковођење организованим криминалним групама и криминалним мрежама идентични су у многим државама. При томе је од значаја да се све више злоупотребљава техничко-технолошки развој, коришћење савремених информационих технологија за комуницирање и купопродају опојних дрога, знања из области хемијских и фармацеутских наука, знања из области менаџмента и организације, знања из правних и криминалистичких области итд.

На овај начин, *modus operandi* криминалних субјеката је различит и често иновативан, што у значајној мери отежава реализовање криминалистичких истрага. Увећавањем економске моћи криминалних субјеката увећава се ризик од угрожавања националне безбедности државе и региона (јер се остварује утицај на носиоце политичких власти у држави и ствара нестабилни политичко-економски амбијент), међународне безбедности, а поред тога и угрожавање здравља људи.

Значајан проблем представља транснационални организовани криминалитет, који се паралелно развија са процесом глобализације, а који остварује све већи криминални профит. Сходно томе, транснационални организовани наркокриминалитет можемо дефинисати као извршење кривичних дела недозвољене производње и стављања у промет опојних дрога, од стране организованих криминалних група, на територији две или више држава у циљу непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Управо због могућности наступања евентуалних консеквенци, већина држава у свету као приоритет рада полиције одређује ефикасно сузбијање наркокриминалитета, са акцентом на криминалне групе са елементима организованости.

Услед наведених карактеристика организованог наркокриминалитета и манифестовања као глобалног и регионалног проблема, Република Србија је отпочела са сложеним реформама у циљу заштите живота и здравља људи, привреде, јавног реда и мира и безбедности Републике Србије. Активност коју држава предузима да би се

наведени заштитни објекти заштитили је веома комплексна. Специјализовани државни органи предузимају многобројне законом дефинисане мере и радње у циљу откривања, спречавања, доказивања и кажњавања наркокриминалитета.

Процесним кривичним законодавством, односно Закоником о кривичном поступку дефинисане су доказне и посебне доказне радње, које су по својој природи релевантне за сузбијање наркокриминалитета. У раду су анализирани следеће доказне радње: претресање (претресање стана и других просторија, претресање лица и претресање превозних средстава), привремено одузимање предмета кривичног дела, увиђај и вештачење. Такође, анализирани су и посебне доказне радње, као што су: тајни надзор комуникација, тајно праћење и снимање, прикривени иследник, симуловани послови и контролисана испорука. Наведене мере и радње користе се у циљу откривања, спречавања и доказивања активности повезаних са недозвољеном производњом и стављањем у промет опојних дрога.

Међутим, Кривични законик за кажњавање учинилаца кривичних дела из области наркокриминалитета, предвиђа систем кривичних санкције као што су: казне (најчешће су у питању казне затвора и новчана казна) и меру безбедности – одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом. Поред имовинске кривичноправне мере из члана 91. Кривичног законика домаће законодавство познаје још једну меру ове врсте, али која се може изрећи само учиниоцу кривичних дела организованог криминалитета. У питању је мера привременог или трајног одузимања имовине проистекле из кривичног дела која је дефинисана у Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

Да би се употпунила кривичноправна реакција државе на наркокриминалитет потребно је израдити и усвојити закон којим би се ближе уредила надлежност државних органа и поступци за утврђивање порекла имовине. Оваквим законом би се реализовале финансијске истраге према физичким и правним лицима, за које постоји одређени ниво сумње да су профит стекли различитим активностима недозвољене производње и стављања у промет опојних дрога. Тенденција таквих субјеката је да криминални профит имплементирају у легалне економске токове и да на тај начин угрозе привредно-финансијско пословање осталих привредних субјеката.

VII ЛИТЕРАТУРА

1. Абазовић Мирсад, *Државна безбједност - Увод и темељни појмови, измијењено и допуњено издање*, Сарајево, 2012, Факултет за криминалистику, криминологију и сигурносне студије;
2. Бејатовић Станко, Шкулић Милан, Илић Горан, *Приручник за примену Законика о кривичном поступку*, Београд, 2013, ОЕБС мисија у Србији;
3. Благојевић Вељко и Милосављевић Бранислав, *Индикатори постојања и деловања организованог криминалитета*, часопис „Војно дело“, бр. 5/2016, година: LXVIII, Београд, 2015, стр. 155;
4. Бошковић Горан, *Организовани криминал*, Београд, 2014, Криминалистичко-полицијска академија;
5. Бошковић Александар, Кесић Тања, *Кривично процесно право*, Београд, 2015, Криминалистичко-полицијска академија;
6. Васиљевић Тихомир, Грубач Момчило, *Коментар законика о кривичном поступку*, Београд, 2011, Правни факултет Универзитета у Београду;
7. Делибашић Вељко, *Кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246. Кривичног законика*, Београд, 2013, *Бранич*, број 3-4, стр. 83;
8. Грубач Момчило, *Организовани криминал у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, бр. 46, 4/2009, стр. 706;
9. Грубач Момчило, *Отварање истраге према новом Законнику о кривичном поступку Србије*, Правни записи, год. V, бр. 1, Београд, 2012, стр. 6-7, Правни факултет Универзитета Унион;
10. Делибашић Вељко, *Поједина спорна питања у вези са опојним дрогама у Кривичном законнику*, Београд, 2014, *Crimen V*, 1/2014, стр. 75-88;
11. Делибашић Вељко, *Заштита личности од омугућавања уживања опојних дрога*, Београд, 2012, *Правни живот*, број 9. том I, стр. 862;
12. Делић Наташа, *Кривичноправни аспект злоупотребе опојних дрога*, Казнена реакција у Србији, Први део, Београд, 2011, стр. 152, Правни факултет Универзитета у Београду;
13. Douglas, E. John, *Crime Classification Manual*, San Francisco, 2006;
14. Лазин Ђорђе, *Правна дефиниција организованог криминала и њен практични значај*, Ревизија за криминологију и кривично право, број 1/2004, Београд, 2014, стр. 57-78, Правни факултет Универзитета у Београду;
15. Ђурђевић Зоран, Радовић Ненад, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, Криминалистичко-полицијска академија;
16. Ђурђић Војислав, Јовашевић Драган, *Кривично право - посебни део*, Београд, 2010, Правни факултет Универзитета у Београду;
17. Ђорђевић Ђорђе, *Кривично право-посебни део*, Београд, 2011, Криминалистичко-полицијска академија;
18. Жарковић Милан, Ивановић Звонимир, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, Криминалистичко-полицијска академија;
19. Жарковић Милан, Бјеловук Ивана, Кесић Тања, *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*, Београд, 2012, Криминалистичко-полицијска академија;

20. Ian K. Pepper, *Crime scene investigation - methods and procedures*, London, 2005;
21. Игњатовић Ђорђе, Шкулић Милан, *Организовани криминалитет*, Београд, 2010, Правни факултет Универзитета у Београду;
22. Игњатовић Ђорђе, Шкулић Милан, *Организовани криминалитет*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду;
23. Илић Горан, Матић Марина, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: поглед из правосуђа*, Београд, 2015, Београдски центар за безбедносну политику;
24. *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије*, Београд, 2014, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
25. Јовашевић Драган, *Организовани криминал - појам и карактеристике у кривичном законодавству Републике Србије*, Бања Лука, јул 2012, Годишњак факултета правних наука у Бања Луци, број 2, стр. 90 ;
26. Јовашевић Драган, *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003, Службени гласник;
27. Јовашевић Драган, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, Правни факултет Универзитета у Нишу;
28. Јовашевић Драган, *Саучесништво у савременом праву*, Ниш, 2014, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Нишу, број 67, стр. 37;
29. Јовашевић Драган, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Београд, 1996, Правни живот, бр. 9/1996, стр. 125;
30. Јовашевић Драган, *Кривично право, Посебни део*, Ниш, 2013, Правни факултет Универзитета у Нишу;
31. Јовашевић Драган, *Кривичноправни аспекти злоупотребе опојних дрога*, Београд, 2001, Окружни суд у Београду, Билтен број 56/2001, стр. 256;
32. Јовашевић Драган, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006, Службени гласник;
33. Јовановић Љубиша, Јовашевић Драган, *Кривично право, Општи део*, Београд, 2002, Правни факултет Универзитета у Београду;
34. Лазаревић Љубиша, *Коментар Кривичног законика Републике Србије*, Београд, 2006, Савремена администрација;
35. Максимовић Радојица, *Методе физике, хемије и физичке хемије у криминалистици*, Београд, 1998, Полицијска академија;
36. Маринковић Дарко, Лајић Оливер, *Криминалистичка методика*, Београд, 2014, Криминалистичко-полицијска академија;
37. Маринковић Дарко, *Кривичноправни и криминалистички аспекти спречавања злоупотребе опојних дрога*, Београд, 2003, магистарски рад, Правни факултет Универзитета у Београду.
38. Маринковић Дарко, *Специјална истражна метода контролисане испоруке*, Београд, 2012, Криминалистичко-полицијска академија;
39. Милошевић Милан, Кесић Тања, Бошковић Александар, *Полиција у кривичном поступку*, Београд, 2016, Криминалистичко-полицијска академија;
40. Никач Жељко, *Међународна полицијска сарадња*, Београд, 2015, Криминалистичко-полицијска академија.
41. McMahon, R. J., *Practical Handbook for Profesional Investigators*, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton, 2007;
42. Osterburg W. James, Ward H. Richard, *Criminal Investigation, Seventh Edition: A Method for Reconstructing the Past 7th Edition*, London, 2010;

43. Оташевић Божидар, *Тајне лабораторије за производњу дрога*, Београд, 2009, Билтен Окружног суда у Београду, број 78;
44. Оташевић Вождар, *Methodology of disclosure of clandestine laboratories for producing synthetic drugs*, Archibald Reiss Days, Thematic Proceedings, Beograd, 2011, Криминалистичко-полицијска академија, стр. 402-403;
45. Павловић Марија, *Кривична дела у вези са опојним дрогама*, Ниш, 2012, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Нишу;
46. Приручник, *Полицијско-обавештајни модел*, Београд, 2016, Министарство унутрашњих послова Републике Србије;
47. Радовић Ненад, *Транснационалне криминалне организације*, Зборник Организовани криминалитет, стање и мере заштите, бр.1/2005, Београд, стр. 392;
48. Радовић Ненад, *Трговина људима као облик организованог криминалитета*, докторска дисертација, Београд, 2008, Правни факултет Универзитета у Београду;
49. Симоновић Бранислав, *Криминалистика*, Крагујевац, 2016, Правни факултет у Крагујевцу;
50. Стевановић Обрад, *Безбедосни менаџмент*, Београд, 2016, Криминалистичко-полицијска академија;
51. Stiglitz Joseph, *Globalization and Its Discontents*, London, 2002;
52. Стојановић Зоран, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2006, Правни факултет Универзитета у Београду;
53. Стојановић Зоран, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2007, Правни факултет Универзитета у Београду;
54. Стојановић Зоран, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2012, Правни факултет Универзитета у Београду;
55. Стојановић Зоран, *Кривично право општи део*, Београд, 2013, Правни факултет Универзитета у Београду;
56. Ступар Љиљана, *Криминалистичка техника*, Београд, 2002, Виша школа унутрашњих послова;
57. Симић Илија, *Кривични законик - практична примена*, Београд, 2007, Службени гласник;
58. Смајић Мирза, *Транснационални организовани криминал као сигурносна претња у савременим условима*, Бања Лука, 2014, Криминалистичке теме, Часопис за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, годиште XIV, број 3-4, Бања Лука, стр. 59-62;
59. Shelly Louise, *Transnation Organized Crime: An Immienent Threat to the Critical Criminology*, London, 1995;
60. *Transnational Crime and the Developing World*, March 2017, published by Global Financial Integrity.
61. The Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (CPIA), Code of Practice under Part II of the Act, London, 2014;
62. Viano Emilio, *Globalization, Transnational Crime and State Power: The Need for a New Criminology*, Washington, 2010, American University and Washington College of Law.
63. Christian R. Donnell, *Forensic Investigation of Clandestine Laboratories*, Washington, D.C. 2004;
64. Чејовић Бора, Кулић Мирко, *Кривично право, Посебни део*, Нови Сад, 2014, Универзитет Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе;

65. Шикман Миле, *Међународноправни стандарди сузбијања организованог криминалитета*, Београд, 2010, Међународна и национална координација и сарадња у супротстављању криминалитету, Vol. бр. 1, стр. 91;

66. Шкулић Милан, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, Београд, 2014, Журнал за криминалистику и право број 3, стр. 57, Криминалистичко-полицијска академија;

67. Шкулић Милан, *Организовани криминалитет - појам и кривичноправни аспекти*, Београд, 2003, Правни факултет Универзитета у Београду;

68. Шкулић Милан, *Основна феноменолошка обележја организованог криминалитета*, Београд, 2008, Ревија за безбедност, број 10, стр. 23;

Правни акти

1. Закон о ратификацији Протокола о изменама и допунама Јединствене конвенције о опојним дрогама, *Службени лист СФРЈ, Међународни уговори*, број 3/1979;

2. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, број 94/2016;

3. Закон Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији, *Службени гласник РС*, број 17/2013;

4. Закон о Безбедносно-информативној агенцији, *Службени гласник РС*, број 66/2014;

5. Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, број 44/10;

6. Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 72/2009.

7. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, број 55/2014;

8. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 32/2013 и 94/2016;

9. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *Службени гласник РС*, 32/2013;

10. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени гласник СРЈ-међународни уговори*, број 6/2001, од 27. јуна 2001. године;

11. Закона о психоактивним контролисаним супстанцама, *Службени гласник РС*, број 99/10;

12. Јединствена конвенција о опојним дрогама, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, број 2/1964;

13. Конвенција о психотропним супстанцама, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, број 40/1973;

14. Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени лист СФРЈ- Међународни уговори*, број 14/1990;

15. Кривични законик, *Службени гласник РС*, број 94/2016;

16. Националне стратегије за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, број 23/2009;

17. Стратегија о спречавању злоупотребе дрога за период 2014-2021. године, *Службени гласник РС*, бр. 1/2015;

Интернет странице

1. <https://www.blic.rs/vesti/hronika/novi-ekstazi-stigao-iz-kine-u-srbiju-pet-puta-je-jaci-a-samo-jedna-tableta-moze-da/khbyygr>, преузето 29.06.2018. године.
2. www.dnevnik.rs/hronika/„mule”-kokain-gutaju-kaobombone. преузето 12.03.2018. године.
3. <https://www.telegraf.rs/vesti/2334704-pronadjen-kokain-u-fabricsi-koka-kole-sumnja-se-na-trgovinu-drogom>, преузето 31.08.2016. године.

VIII SAŽETAK I KLJUČNE REČI

Организовани наркокриминалитет суштински представља један од најдеструктивнијих феноменолошких облика криминалних делатности организованих криминалних група који је у последњих неколико деценија попримио међународни карактер. Један од разлога за брзу експанзију наркокриминалитета је стицање огромног криминалног профита за кратко време. Услед брзе експанзије криминалног деловања уследило је и вишеструко угрожавање безбедности, односно угрожавање здравља људи, живота, имовине, нормалног функционисања привредног и економског система држава и итд.

Међународна заједница је препознала степен деструктивности, тенденцију развоја организованог наркокриминалитета и немогућност индивидуалног супротстављања држава овом облику криминалитета. Након тога уследила је заједничка реакција држава и међународне заједнице у целини, која је обухватала легислативни и оперативни аспект. Легислативни аспект обухвата важну нормативно-правну активност на закључивању међународних уговора и усвајање међународних конвенција, а потом и законодавну иницијативу на унутрашњем плану у погледу имплементације обавеза у државама потписницама. Оперативни аспект реакције подразумева, пре свега, заједнички рад и сарадњу националних полиција и међународних полицијских организација.

Република Србија је имплементирала у свој унутрашњи правни поредак садржај многобројних међународних уговора и на тај начин појмовно су одређени организовани криминалитет, његови елементи и поједини институти, специјални органи за сузбијање организованог криминалитета и специјалне истражне технике, као правни аспект реакције државе на организовани криминалитет. Оперативни аспект подразумева примену легислативних решења од стране полиције, односно специјализованих служби у оквиру криминалистичке полиције.

Кључне речи: наркокриминалитет, организовани криминалитет, опојне дроге, психоактивне контролисане супстанце, илегална производња, кријумчарење и продаја.

IX SUMMARY AND KEYWORDS

Suppression of organized drug crime in the Republic of Serbia

Organized drug crime is essentially one of the most robust phenomenological forms of criminal activity of organized criminal groups that acquired international character in the last few decades. One of the reasons for the rapid expansion of drug crime is the acquisition of huge criminal profit in a short period of time. Due to rapid expansion of criminal activity there followed the multiple threat to security, that is, endangering the health of people, life, property, the normal functioning of the economic and economic system of the state, and so on.

International community has recognized the destructiveness value, the tendency of the development of organized drug crime and the inability of state`s individual way of suppressing this form of crime. This was followed by a joint reaction of states and the international community as a whole, which included a legislative and operational aspect. The legislative aspect includes an important normative and legal activity on the conclusion of international treaties and the adoption of international conventions, and then a legislative initiative on the internal plan regarding the implementation of obligations in the signatory states. The operational aspect of the reaction implies, above all, the joint work and cooperation of national police and international police organizations.

The Republic of Serbia has implemented the content of numerous international treaties in its internal legal order and in this way, it has conceptually determined organized crime, its elements and individual institutes, special organs for the suppression of organized crime and special investigative techniques, as a legal aspect of the state's reaction to organized crime. The operational aspect includes the implementation of legislative solutions by the police, or specialized services within the criminal police.

Key words: drug crime, organized crime, narcotic drugs, psychoactive controlled substances, illegal production, smuggling and selling.

X БИОГРАФИЈА АУТОРА

Ненад Величковић је рођен 1994. године у Нишу. Основно образовање стекао је у Основној школи „Митрополит Михаило“ у Сокобањи, а средње образовање у Средњој школи „Бранислав Нушић“ у Сокобањи. Након завршетка средње школе уписао је Криминалистичко-полицијску академију у школске 2013/2014. године, где је дипломирао у року са просечном оценом 9,05 и тиме стекао звање дипломирани криминалиста.

У току студирања на Криминалистичко-полицијској академији учествовао је у Регионалној зимској школи безбедности 2017. године у Скопљу и Крушеву, у Републици Македонији, где је анализирана тема: „Прекогранична сарадња и заједнички безбедносни изазови земаља Западног Балкана проузроковани мигрантском кризом“.

Запослен је у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, Дирекција полиције, Подручна полицијска управа у Зајечару, Полицијска станица у Сокобањи.

Говори енглески језик и познаје рад на рачунару.